



# DZIENNIK URZĘDOWY

## WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

---

Lublin, dnia 15 stycznia 2020 r.

Poz. 436

### **UCHWAŁA NR XVI/89/2019 RADY GMINY KARCZMISKA**

z dnia 30 grudnia 2019 r.

#### **w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Karczmiska na lata 2020 – 2023”**

Na podstawie art.18 ust.2 pkt.15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 506 ze zm.), art.87 ust.3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 ze zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 25 listopada 2019 r. - Rada Gminy uchwala, co następuje:

**§ 1.** Przyjmuje się „Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Karczmiska na lata 2020 – 2023”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

**§ 2.** Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

**§ 3.** Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

**Jacek Nowaczek**

Załącznik  
uchwały nr XVI/89/2019  
Rady Gminy Karczmiska  
z dnia 30 grudnia 2019 r.

# **GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023**



Karczmiska, sierpień 2019

Opracowanie:

ARCHFOTO TECHNOLOGY Bogusław Okupny



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

## Spis treści

1. Wstęp .....	2
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami .....	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce .....	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego .....	30
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami .....	32
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa .....	44
4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu .....	53
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego .....	58
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy) .....	58
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy .....	77
5.2.1 Charakterystyka geograficzna gminy Karczmiska .....	77
5.2.2 Zarys historii obszaru gminy .....	79
5.2.3 Dziedzictwo niematerialne .....	95
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony .....	97
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków .....	100
5.4.1. Zabytki nieruchomości ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków .....	102
5.4.2. Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków .....	104
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy .....	110
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń .....	115
7. Założenia programowe .....	120
7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki .....	120
7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu .....	121
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami .....	127
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami .....	128
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami .....	131
11. Bibliografia .....	138

ZAŁĄCZNIK: Mapa stanowisk archeologicznych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Karczmiska



## 1. WSTĘP

Przedmiotem opracowania „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Karczmiska na lata 2020-2023 jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, zaś jego celem jest określenie zasadniczych kierunków działań inicjowanych przez władze gminy na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami znajdującymi się w granicach gminy. Najpełniejszą definicję dziedzictwa kulturowego wypracował Jan Pruszyński (J. Pruszyński, Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna, t. 1, Kraków 2001, s. 50), stwierdzając, że jest to: *„zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”*.

Celem Programu jest stworzenie kompleksowej, wieloletniej strategii opieki nad zabytkami na terenie gminy Karczmiska. Program opieki nad zabytkami gminy Karczmiska jest narzędziem zarządzania lokalnym dziedzictwem i powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem, jakim jest dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania mają za cel poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację. Niezwykle istotne jest, aby w działania na rzecz realizacji zadań nakreślonych w programie włączyli się mieszkańcy, poprzez różne formy swojej aktywności zawodowej oraz poza zawodowej. Poprzez działania edukacyjne program powinien też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej i znaczenia lokalnych wartości i przede wszystkim budzić poczucie dumy i identyfikację z tak zwaną małą ojczyzną. Program jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania gminnego.

Niniejszy program został opracowany zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa realizując wymóg art. 87 **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (tekst jednolity Dz. U. 2018 r. poz. 2067 ze zm.) oraz dokumentami programowymi o zasięgu ogólnokrajowym oraz wojewódzkim, powiatowym, gminnym.

Wiele elementów budujących Program zaczerpnięto z odpowiednich polityk, programów i planów sektorowych o randze krajowej, wojewódzkiej i powiatowej. Zaproponowane w programie opieki nad zabytkami działania mają pomóc w poprawie substancji zabytkowej, jej rewaloryzacji oraz w upowszechnianiu i promowaniu dziedzictwa kulturowego zaś proponowane rozwiązania odpowiadają ustawowym regulacjom z zakresu ochrony zabytków.

Gminny Program opieki nad zabytkami opracowywany jest w cyklach 4 letnich a z jego realizacji wójt co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.



## 2. **PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI**

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*tekst jednolity Dz. U. 2018 r. poz. 2067 ze zm.*), w którym: *Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.*

Główne cele wykonania programu opieki nad zabytkami określone zostały w art. 87 ust. 2 Ustawy i są nimi:

- 1) *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
- 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Sposób procedowania z programami opieki nad zabytkami oraz obowiązek sporządzania sprawozdań wynikają z art. 87 ust. 3-6 Ustawy:

3. *Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.*
4. *Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.*
5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*



### 3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

#### Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

*Dz. U. z 1997 r. Nr. 78, poz. 483, z późniejszymi zmianami*

W preambule Konstytucji RP znajduje się zobowiązanie aby przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponad tysiącletniego dorobku. W myśl art. 1 Konstytucji Rzeczypospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. w art. 5, art. 6 ust. 1 stanowi, że ochrona dziedzictwa narodowego jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela. W świetle art. 5 i 6 Konstytucji RP do podstawowych obowiązków państwa działającego za pośrednictwem swych organów należy ochrona dziedzictwa kultury, a w szczególności jego podstawowych materialnych składników, jakimi są zabytki. Ochrona powinna być rozumiana jako ochrona dla przyszłych pokoleń ale zabytki powinny być współcześnie wykorzystywane w taki sposób (np. badania naukowe), aby nie stanowiło to dla nich zagrożenia i aby nie prowadziło do ich degradacji, uszkodzenia i zniszczenia. W Konstytucji RP wyrażony został obowiązek stwarzania przez państwo jak najlepszych warunków równego dostępu do dóbr kultury, z poszanowaniem prawa własności.

Konstytucja nie definiuje pojęcia „dziedzictwa narodowego”. Przyjmuje się, że jego najpełniejszą definicję podał Jan Pruszyński (definicja przytoczona na stronie 2 niniejszego opracowania). Konstytucjoniści wskazują, że realizacja nakazu „strzeżenia dziedzictwa narodowego” miałyby polegać na ochronie wszystkich czynników natury materialnej i duchowej zaistniałych w historii państwa i społeczeństwa, które świadczą o jego tożsamości, o jego równej pozycji wśród innych narodów, a także stanowią podstawę dalszego rozwoju.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 8 października 2007 (K 20/07, OTK-A 2007, nr 9, poz. 102) dokonał wykładni artykułu 5 w części dotyczącej dziedzictwa narodowego, przyjmując w konkluzji, że państwo, realizując zadanie strzeżenia dziedzictwa narodowego musi uwzględniać ograniczenia wynikające z gwarantowanych konstytucyjnie praw obywateli.

Artykuł 6 głosi: *Rzeczypospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.* Konstytucja ponownie nie definiuje pojęcia „dobra kultury”, będącego podstawowym elementem składającym się na dziedzictwo kulturalne. Najczęściej przyjmuje się, że jest to element stanowiący materialny przejaw kulturowej twórczości człowieka, choć dopuszcza się też szersze pojęcie i obejmuje tym określeniem również niematerialny dorobek ludzkości.

Przepisy artykułu 73 kształtują obowiązki państwa w zakresie kultury: *Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.* Przepisy tego artykułu tworzą katalog konstytucyjnych



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

praw i wolności kulturalnych. W zestawieniu z art. 6 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami pojawia się relacja pomiędzy obowiązkami państwa, które działając poprzez służby konserwatorskie, stwarza warunki do upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, a wolnością korzystania z tych dóbr. Wolność ta jest jednak ograniczona warunkami związanymi z ochroną i zachowaniem zabytków oraz prawem własności innych osób.

**I. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (u.o.z.o.z.)**  
*tekst jednolity Dz. U. 2018 r. poz. 2067 ze zmianami*

Podstawowym aktem prawodawczym w dziedzinie ochrony i opieki nad dziedzictwem narodowym jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która w art.1 określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zasady tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauracyjnych i robót budowlanych przy zabytkach a także organizację organów ochrony zabytków.

W art. 3 zawarty został zbiór definicji prawnych, wiążących na gruncie wykładni i stosowania prawa. Zawarty w tym artykule słownik definiuje podstawowe pojęcia stosowane dalej w ustawie, które poniżej przytaczamy:

- 1) **zabytek** — *nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;*
- 2) **zabytek nieruchomy** — *nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;*
- 3) **zabytek ruchomy** — *rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;*
- 4) **zabytek archeologiczny** — *zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;*
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** — *instytucją kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;*
- 6) **prace konserwatorskie** — *działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;*
- 7) **prace restauratorskie** — *działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań*



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- 8) **roboty budowlane** — roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) **badania konserwatorskie** — działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) **badania architektoniczne** — działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) **badania archeologiczne** — działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** — przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) **historyczny zespół budowlany** — powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) **krajobraz kulturowy** — postrzegana przez ludzi przestrzeń zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) **otoczenie** — teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Wymieniona w art. 3 pkt 5 **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** – w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r., poz. 1983 ze zm.), to podmioty, których celem statutowym i istotą działania jest sprawowanie aktywnej opieki nad zabytkami, Wymienione w art. 3 pkt 6 **prace konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z postanowieniami art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia w przypadkach określonych przepisami ustawy z 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1186).



Wymienione w art. 3 pkt 7 **prace restauratorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 8 **roboty budowlane** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 1 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 2 wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku wpisanego do rejestru zabytków wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej. Ustawodawca w art. 36 ust. 8 u.o.z.o.z. zwraca uwagę, że uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego. Podobnie, zgodnie z treścią art. 49 ust. 2 u.o.z.o.z. wykonanie decyzji nakazującej przeprowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami prawa budowlanego.

Wymienione w art. 3 pkt 9 **badania konserwatorskie** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 3 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 10 **badania architektoniczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 4 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

Wymienione w art. 3 pkt 11 **badania archeologiczne** prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków wymagają, zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 5 u.o.z.o.z. pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydawanego w postaci decyzji administracyjnej.

W art. 4 i art. 5 ustawodawca wprowadził rozróżnienie na ochronę i opiekę nad zabytkami, precyzując na czym polega ochrona zabytków w działaniach podejmowanych przez organy administracji publicznej (art. 4) oraz na czym polega opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza.

Tak więc ochrona zabytków to działania podejmowane przez organy administracji publicznej, włączając w to działania władcze, polegające na stosowaniu prawa, których efektem jest wydawanie decyzji administracyjnych. Opieka nad zabytkami to działania faktyczne właścicieli lub posiadaczy oraz także jest to pożądaný stan zabytku, który powinien być zagwarantowany przez właściciela lub posiadacza zabytku poprzez zapewnienie określonych w ustawie warunków.

W art. 6 ustawodawca podał zagregowaną definicję zabytku, która stanowi uszczegółowienie definicji w art. 3 oraz określił, że ochronie i opiece podlegają zabytki bez względu na ich stan zachowania.

W art. 7 ustawa wymienia formy i sposoby ochrony zabytków. Rejestr zabytków jest historycznie najstarszą formą ochrony zabytków utworzoną w 1928 roku. Obecnie rejestr zabytków



prorowadzony jest na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Zgodnie z przepisami art. 10 i 11 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jedynym organem mającym kompetencje dokonywania wpisów do rejestru jest właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o wpis może wystąpić właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania o wpis zabytku nieruchomego do rejestru zabytków. Przepisy ustawy nakazują informowanie obywateli o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku do rejestru, m. in. na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego zabytek się znajduje. Starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o ochronie obiektu. Wzór i wymiary znaku określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Należy podkreślić, że choć umieszczenie znaku jest fakultatywne to stanowi on ważną formę budowania świadomości społecznej i zasadne jest oznakowanie wszystkich obiektów będących w rejestrze zabytków. Bardzo istotny jest zakaz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych a także podejmowanie innych działań, które mogłyby doprowadzić do zniszczenia zabytku, wobec którego wszczęte jest postępowanie o wpisaniu do rejestru zabytków. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych, co do których zostało już wydane pozwolenie na budowę oraz innych działań określonych w decyzjach pozwalających na ich prowadzenie. Działania te mają na celu udzielenie tymczasowej ochrony zabytkom nieruchomym przed uprawomocnieniem się decyzji o wpisaniu do rejestru.

Zabytek wpisany do rejestru w razie spełnienia określonych przesłanek może zostać z tego rejestru skreślony, co jest równoznaczne z pozbawieniem go ochrony konserwatorskiej. Podstawy skreślenia zabytku z rejestru określone są w art. 13 u.o.z.o.z. i należą do nich: zniszczenie zabytku w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, zakwestionowanie wartości będącej podstawą wpisu do rejestru zabytków w nowych ustaleniach naukowych oraz wpisanie zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanie zabytku do inwentarza muzeum bądź jego wejście w skład narodowego zasobu bibliotecznego

Wszelkie prace i badania prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwoleń, mających charakter decyzji administracyjnej, wydawane są na podstawie art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ustawa z 10 lipca 2015 r. o zmianie u.o.z.o.z. (Dz. U. 2016 r. poz. 1330) wprowadziła nową formę ochrony zabytków jaką jest wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, na której znajdują się zabytki ruchome o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Najbardziej prestiżową formą ochrony zabytków jest uznanie za pomnik historii, zgodnie bowiem z art. 15 ust. 1 u.o.z.o.z. Prezydent RP, na wniosek ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który po zasięgnięciu obligatoryjnie opinii Rady Ochrony Zabytków, w drodze rozporządzenia uznaje za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Zabytki uznane za pomniki historii mogą być zgłaszane do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego (art. 15 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Park kulturowy jest jedyną formą wskazującą na ochronę krajobrazu kulturowego – jego utworzenie należy do kompetencji rady gminy, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na których terenie ma być utworzony.

Należy podkreślić, że rada gminy powinna w uchwale o ustanowieniu parku kulturowego dokładnie określić jego granice. Jak wskazuje wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 7 lipca 2007 (II OSK 1487/07) ograniczenie się do pokaźnej grubości kreski wyznaczającej granice przy relatywnie małej skali planu jest prawnie wadliwe. Z kolei wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z 18 grudnia 2007 r (III SA/Kr 569/07) wskazuje na konieczność należytego uzasadnienia, to jest wskazywać na elementy kulturowe w obejmowanym ochroną krajobrazie. Skutkiem ustanowienia parku kulturowego jest obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony parku kulturowego dla danego obszaru. Plan ochrony sporządza wójt w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków a następnie jest on zatwierdzany przez radę gminy.

Zgodnie z art. 7 u.o.z.o.z. jedną z form ochrony jest ustalenie ochronne w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, co w art. 18 u.o.z.o.z. zostało przełożone na ogólne zobowiązanie do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, do uwzględnienia m. in. przy sporządzaniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Z kolei w art. 19 u.o.z.o.z. doprecyzowuje, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego powinno się uwzględniać w szczególności ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz potrzeby innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych. O ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania jako odrębnej formy ochrony zabytków możemy mówić wyłącznie w odniesieniu do stref ochrony konserwatorskiej, które wymienia art. 19 ust. 3 u.o.z.o.z. W strefie ochrony konserwatorskiej obowiązują określone ograniczenia, nakazy i zakazy wniesione ustaleniami planu i strefa nie musi pokrywać się z obszarami wpisanymi do rejestru zabytków.



W piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków”, który pojawił się np. w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi. Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Drugim przykładem „nienazwanej formy ochrony zabytków” mogą być umowy, o których mowa w art. 26 u.o.z.o.z., albowiem w treści umów sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku. W takim przypadku źródłem obowiązków nie są prawa powszechnie ale umowa cywilno-prawna zawierana pomiędzy Skarbem Państwa bądź jednostką samorządu terytorialnego a nabywcą.

Z wpisaniem zabytku na Listę Skarbów Dziedzictwa wiążą się dla właściciela określone obowiązki: będzie on zobowiązany powiadomić ministra w przypadku uszkodzenia, zniszczenia, zaginięcia lub kradzieży, zagrożenia dla zabytku, zmiany miejsca przechowywania zabytku (art. 28 ust. 2), a szczegółowe wymagania co do standardów ochrony zabytku zostaną określone w rozporządzeniu.

Dysponent zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa będzie mógł ubiegać się o przyznanie dotacji celowej na dofinansowanie prac konserwatorskich czy restauratorskich, dotację celową na zabezpieczenie pomieszczenia, gdzie przechowywany jest zabytek, a także do wnioskowania do ministra o przechowanie zabytku w pomieszczeniu należącym do państwowej instytucji kultury (art. 37 i ust. 4).

Jednostkom samorządu terytorialnego powierzono troskę o zachowanie krajobrazów kulturowych. W art. 16 gminy uzyskały kompetencje wprowadzenia właściwej formy ochrony, czyli tworzenia parków kulturowych. Park kulturowy służy ochronie przestrzeni o wartości kulturowej jako całości, co nie wymusza aby znajdowały się na nim obiekty zabytkowe. Przeniesienie punktu ciężkości ochrony krajobrazu kulturowego poprzez powoływanie parków kulturowych na poziom gmin było przedsięwzięciem ryzykownym. Głównym czynnikiem hamującym powoływanie przez gminy parków była i jest obawa samorządów przed wprowadzaniem jakichkolwiek form ochrony ograniczających swobodę inwestowania. Wydaje się, że organy administracji państwowej powinny podjąć szeroko zorganizowaną i przemyślaną edukację oraz akcję propagandową skierowaną do władz samorządowych ale także przejęcie ciężaru finansowania sfery organizacyjnej (np. sporządzenie planu ochrony) parków kulturowych. Przy sporządzaniu planu ochrony dopomóc mogą zarządy parków krajobrazowych, których celem jest także ochrona krajobrazu kulturowego.

Zgodnie z art. 17 na chronionym terenie parku kulturowego lub na jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia.

W art. 18 i 19 ustawodawca wskazuje na obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w gminnych programach opieki nad zabytkami przy



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W art. 20 wskazuje się na konieczność uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków projektów i zmian miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

W art. 21 i 22 ustawodawca wskazuje na rangę ewidencji zabytków jako źródła sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami. Ewidencje zabytków są podstawą działań ochronnych, niezależnie od rejestru zabytków, który kwalifikuje do ochrony prawnej. Zgodnie z obowiązującymi przepisami ewidencja stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Podstawową rolę odgrywa w tym zakresie gminna ewidencja zabytków, do której prowadzenia zobowiązani są wójtowie, burmistrzowie i prezydenci. Gminna Ewidencja Zabytków nie jest zbiorem zamkniętym, ustawodawca dał możliwość dopisywania do niej zabytków, po uzgodnieniu z konserwatorem zabytków – inicjatywa należy do wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Włączenie zabytku nieruchomego do ewidencji nie wymaga zgody właściciela tego zabytku.

Należy podkreślić, że włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków karty ewidencyjnej zabytku ruchomego może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

W art. 21 i 22 ustawodawca wskazuje, że do kompetencji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego należy określenie w drodze rozporządzenia sposobu prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

W artykułach od 25 do 37 ustawodawca precyzyjnie określa sposób zagospodarowania zabytków, prowadzenie badań przy zabytkach, prowadzenie prac i robót oraz podejmowania innych działań przy zabytkach. Zgodnie z art. 25 u.o.z.o.z. zagospodarowanie zabytku wpisanego do rejestru zabytków na cele użytkowe wymaga posiadania uzgodnionej dokumentacji.

Art. 26 nakłada na właścicieli zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, którymi są Skarb Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego obowiązek zawarcia w umowach sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy obowiązku przeprowadzenia prac konserwatorskich przy tym zabytku. Z tego powodu artykuł ten jest często cytowany jako przykład „nienazwanej form ochrony zabytków”.

Zgodnie z art. 27 u.o.z.o.z. na wniosek właściciela lub posiadacza zabytków wojewódzki konserwator zabytków przedstawia w formie pisemnej zalecania konserwatorskie. Przepis ten pozostaje w związku z art. 108 u.o.z.o.z., który wprowadza odpowiedzialność karną za zniszczeniu lub uszkodzenie zabytku oraz niezabezpieczenie zabytku w należyty sposób przed jego uszkodzeniem lub zniszczeniem (art. 110 u.o.z.o.z.).

Artykuł 28 u.o.z.o.z. nakłada obowiązek informacyjny na właściciela lub posiadacza zabytku wpisanego do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków, z precyzyjnym podaniem ram czasowych w jakich ten obowiązek musi zostać wypełniony, w zależności od występującego zdarzenia. Od dnia 1 stycznia 2018 r. właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków ma obowiązek zawiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku oraz zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia. Dotychczas przepis zobowiązywał do niezwłocznego przekazania informacji służbom konserwatorskim, co uniemożliwiało jednoznaczne określenie, w jakim terminie obowiązek ten powinien zostać wykonany.

Zgodnie z art. 32 ust. 1 pkt 3 wójt przyjmuje zawiadomienie o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem i zgodnie z art. 32 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zgodnie z art. 33 ust. 1 wójt przyjmuje zawiadomienie o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zgodnie z art. 33 ust. 2 przyjmujący zawiadomienie wójt ma obowiązek niezwłocznie przekazać zawiadomienie (w terminie nie dłuższym niż 3 dni) właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Zgodnie z art. 34 osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Dokument ten wydaje się na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić poszukiwania (art. 36 ust. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), złożony do wojewódzkiego konserwatora zabytków lub do dyrektora urzędu morskiego właściwego dla miejsca prowadzenia poszukiwań. Wszelkie pozyskane w trakcie poszukiwań zabytki archeologiczne stanowią zgodnie z art. 35 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami własność Skarbu Państwa i muszą zostać niezwłocznie przekazane wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Również pozostałe kategorie zabytków, znalezione w takich okolicznościach, że poszukiwanie właściciela byłoby oczywiście bezcelowe, stają się zgodnie z art. 189 *Kodeksu cywilnego* (Dz. U. z 2017 r. poz. 459, ze zmianami), zwanego dalej kodeksem cywilnym, własnością Skarbu Państwa, a znalazca obowiązany jest je niezwłocznie wydać właściwemu staroście.

Nielegalne poszukiwania ukrytych lub porzuconych zabytków przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych oraz sprzętu do nurkowania będą uznawane za przestępstwa zagrożone karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 109 c wprowadzony nowelizacją ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obowiązującą od 1 stycznia 2018 r.). Nie należy wydobywać z ziemi żadnych zabytkowych przedmiotów ani odsłaniać archeologicznych obiektów czy otaczających ich nawarstwień. Działania takie niosą za sobą ryzyko zniszczenia cennych kulturowo stanowisk archeologicznych. Kluczowym dla ich ochrony jest zachowanie nawarstwień ziemnych i wzajemnych układów przestrzennych artefaktów i śladów działalności ludzkiej. To właśnie one pozwalają na określenie datowania zabytku, jego powiązań z działalnością człowieka, a także na



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

wskazanie okoliczności, w jakich dany zabytek funkcjonował, czyli właściwe odtworzenie wydarzeń z przeszłości. Poprawna analiza kontekstu archeologicznego jest możliwa wyłącznie podczas profesjonalnie wykonanych badań, prowadzonych przez archeologów.

W art. 36 u.o.z.o.z. wymienia katalog prac i inicjatyw wymagających wydania pozwolenia. Postępowanie administracyjne prowadzone w sprawie wydawanych pozwoleń może być wszczęte wyłącznie na wniosek uprawnionej osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego. Za istotną zmianę obowiązującą od 1 stycznia 2018 należy uznać doprecyzowanie art. 36 ust. 1 pkt 11 ustawy, w którym dodano, że pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków. Wyjątkiem będzie jedynie prowadzenie akcji ratowniczej przez właściwe służby powołane do niesienia pomocy osobom w przypadku zagrożenia życia lub zdrowia. Niezależnie od formy własności terenu, wymagane będzie jedno pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków, zamiast dotychczasowych dwóch, wynikających z odmiennych ustaw. Ochrona zieleni na terenach zabytkowych dotyczyć będzie parków, ogrodów, cmentarzy i innych form zieleni na obszarach wpisanych do rejestru zabytków.

Tryb wydawania pozwoleń, wymagania formalne wniosku zostały uregulowane w rozporządzeniu Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2017 r., poz. 1265).

Decyzja administracyjna wywiera skutki prawne z chwilą kiedy staje się ostateczna, a zgodnie z art. 16 kodeksu postępowania administracyjnego decyzje, od których nie służy odwołanie lub wnioski o ponowne rozpatrzenie sprawy, są ostateczne. Odwołanie nie przysługuje:

- Od decyzji wydanej przez organ I instancji, jeżeli upłynął dla strony czternastodniowy termin do wniesienia odwołania;
- Od decyzji wydanej przez organ II instancji.

W przypadku spraw z zakresu ochrony zabytków organem II instancji (czyli odwoławczym) jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W tym miejscu należy wspomnieć, że nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jaka weszła w życie 1 stycznia 2018 r. wprowadziła katalog administracyjnych kar pieniężnych i zasad ich wymierzania w zdecydowanej większości przypadków za łamanie postanowień art. 36 ustawy. Kary pieniężne będą nakładane na właścicieli lub posiadaczy zabytków m.in. w przypadku:

- niepowiadomienia odpowiednich organów o uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu, kradzieży zabytku,
- niepowiadomienia o zagrożeniu dla zabytku,



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- niepowiadomienia o zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego,
- niepowiadomienia o zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku,
- utrudniania lub uniemożliwiania dostępu do zabytku organowi ochrony zabytków,
- podjęcia jakichkolwiek działań przy zabytku wymagających pozwolenia konserwatora bez tego pozwolenia (np. poszukiwania za pomocą elektronicznych urządzeń, wydobywania zabytków archeologicznych z ziemi).

Wysokość kar pieniężnych jest różna i waha się w granicach od 500 zł, do 500 000 zł. Przy wymierzaniu kar administracyjnych zastosowanie będą miały zasady określone w kodeksie postępowania administracyjnego, które weszły w życie w czerwcu 2017 r. Pobierane kary będą zasilaly powołany ustawą Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Zgodnie z art. 49 i 50 u.o.z.o.z. Wojewódzki konserwator zabytków w konkretnych sytuacjach może wydać decyzję nakazującą przeprowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych oraz określa sposób wyceny i egzekucji w przypadku wykonania zastępczych prac konserwatorskich lub robót budowlanych.

Zgodnie z art. 71 ust. 1 i ust. 2 u.o.z.o.z. sprawowanie opieki nad zabytkami, co do których tytuł prawny posiada gmina, należy do gminy, włączając w to finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. Jest to zadanie własne jednostki samorządu terytorialnego.

Zgodnie z art. 73 u.o.z.o.z. gmina będąca właścicielem, posiadaczem bądź posiadająca w trwałym zarządzie zabytek wpisany do rejestru zabytków może ubiegać się o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy tym zabytku.

Art. 74 u.o.z.o.z. stanowi, że dotacja może być udzielona przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Szczegółowe zasady udzielania dotacji zawarte są w artykułach 75-78 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 81 u.o.z.o.z. reguluje możliwość udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i budowlane na zasadach określonych w uchwale podjętej przez organ stanowiący gminy. Pozytywną zmianą wprowadzoną 9 września 2017 jest możliwość przyznawania dotacji ze środków publicznych na remonty obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 81). Dotychczas na taką pomoc mogli liczyć tylko właściciele zabytków wpisanych do rejestru, a więc najbardziej wartościowych i objętych większą ochroną niż te z ewidencji. Ewidencja wiązała się dotąd tylko z ograniczeniami. Właściciele ujętych w niej budynków musieli konsultować z konserwatorem planowane przebudowy i rozbudowy, a w zamian nic nie otrzymywali.

Dofinansowanie prac przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków jest zadaniem administracji publicznej (art. 82 u.o.z.o.z.).

W art. 82a u.o.z.o.z. uregulowano udzielanie i rozliczanie dotacji przez ministra do spraw ochrony dziedzictwa narodowego w sytuacji gdy, planowane koszty badań archeologicznych i ich dokumentacji przekraczają określony w ustawie poziom, lub gdy nastąpi niespodziewane odkrycie nieznanego wcześniej zabytku archeologicznego.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Art. 83a u.o.z.o.z. reguluje finansowanie niezbędnych wydatków na pokrycie wyposażenia pomieszczenia i zabezpieczenia technicznego pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Od 1 stycznia 2018 r. dodano art. 83b do ustawy o ochronie zabytków, na podstawie którego został utworzony Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków. Jest to fundusz celowy, a jego środki będą przeznaczane na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, a przy zabytku wpisanym do rejestru również na dofinansowanie robót budowlanych. Przychodem Funduszu mają być kary pieniężne, o których mowa w art. 107a-107e ustawy.

Artykuł 87 u.o.z.o.z. reguluje obowiązki gminy w zakresie sporządzania w cyklach 4 letnich gminnych programów opieki nad zabytkami

Katalog zadań własnych gminy w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego został rozszerzony na mocy art. 93 ust. 4 u. o. z. o. z. i należą do nich:

- 1) utworzenie parku kulturowego (art. 16 ust. 1 i 5 u.o.z.o.z.);
- 2) sporządzenie i zatwierdzenie planu ochrony parku kulturowego (art. 16 ust. 3 u.o.z.o.z.);
- 3) utworzenie jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem kulturowym (art. 16 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- 4) prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- 5) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o dokonaniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem (art. 32 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- 6) przekazanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętego zawiadomienia o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym (art. 33 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- 7) sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 u.o.z.o.z.).

Artykuł 96 u.o.z.o.z. stanowi podstawę aktów współdziałania niezależnych podmiotów w celu wspólnej, efektywnej realizacji zadań administracyjnych w dziedzinie spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, dając możliwość tworzenia porozumień administracyjnych.

Przepis ten pozwala na zlecenie zadań z zakresu ochrony zabytków, które należą do zadań administracji rządowej, do wykonania organom administracji samorządowej. Wyjątkiem są sprawy dotyczące prowadzenia rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wydawanie decyzji w tym zakresie, które należą do wyłącznej kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, będzie mógł powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie województwa. W takim przypadku gmina przyjmując zadanie, będzie miała obowiązek utworzenia w strukturze administracyjnej stanowiska gminnego konserwatora zabytków.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Od 1 stycznia 2018 r. ustawa zastępuje dotychczasowy, oparty o prawo wykroczeń, system ochrony prawnej zabytków, systemem administracyjnych kar pieniężnych. Do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadzony został nowy rozdział dotyczący administracyjnych kar pieniężnych. Naruszenia przepisów ustawy, w zależności od ich rodzaju, zagrożone będą administracyjnymi karami pieniężnymi od 500 zł do 500 000 zł. I tak art. 107a dotyczy kar za niepowiadomienie o zmianach stanu zachowania zabytku, o których mowa w art. 28 ustawy o ochronie zabytków. Obowiązek informacyjny spoczywa na właścicielu lub posiadaczu zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru, lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (a więc również zabytku nieruchomości, ujętego w gminnej ewidencji zabytków). Naruszenie wskazanego obowiązku stanowiło dotychczas wykroczenie, o którym mowa w art. 113 ustawy o ochronie zabytków. Z kolei art. 107c wprowadza kary pieniężne względem osób uniemożliwiających lub utrudniających dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy. Art. 107d wprowadza kary pieniężne względem właściciela lub zarządcy obiektu, który działał bez zalecenia bądź pozwolenia konserwatorskiego, np. na prowadzenie prac budowlanych czy rozbiórkę, będzie narażony na sankcję administracyjną.

Kary administracyjne nakładane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków będą podlegały miarkowaniu zgodnie z nowymi przepisami kodeksu postępowania administracyjnego. W uzasadnionych przypadkach będzie można od nich odstąpić, a wysokość kary będzie zależała od wartości zabytku czy sytuacji finansowej właściciela. Wpływy z kar pieniężnych zasilają Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Potrzeba zapewnienia większej skuteczności przepisów z zakresu ochrony zabytków przesądziła o zmianie charakteru czynu określonego dotychczas w art. 111 ustawy. Zgodnie z obowiązującym od 1 stycznia 2018 roku brzmieniem art. 109c poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, stanowi przestępstwo zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Dotychczas wykroczenie zostało przekształcone w przestępstwo. Potrzeba zmiany w tym zakresie wynikała z narastającego problemu nielegalnych poszukiwań zabytków, w tym zabytków archeologicznych. Zaostrzenie karania za nielegalne poszukiwania zabytków ma zapewnić skuteczną ochronę zabytków archeologicznych.

**Akty wykonawcze do ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**

Ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest uzupełniona o wydane akty wykonawcze, jakimi są na gruncie prawa polskiego rozporządzenia:

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259),



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650 ),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz.U. z 2004 r. Nr 75, poz. 706),
- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz.U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1066 ),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1302),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 ze zmianami),
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2011 r. Nr 50, poz. 256),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz.U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510 ),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 r. poz. 1275),
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609).
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).



## **II. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym**

*tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 506.*

### **Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym**

*tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 511.*

### **Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa**

*tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 512.*

Samorząd gminy ponosi współodpowiedzialność za zachowanie dóbr kultury, co wynika z ustawy samorządowej jak i ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W świetle art. 7 ust. 1 pkt 9: do zadań własnych gminy należą sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a w myśl art. 7 ust. 1 pkt 13: cmentarzy gminnych. Obowiązek opieki nad zabytkami wynika zaś z art. 5 i art. 71 pkt. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawo użytkowania wieczystego takiej nieruchomości, co wynika z art. 109 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 2204 ze zmianami).

Zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym powiat wykonuje zadania o charakterze ponadgminnym, w tym m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zadania te mają charakter komplementarny i dotyczą tych zadań, których z określonych względów nie można realizować na szczeblu gminy.

Samorząd województwa wykonuje zadania o charakterze wojewódzkim, w tym w szczególności na podstawie art. 14 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zabytki, a szerzej dziedzictwo kulturowe, powinny być postrzegane przez samorząd województwa jako czynnik procesów integracyjnych w regionie.

Wskazane przepisy ustaw samorządowych odnoszą się do ochrony zabytków – w charakterze ingerencji władczej, jak i opieki nad zabytkami – jako obowiązku każdego właściciela i posiadacza zabytku.

## **III. Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym**

*tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1945 ze zmianami.*

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- zgodnie z art. 1 ust. 2 pkt 4 planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględniać wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10. ust. 1 pkt 4 ustawa określa, że w studium uwzględnia się uwarunkowania wynikające w szczególności ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 10 ust. 2 pkt 4 w studium określa się w szczególności obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- art. 11 stanowi że studium musi zostać zaopiniowane przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- w art. 15 ust. 2 pkt 3, 3a, 4 – obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej;
- w art. 15 ust. 3 pkt 6 – określa się granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady;
- art. 17 nakłada obowiązek uzgodnienie projektu planu z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu, oraz zgody na zmianę przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne, jeżeli wymagają tego przepisy odrębne;
- art. 53 stanowi, że decyzje w sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu powiatowym i gminnym wydaje wójt, burmistrz, lub prezydent miasta po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- art. 54 określa, że decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego określa warunki i szczegółowe zasady zagospodarowania terenu oraz jego zabudowy wynikające z przepisów odrębnych, a w szczególności w zakresie ochrony środowiska, zdrowia ludzi oraz dziedzictwa kulturowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej.

#### **IV. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane**

*tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1186.*

W myśl art. 2 ust. 2 pkt 3 przepisy tej ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

W art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń w sposób zapewniający ochronę obiektów wpisanych do rejestru oraz objętych ochroną konserwatorską.

W art. 7 ustawa precyzuje przepisy techniczno-budowlane, jednakże w art. 9 ust. 3 pkt 4 ustawa stanowi, że w przypadku pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów



budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstąpienie od przepisów techniczno-budowlanych.

Według art. 29 ust. 2 w stosunku do robót budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. Zgodnie z art. 29 ust. 4 roboty budowlane wymienione w ust. 1 i 2 tego artykułu wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków wymagają pozwolenia na budowę a roboty budowlane wykonywane na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymagają zgłoszenia, o którym mowa w art. 30 ust. 1. Ustawodawca zastrzegł przy tym, że do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Art. 30 ust. 1 pkt 3 nakłada obowiązek zgłoszenia właściwemu organowi wykonywanie robót budowlanych polegających na instalowaniu krat na obiektach wpisanych do rejestru zabytków. W odniesieniu do zamierzeń budowlanych, które w myśl ustawy wymagają jedynie zgłoszenia, to zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m. in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ust. 1 wymaga uzyskania pozwolenia wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków na prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę.

Z kolei w ust. 2 artykułu 39 jest mowa o konieczności uzyskania decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków na uzyskanie pozwolenia na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków.

Ustęp 3 artykułu 39 stanowi, że w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zgodnie z ust. 4 tegoż artykułu wojewódzki konserwator jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Zgodnie z art. 67 w przypadku gdy nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia to właściwy organ wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu i uporządkowanie terenu, określając przy tym terminy przystąpienia i zakończenia tych robót – zgodnie z ust. 2 przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków; zgodnie z ust. 3 przepisu tego nie stosuje się



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, a decyzję, o której mowa w ustępie 1 właściwy organ wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni a niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

**V. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska**

*tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1396 ze zmianami.*

W dziale IV traktującym o ochronie powierzchni ziemi, w art. 101 ustawa określa, że ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji kulturowych a w punkcie 2) litera f) stanowi, o zachowaniu zbioru dziedzictwa archeologicznego.

Art. 238 punkt 1e) stanowi, że przegląd ekologiczny instalacji, która jest kwalifikowana jako przedsięwzięcie mogące zawsze znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, powinien zawierać opis obejmujący istniejące w sąsiedztwie lub bezpośrednim zasięgu oddziaływania instalacji na zabytki chronione na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Art. 400a. ust. 1 punkt 26 stanowi, że finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

**VI. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody**

*tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1614 ze zmianami.*

Zgodnie z a art. 19 ust. 1 pkt 3 dla parku krajobrazowego sporządza się projekt planu ochrony a zgodnie z tym artykułem ust. 6b projekt uchwały o przyjęciu planu ochrony wymaga zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 23a ust. 1 pkt 1 na obszarze chronionego krajobrazu sejmik województwa, w drodze uchwały stanowiącej akt prawa miejscowego wyznacza w granicach krajobrazów priorytetowych zidentyfikowanych w ramach audytu krajobrazowego, o którym mowa w art. 38a ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, strefy ochrony krajobrazu stanowiące w szczególności przedpola ekspozycji, osie widokowe, punkty widokowe oraz obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną, istotne dla zachowania walorów krajobrazowych obszaru chronionego krajobrazu, wraz ze wskazaniem które z zakazów, wymienionych w art. 24 ust. 1a, obowiązują w danej strefie.

Artykuł 23a ust. 1: określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym; zgodnie z brzmieniem ustępu 2 artykułu: projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, opracowuje zarząd województwa; zgodnie z brzmieniem ustępu 3 artykułu: zarząd województwa, sporządzając projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, zapewnia możliwość udziału społeczeństwa, na zasadach i w trybie



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

określonych w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, w postępowaniu, którego przedmiotem jest sporządzenie projektu.

Zgodnie z ust. 4 art. 23a projekt uchwały, o której mowa w ust. 1, wymaga uzgodnienia z właściwym regionalnym dyrektorem ochrony środowiska i zaopiniowania przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 83a ust. 1 zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

W myśl art. 83f przepis ten dotyczy także krzewów, drzew i krzewów owocowych na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Art. 86 w ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

## **VII. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami**

*tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 2204 ze zmianami.*

Zgodnie z art. 6 ust. 5 opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ochrona Pomników Zagłady w rozumieniu przepisów o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady oraz miejsc i pomników upamiętniających ofiary terroru komunistycznego są celami publicznymi w rozumieniu ustawy.

Zgodnie z art. 13 ust. 4 sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W art. 29 ust. 2 jest mowa, że jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

W art. 45 ust. 2a ustawodawca zdecydował, że w przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu można nałożyć, w miarę potrzeby, na jednostkę organizacyjną obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w decyzji.

Ustawa w art. 68 ust. 3 określa obniżenie o 50% ceny nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru, w art. 73 ust. 4 ustala obniżenie opłat z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości gruntowej wpisanej do rejestru zabytków. Opłata wymieniona w art. 73 ust. 4 może zostać podwyższona lub obniżona przez właściwy organ za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku.

Art. 96 ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Bardzo istotnym, z punktu widzenia gminy, jest art. 109 ust. 1 pkt 4, zgodnie z którym gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

### **VIII. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej**

*tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1983 ze zmianami.*

Art. 1 ust. 2 stanowi, że państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami.

Zgodnie z ust. 4 tego artykułu mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami sprawują także organy jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ich właściwości. Na mocy ustępu 4 art. 1 także wsparcie finansowe realizacji planowanych na dany rok zadań związanych z polityką kulturalną państwa, prowadzonych przez instytucje kultury i inne podmioty nienależące do sektora finansów publicznych może być dokonywane przez jednostki samorządu terytorialnego w zakresie ich właściwości.

Art. 7b. 1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, inni ministrowie i kierownicy urzędów centralnych w odniesieniu do podległych im ośrodków i instytucji kultury, a także jednostki samorządu terytorialnego, mogą przyznawać stypendia osobom zajmującym się twórczością artystyczną, upowszechnianiem kultury oraz opieką nad zabytkami. Ustęp 2 tego artykułu stanowi, że stypendium, o którym mowa w ust. 1, polega na przyznaniu środków finansowych osobom realizującym określone przedsięwzięcia w zakresie twórczości artystycznej, opieki nad zabytkami lub upowszechniania kultury.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Ustęp 3 precyzuje, że organy stanowiące jednostek samorządu terytorialnego, w drodze uchwały, określą szczegółowe warunki i tryb przyznawania stypendiów, o których mowa w ust. 1, oraz ich wysokość, mając na uwadze wspieranie rozwoju umiejętności artystycznych oraz upowszechnianie kultury i opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 14a. 1. tworzy się wykaz obiektów stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, w których prowadzona jest, jako podstawowa, działalność kulturalna lub które dla takiej działalności zostały wybudowane i nie mogą być przeznaczone do prowadzenia wyłącznie innej działalności podstawowej. Do wykazu wpisuje się obiekty stanowiące obiekty budowlane w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1186).

Ustęp 2 tego artykułu stanowi, że minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, wykaz obiektów, o którym mowa w ust. 1, oraz tryb zgłaszania obiektów w celu wpisania ich do wykazu, uwzględniając wartości historyczne lub zabytkowe tych obiektów, a także ich pierwotne przeznaczenie na cele kulturalne

**IX. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach**

*tekst jednolity Dz. U. 2019, poz. 917*

Zgodnie z art. 1 muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Zgodnie z art. 2 muzeum realizuje cele określone w art. 1, w szczególności przez:

- gromadzenie zabytków w statutowo określonym zakresie;
- katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych zbiorów;
- przechowywanie gromadzonych zabytków, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych;
- zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nieruchomych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody;
- urządzenie wystaw stałych i czasowych;
- organizowanie badań i ekspedycji naukowych, w tym archeologicznych;
- prowadzenie działalności edukacyjnej;
- popieranie i prowadzenie działalności artystycznej i upowszechniającej kulturę;
- udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych;



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- zapewnianie właściwych warunków zwiedzania oraz korzystania ze zbiorów i zgromadzonych informacji;
- prowadzenie działalności wydawniczej.

Art. 5 ust. 3 stanowi, że muzeami samorządowymi są muzea utworzone albo przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego. Ustęp 4 tego artykułu stanowi, że podmioty tworzące muzea są obowiązane do zapewnienia środków do utrzymania i rozwoju muzeum, zapewnia bezpieczeństwa gromadzonym zbiorom i sprawowania nadzoru nad muzeum.

**X. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach**

*tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1479*

Ustawa w art. 3 stanowi, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Zgodnie z art. 19 ust. 1 biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji, a w myśl ustępu 2 tego artykułu gmina organizuje i prowadzi co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną, wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych.

**XI. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych**

*tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 2337*

Na terenie Gminy Karczmiska znajduje się szereg kwater, grobów wojennych z okresu I i II wojny światowej oraz miejsc upamiętniających wydarzenia tamtych lat.

Na cmentarzu parafialnym w Karczmiskach jest pomnik i kwatery wojenne żołnierzy poległych w I wojnie światowej, a w lesie koło Bielska usytuowany jest kurhan ze szczątkami żołnierzy z tego okresu.

W lesie koło Chodlika znajduje się pomnik z mogiłą 11 mieszkańców wsi Chodlik zamordowanych w czasie II wojny światowej, obok kapliczki „Zjawienie” są groby 4 mieszkańców wsi Kazimierzów zamordowanych w tym czasie. Ponadto groby zamordowanych żołnierzy z okresu II wojny światowej znajdują się: na cmentarzu parafialnym w Karczmiskach, w lesie koło Głuska (skarpa „Łysa Góra” i obok „Solca”), w lesie obok Zaborza i Noworąbłowa.

W kościele parafialnym w Karczmiskach umieszczono na tablicy nazwiska kilkudziesięciu żołnierzy, którzy zginęli w rejonie Karczmisk w czasie działań II wojny światowej, a na placu Niepodległości w Karczmiskach stoi odnowiony pomnik „Pamięci poległych bohaterów z Karczmisk za Niepodległość Ojczyzny”. Pomnik upamiętnia 33 osoby, które zginęły w czasie I wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej 1920 r.

Zgodnie z art. 1 ustęp 1 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, grobami wojennymi w rozumieniu ustawy są groby i miejsca spoczynku:

- 1) poległych w walkach o niepodległość i zjednoczenie Państwa Polskiego;



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- 2) osób wojskowych, poległych lub zmarłych z powodu działań wojennych, bez względu na narodowość;
- 3) sióstr miłosierdzia i wszystkich osób, które, wykonując zlecone im czynności przy jakiegokolwiek formacji wojskowej, poległy lub zmarły z powodu działań wojennych;
- 4) jeńców wojennych i osób internowanych;
- 5) uchodźców z 1915 r.;
- 6) osób wojskowych i cywilnych, bez względu na ich narodowość, które straciły życie wskutek represji okupanta niemieckiego albo sowieckiego od dnia 1 września 1939 r.;
- 7) ofiar niemieckich i sowieckich obozów, w tym cmentarzyska ich prochów;
- 8) osób, które straciły życie wskutek walki z narzuconym systemem totalitarnym lub wskutek represji totalitarnych lub czystek etnicznych od dnia 8 listopada 1917 r. do dnia 31 lipca 1990 r.

Zgodnie z art. 1 ustęp 3 cmentarzami wojennymi są cmentarze, przeznaczone do chowania zwłok osób wymienionych w ustępie 1 artykułu, a w ustępie 4 ustawodawca zaleca grupowanie grobów wojennych na cmentarzach wojennych.

W art. 2 ustawodawca zaleca, aby groby wojenne bez względu na narodowość i wyznanie osób, w nich pochowanych, oraz formacje, do których osoby te należały, mają być pielęgnowane i otaczane należnym tym miejscom szacunkiem i powagą.

Zgodnie z art. 5 ustawy przeprowadzanie robót ziemnych, wznoszenie pomników i innych urządzeń na cmentarzach i grobach wojennych wymaga zezwolenia wojewody.

Zgodnie z art. 5a zatwierdzanie planów cmentarzy wojennych oraz sprawy dotyczące ogólnego zarządu cmentarzy wojennych, a w szczególności sprawy związane z ewidencją, remontem i utrzymaniem grobów i cmentarzy wojennych oraz sprawy związane z uregulowaniem własności gruntów, zajętych pod cmentarze wojenne, należą do zakresu działania wojewody.

Zgodnie z art. 6 ust. 1 groby i cmentarze wojenne pozostają pod opieką Państwa. Zwierzchni nadzór nad nimi polegający na sprawdzaniu i kontrolowaniu działań podległych jednostek pod względem legalności i podejmowania w tym zakresie decyzji administracyjnych sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z zachowaniem uprawnień przysługujących Kościołom i innym związkom wyznaniowym oraz wójtom (burmistrzom, prezydentom miast) na podstawie ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 912) a koszty budowy i utrzymywania, w tym remontów, grobów i cmentarzy wojennych są ponoszone ze środków budżetu państwa (art. 6 ustęp 2 ustawy), wojewoda może, w drodze porozumienia, powierzyć jednostce samorządu terytorialnego obowiązek utrzymania grobów i cmentarzy wojennych, z jednoczesnym przekazaniem odpowiednich funduszy, jeżeli jednostka samorządu terytorialnego nie przejmie tego obowiązku bezpłatnie (art. 6 ust. 3 ustawy).

Zgodnie z art. 6 ustęp 4b minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przekazywać podmiotom wskazanym w ust. 4, jak również jednostkom samorządu terytorialnego, związkom wyznaniowym i innym podmiotom sprawującym opiekę nad grobami i

## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023



cmentarzami wojennymi, środki finansowe na wykonywanie zadań związanych z opieką nad grobami i cmentarzami wojennymi.

We wprowadzonej w 2018 r. zmianie ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych dodano ustępy od 4c do 4o, w których sprecyzowano możliwość udzielenia dofinansowania na prowadzenie zadań związanych z opieką nad grobami i cmentarzami wojennymi.

W myśl ustępu 4c „podmioty, o których mowa w ust. 4 i 4b, mogą ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie zadań związanych z opieką nad grobami i cmentarzami wojennymi.

Zgodnie z postanowieniami ustępu 4d. „dotacja na dofinansowanie zadań związanych z opieką nad grobami i cmentarzami wojennymi może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) wykonywanie czynności związanych z poszukiwaniem, budową, remontem, przeniesieniem i utrzymaniem grobów i cmentarzy wojennych;
- 2) niezbędne czynności dodatkowe prowadzące do realizacji celów, o których mowa w pkt 1;
- 3) prowadzenie badań naukowych, ekshumacji i badań archeologicznych związanych z grobami i cmentarzami wojennymi”.

Zgodnie z postanowieniami ustępów 4e – 4g określono wysokość dotacji, która może być udzielona nawet do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie wymienionych zadań.

Zgodnie z art. 7 ustęp 1 bezpośredni dozór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy, jeżeli czynności dozoru nie poruczono zrzeszeniom i organizacjom społecznym a w razie uszkodzenia grobu lub jakichkolwiek urządzeń na cmentarzu wojennym wójt (burmistrz, prezydent miasta) lub inny podmiot sprawujący opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jest obowiązany zawiadomić o tym wojewodę (art. 7 ustęp 2 ustawy).

## **XII. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** *tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 688 ze zmianami*

Ustawa w art. 4 ust. 1 pkt 16 określa, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m. in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

W art. 19b zawarte są regulacje, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 tej ustawy. Zgodnie z art. 19d ustawy organ wykonawczy jednostki samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

## **XIII. Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych** *tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1170.*



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

**Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce: podsumowanie**

Dziedzictwo kulturowe stanowi szczególny zasób wspólnot lokalnych. Samorząd gminy, jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego w Rzeczypospolitej Polskiej ma bardzo szerokie kompetencje w dziedzinie ochrony zabytków i dziedzictwa narodowego:

- wyłącznie od gminy zależy należyte zagospodarowanie otoczenia wokół zabytku, gdyż właściwą formą tej ochrony jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego – art. 19 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*Dz. U. 2018 r. poz. 2067*); zwana dalej u.o.z.o.z.; planowanie przestrzenne jest również podstawowym narzędziem kształtowania i ochrony krajobrazu;
- jednostki samorządu terytorialnego powinny uchwalić programy opieki nad zabytkami (art. 87 u.o.z.o.z.), realizując cele wytyczone na szczeblu centralnym w krajowym programie ochrony zabytków i opiece nad zabytkami (art. 87 u.o.z.o.z.);
- gmina jest organem egzekucyjnym decyzji wydawanych przez miejskich konserwatorów zabytków, a więc odpowiada za skuteczność m.in. decyzji nakazujących i zakazujących określonego działania, stanowiącego zagrożenie dla zabytku nieruchomego i wartości w nim zapisanych (art. 19 § 2 oraz art. 20 § 1 pkt 2 ustawy z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji);
- rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, jest właściwa rzeczowo w zakresie ustanowienia parku kulturowego oraz ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 16–20 u.o.z.o.z.);
- zabytki są istotnym elementem rozwoju regionalnego i z tego względu problemy dotyczące ich ochrony powinny być uwzględniane w dokumentach strategicznych (szczególnie ważnych na poziomie województwa);
- zgodnie z art. 81 ust.1 u.o.z.o.z. organy stanowiące gminy, powiatu i województwa mogą udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale; zgodnie z ustępem 2 tego artykułu dotacja, w zakresie określonym w art. 77 u.o.z.o.z, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- gmina jest zobowiązana do prowadzenia ewidencji zabytków, która powinna stanowić kompletne i podstawowe źródło wiedzy na temat zasobu zabytkowego Polski (art. 22 ust. 4 u.o.z.o.z.);
- jednostki samorządowe są zobowiązane do sporządzenia wojewódzkiego, powiatowego i gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 84 u.o.z.o.z.);
- gminy i powiaty, a także ich związki, mogą na podstawie stosownych porozumień wykonywać część kompetencji władczych wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 96 ust. 2 u.o.z.o.z.);
- starosta jest upoważniony, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, do umieszczania na zabytku nieruchomym – wpisanym do rejestru zabytków – znaku informacyjnego o tym, że zabytek ten podlega ochronie (art. 12 ust. 1 u.o.z.o.z.);
- gminie przysługuje prawo pierwokupu w wypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości (art. 109 ust. 1 pkt 4 u.g.n.);
- jednostki samorządu terytorialnego mają wiodącą rolę w przyjmowaniu funduszy strukturalnych przez sektor kultury;
- gminie przysługuje prawo umieszczenia na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru znaków informacyjnych (art. 12 ust.1); ustanowienia społecznych opiekunów zabytków (art. 103 ust.1); wydawania decyzji o czasowym zajęciu zabytku nieruchomego lub wywłaszczenie tego zabytku (art. 50 ust.3 i art.112-125 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami);
- burmistrzowie i wójtowie mają obowiązek przekazywania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust.2).

Jak wynika z powyższego, rola samorządu terytorialnego w ochronie dziedzictwa kulturowego jest współcześnie bardzo ważna, choć nie zawsze należycie zidentyfikowana. Efektywne wykonywanie wskazanych zadań własnych ma nie tylko znaczenie dla zachowania zasobu zabytkowego, ale również, jeżeli zostanie właściwie rozpoznane, korzystnie wpływa na rozwój lokalny, pobudzając wzrost ruchu turystycznego, a w konsekwencji rozwój gospodarczy i tworzenie nowych miejsc pracy. Trzeba jednak pamiętać, że jednostki samorządu terytorialnego są również, zgodnie ze statystykami prowadzonymi przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, właścicielem ok. 20% zabytków nieruchomych i w związku z tym są zobowiązane do ich zachowania w należytym stanie. Obowiązek opieki obciążający właścicieli to: naukowe badanie i dokumentowanie zabytków, prowadzenie wymaganych prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, zabezpieczenie i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5 u.o.z.o.z.). Zadania własne poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, odnoszące się do zachowania dziedzictwa



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

kulturowego, należy więc postrzegać niezmiernie szeroko, a więc również z perspektywy gminy, powiatu i województwa jako właścicieli zabytków.

Do obowiązków organów samorządowych wszystkich szczebli należy ponadto uwzględnienie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji (art. 18 ust.1):

- koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- strategii rozwoju województw;
- planów zagospodarowania przestrzennego województw; planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej;
- analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu;
- strategii rozwoju gmin;
- studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin;
- miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

#### 4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Z punktu widzenia mocy prawnej poszczególnych źródeł prawa umowy międzynarodowe, w tym także prawo Unii Europejskiej, sytuowane są ponad ustawami i rozporządzeniami krajowymi. Dlatego też prawo krajowe musi być dostosowane do standardów minimalnych przewidzianych przez prawa międzynarodowe i europejskie. W ramach działalności UNESCO powstawały akty prawne o charakterze uniwersalnych, wielostronnych umów międzynarodowych. Rzeczpospolita Polska ratyfikowała oraz opublikowała w Dzienniku Ustaw RP umowy międzynarodowe, które stały się źródłem praw i obowiązków, do przestrzegania których zobowiązane są organa administracji publicznej oraz obywatele. Umowy w dziedzinie kultury, to w szczególności Konwencje UNESCO:

- 1) *Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212) oraz Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r. do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 248);*
- 2) *Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury sporządzona w Paryżu dnia 17 listopada 1970 r. (Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106);*



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- 3) *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190);*
- 4) *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz. U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018);*
- 5) *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585).*

## Konwencje Rady Europy ratyfikowane przez Polskę:

- 1) *Europejska konwencja kulturalna sporządzona w Paryżu dnia 19 grudnia 1954 r. (Dz. U. z 1990 r. Nr 8, poz. 44);*
- 2) *Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy, sporządzona w Grenadzie dnia 3 października 1985 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 210);*
- 3) *Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564);*
- 4) *Europejska Konwencja Krajobrazowa sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. (Dz. U. z 2006 r. Nr 14, poz. 98).*

Obok ratyfikowanych umów międzynarodowych, zgodnie z zasadą pierwszeństwa regulacji zawartych w ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych, na określenie celów i kierunków działań w obszarze ochrony zabytków pośrednio wpływ mają również akty o charakterze zaleceń. W sposób szczególny należy mieć na względzie bogaty dorobek UNESCO. Ważnym źródłem standardów są m.in.:

- 1) *Rekomendacja w sprawie ochrony piękna i charakteru krajobrazów oraz miejsc (1962);*
- 2) *Rekomendacja dotycząca ochrony dóbr kultury zagrożonych przez prace publiczne lub prywatne (1968), Rekomendacja dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na poziomie narodowym (1972);*
- 3) *Rekomendacja w sprawie ochrony i współczesnego znaczenia miejsc historycznych (1976);*
- 4) *Rekomendacja dotycząca ochrony zespołów zabytkowych i tradycyjnych oraz ich roli w życiu współczesnym* tzw. „Rekomendacje Warszawskie” (1976);
- 5) *Rekomendacja w sprawie ochrony kultury tradycyjnej i folkloru (1989);*
- 6) *Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011).*

Niezwykle istotnym dokumentem, określającym poglądy społeczności międzynarodowej w sprawie ochrony miast historycznych i tzw. podejścia krajobrazowego w tej ochronie, jest *Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011)*, wprowadzająca pojęcie podejścia krajobrazowego. Jest ono stosowane w celu „rozpoznania, ochrony i zarządzania w odniesieniu do obszarów historycznych, poprzez uwzględnienie współzależności form materialnych, organizacji przestrzennej i powiązań, cech przyrodniczych i kontekstu, a także wartości społecznych, kulturowych i ekonomicznych”.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Podstawą prawną podejmowania i realizacji polityki kulturalnej przez Unię Europejską jest art. 167 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz. Urz. C 326 z 26.10.2012). Zgodnie z treścią

- ust. 1: Unia przyczynia się do rozwoju kultur państw członkowskich w poszanowaniu ich różnorodności narodowej i regionalnej, podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa kulturowego;
- ust. 2: Unia zachęca do współpracy między państwami członkowskimi oraz, jeśli to niezbędne, wspiera i uzupełnia ich działania w następujących dziedzinach: pogłębianie wiedzy oraz upowszechnianie kultury i historii narodów europejskich, zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim, niehandlowej wymiany kulturalnej, twórczości artystycznej i literackiej;
- ust. 3: Unia i państwa członkowskie sprzyjają współpracy z państwami trzecimi oraz organizacjami międzynarodowymi właściwymi w dziedzinie kultury, zwłaszcza z Radą Europy,
- ust. 4: Unia uwzględnia aspekty kulturalne w swoim działaniu na podstawie innych postanowień traktatów, zwłaszcza w celu poszanowania i popierania różnorodności jej kultur.

#### 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Karczmiska, w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa prezentowanymi w następujących poniżej dokumentach.

##### 4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017.

*Ten podstawowy dokument dla systemu ochrony dziedzictwa kulturowego Rzeczypospolitej nie został zaktualizowany do chwili zamknięcia prac nad niniejszym Programem. Zgodnie z informacją opublikowaną z datą 12 sierpnia 2019 w Biuletynie Informacji Publicznej Kancelarii Prezesa Rady Ministrów planowanym terminem przyjęcia projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 przez Radę Ministrów jest III kwartał 2019 r. Obowiązujące dotychczasowe Programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 zakończyło się w dniu 31 grudnia 2017 r.*

*Ponieważ nie został opublikowany nowy, obowiązujący na szczeblu krajowym Program w niniejszym dokumencie wykorzystano opublikowane wcześniej cele projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 a także strategiczne założenia Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017, które nie straciły na aktualności.*



**Projekt: Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022**  
**(dokument, jak wspomniano wyżej jeszcze nie opublikowany)**

Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 będzie stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

**Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego**”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

**Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”**, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

**Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”**, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Jednym ze strategicznych założeń Krajowego Programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017 było ujednoczenie polityki konserwatorskiej w wymiarze ogólnokrajowym, wzmocnienie działania organów ochrony zabytków oraz tworzenie podstaw do współdziałania z organami samorządowymi. Głównym celem Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017 było **Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków**. Dla jego realizacji wyznaczono następujące cele szczegółowe”

**Cel szczegółowy 1: Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce.**

Wyznaczone kierunki działania:

1. Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C).
2. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego.
3. Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych.
4. Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego.
5. Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych.
6. Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C).
7. Realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na Zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

**Cel szczegółowy 2 – Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków.**



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Wyznaczone kierunki działania:

1. Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach.
2. Wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną.
3. Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków.
4. Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

**Cel szczegółowy 3 – Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji**

Wyznaczone kierunki działania:

1. Przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005.
2. Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych.
3. Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu.
4. Zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014-2017 zastąpił bardzo ważny dokument, jakim były Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Z racji nieprzemijającej aktualności zawartych w „Tezach ...” podstawowych zasad konserwatorskich, które dotyczą nie tylko konserwatorów i osób zajmujących się profesjonalnie ochroną zabytków, ale także właścicieli i użytkowników zabytków, nie od rzeczy będzie ponowne ich przypomnienie:

- 1) zasada „primum non nocere”, czyli po pierwsze nie szkodzić;
- 2) zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego materialnych i niematerialnych wartości;
- 3) zasada minimalnej, niezbędnej ingerencji;
- 4) zasada, zgodnie z którą usuwać należy jedynie to, co na oryginał działa niszcząco;
- 5) zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
- 6) zasada odwracalności metod i materiałów;
- 7) zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

**4.1.2. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie strategii na lata 2004-2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 została przyjęta przez Radę Ministrów 21.09.2004 r. a w 2005 r. przyjęto przygotowane przez Ministerstwo Kultury Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020. Dokument ten jest podstawowym dokumentem



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

rządowym, w którym określono zasady polityki kulturalnej w warunkach rynkowych. Są to zarazem dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, nowoczesnej polityki kulturalnej państwa. Misją strategii jest „zrównoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Narodowa strategii wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymienia:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenie uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie.

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały określone następująco:

- państwo powinno realizować zadania z zakresu kultury poprzez działania Ministra Kultury oraz działania jednostek samorządu terytorialnego;
- wydatki publiczne na kulturę w Polsce powinny wzrosnąć;
- Minister Kultury realizuje zadania własne poprzez narodowe programy kultury, narodowe instytucje kultury, placówki badawczo-rozwojowe oraz zlecenie zadań instytucjom samorządowym i pozarządowym;
- budżet Ministra Kultury powinien być adekwatny do nowych działań. Ze względu na ograniczenia budżetu państwa winno poszukiwać się pozabudżetowych środków finansujących kulturę. W tym celu proponuje się uzupełnienie istniejącego modelu finansowania kultury o rozwiązania stosowane w Europie, tworzące fundusze celowe dla realizacji polityk w poszczególnych obszarach kultury;
- państwo, w tym Minister Kultury, powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach;
- samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach;
- zwiększyć powinna się społeczna partycypacja w sferze odpowiedzialności za kulturę, m.in. poprzez uspołecznienie decyzji podejmowanych w sferze kultury w regionach (lokalne strategie kulturalne, społeczne ciała opiniujące funkcjonowanie instytucji kultury). Wzrosnąć



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

powinna również rola organizacji pozarządowych, poprzez równouprawnienie ich w dostępie do środków publicznych na zadania w sferze kultury;

- unowocześnienie procesu zarządzania sferą kultury i usług kulturalnych;
- wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury;
- rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów jest podstawą dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych produktów turystycznych, wykorzystujących (i działających na ich rzecz) elementy dziedzictwa kulturowego, aktywność instytucji kultury oraz skoncentrowane wokół tych instytucji przemysły kultury.

Ochrona i rewaloryzacja zabytków została uznana za jeden z podstawowych celów strategicznych.

Za cele cząstkowe uznano m.in.:

- tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na funkcje kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych produktów turystycznych,
- podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Elementem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”, którego celem jest poprawa stanu i dostępności zabytków poprzez:

- tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocję polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą,
- wzmocnienie zasobów ludzkich w sferze ochrony zabytków,
- podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego,
- zabezpieczenie zabytków i archiwaliów przed nielegalnym wywozem za granicę.

Instrumentami wdrażania Strategii są programy operacyjne, będące podstawą finansowania ze środków budżetu państwa wszelkich działań z zakresu dziedzictwa kulturowego. Najważniejszym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo Kulturowe” z priorytetami i działaniami, jak np. ochrona zabytków archeologicznych, rewaloryzacja obiektów i obszarów zabytkowych, Dysponentem środków finansowych jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Karczmiska jest komplementarny z założeniami Strategii poprzez swoje założenia programowe, jak rewaloryzacja zabytków, wpływ zabytków na



rozwój turystyki poprzez tworzenie nowych produktów turystycznych, podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

#### 4.1.3. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 (KPZK 2030)

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030) została przyjęta uchwałą Rady Ministrów Nr 239 z dnia 13 grudnia 2011 r. i jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym ładu przestrzennego kraju w perspektywie kilkunastoletniej.

W dokumencie zdiagnozowano Obszar Polski Wschodniej, do której zalicza się województwo lubelskie, jako obszar z niskim potencjałem rozwojowym w skali europejskiej, ze słabymi i niezaangażowanymi w krajowe procesy rozwojowe ośrodkami miejskimi i należący do najbiedniejszych regionów Unii Europejskiej. Największe miasta regionu są zbyt słabe, aby znacząco oddziaływać (za pomocą procesu rozprzestrzeniania się czynników rozwoju) na procesy rozwojowe całego obszaru oraz poszczególnych województw.

W dokumencie przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego Polski do 2030 r. Celem strategicznym KPZK 2030 jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia następujących, ogólnych celów rozwojowych: konkurencyjności, zwiększania zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Wyznaczono 6 głównych celów operacyjnych polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, z których dwa związane są z dziedzictwem kulturowym.

W dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami należy odwołać się w szczególności do zadań wskazanych w celu 4 i celu 6 KPZK.

- Cel 4. *Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski*  
W odniesieniu do województwa lubelskiego oznacza to:
  - ✓ integrację działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju jako podstawy ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych,
  - ✓ wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z Europejską Konwencją Krajobrazową.
- Cel 6. *Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego jako elementu warunkującego rozwój kraju w aspekcie rozwoju regionalnego uwzględniającego ochronę krajobrazu kulturowego*  
W odniesieniu do poziomu regionalnego oznacza to:
  - ✓ planowanie rozwoju miejskich obszarów funkcjonalnych w wymiarze ponadlokalnym,
  - ✓ podporządkowanie kierunków rozwoju przestrzennego, określonym w PZPWL wiodącym zasadom zagospodarowania,



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- ✓ nadrzędność ponadlokalnych zadań publicznych w kształtowaniu zagospodarowania przestrzennego,
- ✓ monitorowanie procesów przestrzennych w skali regionalnej.

**4.1.4. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”**

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności” została przyjęta Uchwałą Nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności jest dokumentem o charakterze analitycznym i rekomendacyjnym, powstałym na bazie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006r. Określa on główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, a także kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju. Stanowi opis nowego projektu cywilizacyjnego, zorientowanego na przyszłość, w perspektywie do 2030 roku. Głównym celem dokumentu **Polska2030** jest poprawa jakości życia Polaków mierzona wskaźnikami jakościowymi, a także wartością oraz tempem wzrostu polskiego PKB. Projekt kładzie nacisk na jednoczesny rozwój w trzech strategicznych obszarach: konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski oraz efektywności i sprawności państwa. Strategia proponuje kierunki inwestycji przeprowadzonych do 2030 roku, które są podporządkowane schematowi trzech strategicznych obszarów, w skład których wchodzi: konkurencyjność i innowacyjność gospodarki, równoważenie potencjału rozwojowego regionów Polski oraz efektywność i sprawność państwa. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „**Polska2030**. Trzecia fala nowoczesności” jest dokumentem, który w swojej treści obejmuje założenia długofalowe, obejmujące prawie dwudziestoletni zakres działań, a ponadto przedstawia różnorodne zagadnienia, w związku z tym może ulegać modyfikacjom. Cele Strategii, działania z tym związane, a także przedstawione kierunki inwestycji mogą być realizowane i osiągnane w różnych okresach.

**4.1.5. Strategia Rozwoju Kraju 2020.**

Strategia została przyjęta przez Radę Ministrów 25 września 2012 r. Jest główną strategią rozwojową w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe (wraz z szacunkowymi wielkościami potrzebnych środków finansowych). Strategia Rozwoju Kraju 2020 oparta jest na scenariuszu stabilnego rozwoju. Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne:

- Sprawne i efektywne państwo,
- Konkurencyjna gospodarka,
- Spójność społeczna i terytorialna,

Celem głównym Strategii staje się wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

jakości życia ludności. Strategia stanowi bazę dla 9 strategii zintegrowanych, które powinny przyczynić się do realizacji założonych w niej celów, a zaprojektowane w nich działania rozwijać i uszczegóławiać reformy w niej wskazane. 9 zintegrowanych, ponadsektorowych strategii, służących realizacji założonych celów rozwojowych to:

- Strategia Innowacyjności i Efektywności Gospodarki – „Dynamiczna Polska 2020”,
- Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego,
- Strategia Rozwoju Transportu do 2020 roku (z perspektywą do 2030 roku),
- Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko (BEiŚ),
- Strategia Sprawne Państwo,
- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego,
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego,
- Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego RP,
- Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa.

Strategia rozwoju kraju 2020 jest skierowana nie tylko do administracji publicznej. Integruje wokół celów strategicznych wszystkie podmioty publiczne, a także środowiska społeczne i gospodarcze, które uczestniczą w procesach rozwojowych i mogą je wspomagać zarówno na szczeblu centralnym, jak i regionalnym. Wskazuje konieczne reformy ograniczające lub eliminujące bariery rozwoju społeczno-gospodarczego, orientacyjny harmonogram ich realizacji oraz sposób finansowania zaprojektowanych działań.

#### **4.1.6. Narodowy plan rewitalizacji 2022. Założenia**

30 czerwca 2015 roku Rada Ministrów przyjęła projekt ustawy o rewitalizacji, przygotowany w marcu 2014 roku przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, a 3 lipca 2015 roku Ministerstwo opracowało Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014 – 2020. Głównym celem Narodowego planu rewitalizacji jest poprawa warunków rozwoju obszarów zdegradowanych w wymiarze przestrzennym, społecznym, kulturowym i gospodarczym. Cel ten ma być realizowany poprzez stworzenie korzystnych warunków dla prowadzenia rewitalizacji w Polsce, w sposób zintegrowany i całościowy.

W dokumencie została podana definicja rewitalizacji jako: wyprowadzenie ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez przedsięwzięcia całościowe (integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki), skoncentrowane terytorialnie i prowadzone we współpracy z lokalną społecznością, w sposób zaplanowany oraz zintegrowany przez określenie i realizację programów rewitalizacji.

Dokument zapowiada zmiany prawne, między innymi zmiany w art. 7 ust. 1 ustawy o samorządzie gminnym i uzupełnienie katalogu zadań własnych gminy poprzez dodanie rewitalizacji jako zadania własnego gminy. Rewitalizacja jako zadanie własne gminy nie będzie zadaniem



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

obowiązkowym a w realizacji tego zadania gmina powinna koordynować swe działania z podejmowanymi przez samorządy powiatowe i wojewódzkie oraz administrację rządową.

Podstawą prowadzenia działań rewitalizacyjnych będą Programy rewitalizacji a objęcie danego obszaru programem rewitalizacji będzie stanowiło podstawę wspierania go przez programy unijne i instrumenty krajowe. Finansowanie działań w ramach Narodowego Planu Rewitalizacji pochodzić będzie ze środków publicznych wspólnotowych, publicznych krajowych i prywatnych – w ostatnim przypadku poprzez system zachęt do inwestowania na obszarach zdegradowanych oraz upowszechnienie formuły Partnerstwa Publiczno-Prywatnego.

#### 4.1.7. Ochrona dziedzictwa niematerialnego

16 sierpnia 2010 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jest ona jedynym aktem prawa międzynarodowego, na jakim można oprzeć budowę systemu ochrony dziedzictwa niematerialnego w naszym kraju. Celem Konwencji jest objęcie ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek, rozumianego wg UNESCO jako: „praktyki, wyobrażenie, przekazy, wiedza i umiejętności jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa, które wspólnoty, grupy i jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego”. Dziedzictwo niematerialne przyczynia się do wzrostu poczucia własnej tożsamości oraz poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dlatego utrwalenie i przekazanie przyszłym pokoleniom dorobku naszych kultur jest priorytetem Konwencji.

**Do głównych celów Konwencji należą:**

- ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek
- wzrost, na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane,
- zapewnienie międzynarodowej współpracy.

Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 lutego 2010 roku, zadania wynikające z realizacji zapisów Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zostały powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa, co jest realizacją zapisu artykułu 13 Konwencji, pkt. d, iii, w sprawie powołania instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego rozpoczął nabór wniosków o wpis na „Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego”. Opracowany przez Narodowy Instytut Dziedzictwa program, którego elementem jest Lista, koncentruje się na ochronie żywego, niematerialnego dziedzictwa kulturowego poprzez podtrzymywanie jego ciągłego trwania i przekazywania z pokolenia na pokolenie. Ważną rolę



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

w realizacji Programu pełnią jednostki samorządu terytorialnego. Ministerstwo zachęca je do gromadzenia informacji na temat dziedzictwa niematerialnego w Polsce, inicjowania programów, mających na celu ochronę dziedzictwa oraz do współpracy w zakresie działań, związanych z jego ochroną, dokumentacją i popularyzacją.

#### 4.1.8. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020

Dokument opracowany pod kierunkiem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, został przyjęty po konsultacjach społecznych przez Radę Ministrów 26 marca 2013 r. Jest pierwszym dokumentem rządowym, który w sposób systematyczny podejmuje problematykę budowy wzajemnego zaufania między obywatelami oraz między obywatelami a państwem i jego instytucjami. Założenia przyjęte w *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*. W szczególności kwestie wskazane w celu szczegółowym 1 i celu szczegółowym 4.

a) Cel szczegółowy 1: *Kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji*

Kierunki działania:

1.2.3. Rozwój kompetencji kulturowych w uczeniu się innym niż formalne oraz upowszechnienie różnych form uczestnictwa w kulturze;

1.2.4. Rozwijanie kompetencji społecznych liderów i animatorów,

b) Cel szczegółowy 4 *Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego*

Kierunki działania:

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu. Upowszechnienie i ułatwienie dostępu do dziedzictwa kulturowego nierozzerwalnie związane i warunkowane są przez proces ochrony dziedzictwa, a także gromadzenia i zachowywania dzieł kultury. Państwo powinno wspierać i promować działania służące ochronie i zachowaniu dziedzictwa kulturowego realizowane zarówno przez podmioty publiczne, jak i pozarządowe, prywatne oraz osoby prywatne.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury. Podstawowym zadaniem dla współczesnego systemu ochrony i upowszechniania dóbr kultury jest digitalizacja mająca na celu zarówno ochronę dziedzictwa kulturowego przed bezpowrotnym zniknięciem (przez wykonanie kopii lub rekonstrukcji cyfrowych), jak i zapewnienie wszystkim obywatelom równego dostępu do kultury przez upowszechnienie zdigitalizowanych zbiorów (np. w formie portali internetowych, udostępniania przez instytucje publiczne zdigitalizowanych zbiorów dla celów edukacyjnych, znoszenie barier dla osób wykluczonych cyfrowo).

#### 4.1.9. Krajowa Strategia rozwoju regionalnego 2010 - 2020



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Najważniejszym celem KSRR jest wykorzystanie specyficznych atutów (tzw. potencjałów rozwojowych), które ma każdy obszar Polski, dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności. Polityka rozwoju powinna być dostosowana do konkretnej części Polski a środki na rozwój powinny być inwestowane w sposób wspierający wzrost gospodarczy i zwiększający zatrudnienie, niwelując różnice w poziomie rozwoju. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego wyznacza trzy cele szczegółowe:

- 1) **wzrostu konkurencyjności regionów** (rozwój potencjałów największych miast i otaczających je gmin),
- 2) **niwelowania różnic w rozwoju poszczególnych obszarów kraju**
- 3) **sprawnego zarządzania polityką rozwoju** .

W ramach celu 1 przewiduje się następujące kierunki działania:

1.3. Budowa podstaw konkurencyjności województw;

1.3.6. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego.

#### 4.1.10. Strategia sprawne państwo 2020

Strategia Sprawne Państwo 2020 jest realizowana w latach 2013-2020 i koordynowana jest przez ministra właściwego do spraw administracji publicznej. W zakresie ochrony dziedzictwa narodowego najbardziej istotną część *Strategii Sprawne Państwo 2020* wskazana jest w celu szczegółowym 2: *Zwiększenie sprawności instytucjonalnej państwa*. Cel ten osiągnięty ma zostać między innymi poprzez działanie 2.2. *Optymalizacja struktur organizacyjnych administracji rządowej*, w ramach którego planowana jest racjonalizacja struktur terenowych organów administracji rządowej i zapewnienie optymalnych warunków działania wojewódzkich konserwatorów zabytków.

#### 4.1.11. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2014–2020

Program Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 to krajowy Program wspierający gospodarkę niskoemisyjną, ochronę środowiska, przeciwdziałanie i adaptację do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne. Środki unijne z programu przeznaczone zostaną również w ograniczonym stopniu na inwestycje w obszary ochrony zdrowia i dziedzictwa kulturowego. Wersja 1.0 Programu została zaakceptowana przez Komisję Europejską decyzją z 16 grudnia 2014 r., obowiązuje od 19 grudnia 2014 r. Wersja 6.0 została zaakceptowana przez KE decyzją z dnia 22 marca 2018 r.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2014–2020, zgodnie z projektem Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2014–2020 (NSRO), stanowi jeden z programów

## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023



operacyjnych będących podstawowym narzędziem do osiągnięcia założonych w NSRO celów przy wykorzystaniu środków Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Budżet Programu wynosi 27 513,9 mln euro z Funduszy Europejskich, czyli 114,94 mld zł. Głównym celem Programu jest wsparcie gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów i przyjaznej środowisku oraz sprzyjającej spójności terytorialnej i społecznej. Do głównych obszarów wsparcia, które będą kwalifikowały się do wskazanych w POŚ obszarów ochrony środowiska będą:

- 1) zmniejszenie emisyjności gospodarki,
- 2) ochrona środowiska, w tym adaptacja do zmian klimatu,
- 3) rozwój infrastruktury transportowej, przyjaznej dla środowiska i ważnej w skali europejskiej,
- 4) zwiększenie dostępności do transportowej sieci europejskiej,
- 5) poprawa bezpieczeństwa energetycznego,
- 6) ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego.

#### **4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa.**

##### **4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku).**

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030 roku) przyjęta została uchwałą Nr XXXIV/559/2013 Sejmiku Województwa Lubelskiego w dniu 24 czerwca 2013 r. Jest to dokument własny samorządu wojewódzkiego i podstawowy dokument polityki regionalnej określający wizję, cele rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, a także działania służące ich realizacji.

Uchwałą nr IV/96/2019 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 11 marca 2019 przystąpiono do aktualizacji „Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 roku)” oraz opublikowano jako załącznik do wymienionej Uchwały „Zasady, tryb i harmonogram aktualizacji „strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 roku)”. Celem generalnym prowadzonych prac jest opracowanie strategii województwa lubelskiego z horyzontem obowiązywania do 2030 roku uwzględniającej założenia nowego okresu programowania UE na lata 2021-2027 i wymóg spójności z nowymi dokumentami szczebla krajowego oraz odpowiadającej na wyzwania zdefiniowane w procesie formułowania nowej diagnozy prospektywnej regionu. W dokumencie tym określono, że na politykę rozwoju w regionie składa się, między innymi, wspieranie rozwoju kultury oraz sprawowanie opieki nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalne wykorzystanie.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

W strategii za najważniejsze potencjały województwa między innymi uznano walory krajobrazu, które wraz z dziedzictwem kulturowym mogą służyć do rozwijania turystyki.

Przyjmuje się, że Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 przyczyni się m.in. do kulturalnej i społecznej integracji regionu lubelskiego, dlatego w obszarze kultury wyznaczono cel strategiczny: *Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu.*

Historyczne uwarunkowania spowodowały, że region lubelski nie wykształcił silnego poczucia więzi regionalnej i poczucia tożsamości. Podejmowane inicjatywy kulturalne i edukacyjne powinny służyć wzmocnieniu świadomości przynależności do Lubelszczyzny i poczucia regionalnej identyfikacji, przy jednoczesnym zachowaniu różnorodności wewnątrz regionu. Współpraca samorządów lokalnych jest jednym z istotnych kierunków poprawy ich funkcjonowania i podejmowania zadań przekraczających możliwości poszczególnych jednostek.

Strategiczny cel będzie realizowany przez cel operacyjny 4.3: *Wzmacnianie społecznej tożsamości regionalnej i rozwijanie więzi i współpracy wewnątrzregionalnej*, między innymi poprzez odwoływanie się do tradycji wielokulturowości i włączania jej do programów edukacyjnych i selektywnie wspieranych działań kulturotwórczych oraz stymulowanie podejmowania wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, organizacyjnych i edukacyjnych. W ramach tego celu operacyjnego wskazano 6 kierunków działań w perspektywie do 2020 roku, (jeden cel do 2030 roku):

1. Opracowanie programów edukacyjnych nt. historii regionu, jego tradycji etnicznych i kulturowych, włączenie ich do nurtu edukacji obywatelskiej w szkołach.
2. Wspieranie inicjatyw odtwarzania tradycji kulturowych, gospodarczych i etnicznych regionu, wzmacnianie ich edukacyjnej i kulturotwórczej roli (w perspektywie do 2030 roku).
3. Wspieranie organizacji prowadzących działalność promującą tradycje regionu oraz jego szanse rozwojowe.
4. Stymulowanie podejmowania i wspieranie wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, społecznych, edukacyjnych i kulturalnych (np. odtwarzania tradycji) przez społeczności lokalne.
5. Kompleksowe i systemowe oznakowanie tras turystycznych i dziedzictwa kulturowego regionu.
6. Powołanie regionalnego forum terytorialnego.

Wśród podmiotów uczestniczących w realizacji celu dokument wymienia: samorządy lokalne; organizacje pozarządowe, w tym m. in. lokalne grupy działania, instytucje edukacyjne, przedsiębiorców i ich organizacje, instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe.

Źródła finansowania celu: budżety samorządów lokalnych, RPO 2014-2020, Programy sektorowe 2014-2020, środki prywatne. Realizacja celu pozwoli na wzmacnianie poczucia wspólnoty regionalnej, osadzenia jej w tradycji i historii oraz wykorzystywania tych czynników dla podejmowania nowych inicjatyw kulturotwórczych i edukacyjnych.

Drugim obszarem strategicznej interwencji, do którego została zaliczona gmina Karczmiska jest obszar gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych w ramach obszaru



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

funkcjonalnego Powiśle. Jest to obszar o bardzo wysokich walorach przyrodniczych, zdrowotnych i krajobrazowo-kulturowych o uznanej randze krajowej i międzynarodowej. Cechą obszaru jest zróżnicowany stopień zainwestowania rekreacyjnowypoczynkowego i intensywności użytkowania przestrzeni, związany z turystycznym wykorzystaniem środowiska przyrodniczego przy znacznym udziale mało atrakcyjnej bazy turystyczno-wypoczynkowej i infrastruktury towarzyszącej. Interwencja w tym obszarze powinna obejmować działania zmierzające do wykorzystania potencjału obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo dla tworzenia warunków wzrostu społeczno-gospodarczego tych obszarów oraz określenia charakteru i natężenia funkcji turystycznej, aby nie powodowała ona dewaloryzacji lub zniszczenia walorów i zasobów przyrodniczych, które na tym terenie są podstawą jej wykształcenia. Ponadto interwencja powinna obejmować takie działania jak: aktywna ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrody, rozwój infrastruktury transportowej, poprawa dostępu do usług społecznych, poprawa warunków fitosanitarnych, przywrócenie miastom funkcji społecznych i gospodarczych z jednoczesnym wsparciem zasobów ludzkich i przedsiębiorczości.

Kolejnym obszarem strategicznej interwencji, do którego został zaliczony obszar gminy Karczmiska jest obszar Nowoczesna wieś, charakteryzujący się intensywną produkcją rolniczą. Są to obszary o najwyższej jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej (udział gleb najwyższych klas bonitacyjnych); obszary dużej koncentracji gospodarstw hodowlanych oraz wysokim udziale trwałych użytków zielonych w strukturze użytków rolnych; obszary dużej koncentracji gospodarstw rybackich. Obszary te charakteryzują się wysoce zróżnicowanym stanem zainwestowania i zagospodarowania przestrzeni rolniczej, z enklawami zaawansowanych specjalizacji wysokotowarowej produkcji rolnej oraz drobnotowarowej i niedoinwestowanej gospodarki rolnej. Interwencja w tym obszarze powinna obejmować działania mające na celu wsparcie inicjatyw na rzecz edukacji i podnoszenia kompetencji rolników, wsparcie tworzenia i rozwoju rynków hurtowych produktów rolnych, wsparcie rozwoju grup producenckich, wsparcie rozwoju zakładów przetwórstwa, zakładów branży mięsnej i mleczarskiej, wsparcie rozwoju infrastruktury gospodarki rybackiej, uzupełnienie sieć dróg i wyposażenia w infrastrukturę komunalną oraz zaplecza sanitarnego, rozbudowę i modernizację infrastruktury elektroenergetycznej i gazowej w celu umożliwienia poboru zwiększonej ilości energii ze źródeł rozproszonych.

#### **4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020**

Jest to podstawowy dokument służący do realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego, przyjęty dnia 12 lutego 2015 r. decyzją Komisji Europejskiej C(2015)887.

W zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami działania zawierają się w celu tematycznym nr 6: *Zachowanie i ochrona środowiska oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami*, w Priorytecie inwestycyjnym 6 c: *Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*. Działania podjęte w ramach tego priorytetu mają na celu zwiększenie dostępności zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego województwa lubelskiego, między



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

innymi poprzez rozwój infrastruktury i turystyki. W uzasadnieniu podano, że niezbędne są inwestycje w infrastrukturę, co przełoży się na tworzenie nowych miejsc pracy, tworzenie dochodu i podniesienie konkurencyjności regionu. W dokumencie zaakcentowano potencjalne możliwości w obszarze infrastruktury turystycznej i kulturalnej wykorzystującej walory przyrodniczo - krajobrazowe, czyste środowisko, a także bogactwo dziejów oraz spuściznę wielu przenikających się na terenie Lubelszczyzny kultur.

Strategia inwestycyjna Programu zakłada dofinansowanie zadań realizowanych w ramach celów szczegółowych: *Zwiększona dostępność zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu* i *Wzmocnione mechanizmy ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej w regionie* w łącznej kwocie 70.707.126,00 EURO, co stanowi 3,17 % EFRR w ramach osi priorytetowej 7 *Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego*. Wkład krajowy 12.477.729,00 EURO.

Na terenie gminy Karczmiska zlokalizowana jest Nadwiślańska Kolejka Wąskotorowa, która została odbudowana ze środków RPO. Kolejka jest turystycznym produktem markowym gminy, szeroko rozpropagowanym w kraju.

#### **4.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego (PZPWL)**

Obowiązujący obecnie Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego został przyjęty Uchwałą nr XI/162/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 30 października 2015 r., i zastąpił Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego uchwalony 29 lipca 2002 przez Sejmik Województwa Lubelskiego.

W aktualnie obowiązującym Planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego znajdziemy diagnozę zagrożeń dla stanu struktury zabytkowej na terenie ziem województwa:

- postępująca urbanizacja;
- brak kompleksowych działań rewitalizacyjnych (które powinny być uwzględniane w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego);
- brak powiązań obiektów nowoprojektowanych z obiektami zabytkowymi;
- nasilający się ruch tranzytowy.

Z kolei główne potencjały rozwojowe regionu autorzy dokumentu widzą w:

- położeniu na międzynarodowych korytarzach komunikacyjnych;
- potencjale żywielskim;
- potencjale turystycznym.

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego teren gminy Karczmiska został umieszczony wśród obszarów wiejskich uczestniczących w procesach rozwojowych o postępującej integracji funkcjonalnej z najważniejszymi ośrodkami miejskimi, o dobrej dostępności komunikacyjnej do usług wyższego rzędu oraz dobrym potencjale rolniczym wykorzystywanym rynkowo i miejscami pracy w obsłudze rolnictwa. Tereny gminy Karczmiska ujęte zostały także w



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

ramach Obszaru funkcjonalnego Powiśle, obejmującego dolinę Wisły wraz z przylegającymi do niej terenami. Obszar ten wyróżnia się bogactwem pod względem dziedzictwa przyrodniczego, krajobrazowego oraz kulturowego poprzez obecność licznych zabytków architektury, szlaki turystyczne, miejsca pielgrzymkowe, muzea i ośrodki sztuki ludowej.

W ramach kształtowania i utrwalania tożsamości regionalnej oraz wykorzystania turystycznego w dokumencie wskazano na ośrodki koncentracji obiektów zabytkowych, z wyznacznikiem powyżej 5 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Z uwagi na liczbę 5 obiektów/zespołów zabytkowych z terenu gminy Karczmiska wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego, należy zaliczyć teren gminy do atrakcyjnych turystycznie.

Dokument wyznacza szereg obszarów funkcjonalnych, rozumianych jako zwarte układy przestrzenne składające się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. Gmina Karczmiska została zaliczona do wiejskich obszarów funkcjonalnych uczestniczących w procesach rozwojowych, to jest takich obszarów wiejskich, które znajdują się w fazie postępującej integracji funkcjonalnej z najważniejszymi ośrodkami miejskimi, terenami o dobrej dostępności komunikacyjnej do usług wyższego rzędu. Celem rozwoju zagospodarowania przestrzennego jest stworzenie warunków dla integracji funkcjonalnej z miastami poprzez włączenie obszarów wiejskich otaczających miasta w procesy rozwojowe.

Jako rekomendacje dla podmiotów realizujących politykę przestrzenną w regionie rekomenduje się utworzenie parków kulturowych na obszarach o szczególnej wartości kulturowej a na terenie gminy Karczmiska rekomendowane jest utworzenie Archeologicznego Parku Kulturowego Dolnej Chodelki, którego proponowany zasięg wykracza poza gminę Karczmiska obejmując także tereny w gminach Łaziska, Wilków oraz Opole Lubelskie. W lokalnych dokumentach planistycznych, wymagane jest uszczegółowienie granic Parku. Rekomendowane parki kulturowe obejmuje się ochroną planistyczną polegającą przede wszystkim na ochronie funkcjonalnej i kompozycyjnej zabudowy (w tym historycznej linii zabudowy) oraz zakazie lokalizacji obiektów budowlanych negatywnie oddziałujących na krajobraz (np. elektrowni wiatrowych).

W ramach wykorzystania turystycznego walorów kulturowych regionu plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego wskazuje na rozwój infrastruktury turystycznej na kierunkach szlaków kulturowych, z których szlak o zasięgu paneuropejskim Via Mercatoria przebiega w pobliżu granic gminy (przez Wąwolnicę i Nałęczów).

#### 4.2.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2015–2018

**Dokument został przyjęty uchwałą Nr IX/129/2015 Sejmiku Województwa Lubelskiego z dnia 26 czerwca 2015 r. i obowiązywał do końca 2018 r. Do momentu ukończenia prac nad niniejszym Programem nie uchwalono nowego dokumentu.**



„Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2015 – 2018” jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych dokumentów planistycznych województwa, a jego rolą jest promocja idei ochrony zabytków i opieki nad zabytkami stanowiącymi nieodzowny element zrównoważonego rozwoju zarówno mniejszych środowisk, jak też całego województwa. Głównym zaś celem *Programu* jest wyznaczenie dla regionu lubelskiego pożądanych kierunków zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie czasowej 4 lat. Skierowany jest do wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego, środowisk naukowych i badawczych, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, a także osób zainteresowanych kulturą i dziedzictwem kulturowym.

*Program* służyć powinien inicjowaniu działań dotyczących wspierania i koordynowania badań, prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa lubelskiego, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy udziale mieszkańców województwa, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, czy działalność społeczna).

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami przywołuje ustalenia obowiązującego od października 2015 r. Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, w którym znalazły się rekomendacje utworzenia parków kulturowych. Rekomendowane parki kulturowe obejmuje się ochroną planistyczną polegającą przede wszystkim na ochronie funkcjonalnej i kompozycyjnej zabudowy (w tym historycznej linii zabudowy) oraz zakazie lokalizacji obiektów budowlanych negatywnie oddziaływujących na krajobraz (np. elektrowni wiatrowych). Gmina Karczmiska została zaliczona do obszaru, na którym rekomendowane jest utworzenie Archeologicznego Parku Kulturowego Dolnej Chodelki (na terenie gmin: Karczmiska, Łaziska, Wilków i Opole Lubelskie). Park kulturowy jest formą ochrony krajobrazu kulturowego, mającą na celu utrzymanie i wyeksponowanie ukształtowanych w wyniku działalności człowieka wyróżniających się krajobrazowo terenów z zachowanymi zabytkami charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Cele Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2015 – 2018 zostały podzielone na cele strategiczne, wśród których wymienione zostały cele operacyjne.

**Cel strategiczny I. Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego regionu.**

**Cel operacyjny 1. Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi.**

- Działanie 1: działania podnoszące świadomość społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- Działanie 2 Działania na rzecz powstrzymania na obszarach województwa lubelskiego degradacji krajobrazu kulturowego i jego zachowania, w szczególności poprzez wprowadzanie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego.
- Działanie 3 Monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych i planistycznych jednostek samorządu terytorialnego.
- Działanie 4 Działania na rzecz opracowania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami.
- Działanie 5 Aktualizowanie gminnych ewidencji zabytków.
- Działanie 6 Stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych na obszarze województwa lubelskiego.
- Działanie 7 Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów przemysłowych, powojennych oraz obiektów archeologicznych.
- Działanie 8 Upowszechnianie mechanizmu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez te jednostki.
- Działanie 9 Podejmowanie planowych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego.
- Działanie 10 Promocja instytucji muzeum jako narzędzia ochrony zabytków i miejsca wypracowywania wzorca opieki nad zabytkami.
- Działanie 11 Wykorzystanie nowoczesnych technologii w działalności statutowej muzeów w celu przyciągnięcia odbiorcy.
- Działanie 12 Podnoszenie poziomu świadomości o wartości krajobrazu kulturowego, w tym parku kulturowego, jako przestrzeni niezbędnej do rozwoju ekonomicznego, w tym przemysłów czasu wolnego.
- Działanie 12 Podnoszenie poziomu świadomości o wartości krajobrazu kulturowego, w tym parku kulturowego, jako przestrzeni niezbędnej do rozwoju ekonomicznego, w tym przemysłów czasu wolnego.

**Cel operacyjny 2. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.**

- Działanie 1 Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny.
- Działanie 2 Podejmowanie starań o umieszczenie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.
- Działanie 3 Wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania tożsamości i znaczenia opieki nad tym dziedzictwem.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- Działanie 4 Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne oraz włączanie jego ochrony do różnych programów edukacyjnych.
- Działanie 5 Tworzenie możliwości przekazywania przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu.
- Działanie 6 Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
- Działanie 7 Inicjowanie organizacji imprez kultywujących regionalne dziedzictwo kultury niematerialnej.
- Działanie 8 Stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów kultury jako czynnika stymulującego wzrost gospodarczy.
- Działanie 9 Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych na terenach wiejskich nie objętych do tej pory takimi programami.
- Działanie 10 Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa.
- Działanie 11 Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.

**Cel strategiczny II. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno – ekonomiczny.****Cel operacyjny 1. Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.**

- Działanie 1 Poszerzanie wiedzy o materialnym dziedzictwie kulturowym i idei jego ochrony przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej.
- Działanie 2 Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości (poczucia wspólnoty regionalnej) mieszkańców Lubelszczyzny.
- Działanie 3 Edukacja użytkowników i właścicieli obiektów zabytkowych w zakresie zasad konserwatorskich: profilaktyki, etyki, i zabezpieczeń obiektów zabytkowych przed kradzieżą, pożarami, powodzią itp.
- Działanie 4 Realizowanie studiów naukowych, wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zagrożonego.
- Działanie 5 Wspieranie organizowania praktyk studenckich i staży, mających na celu dokumentowanie zasobu dziedzictwa kulturowego województwa.
- Działanie 6 Edukacja na rzecz dialogu międzykulturowego w oparciu o dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny.

**Cel operacyjny 2. Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.**



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- Działanie 1 Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju społeczno – ekonomicznego i budowania poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
- Działanie 2 Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji regionu.
- Działanie 3 Promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych.
- Działanie 4 Wzmacnianie współpracy transgranicznej województwa lubelskiego z partnerami białoruskimi i ukraińskimi w zakresie wspólnej promocji.
- Działanie 5 Promocja walorów niewykorzystywanych obiektów zabytkowych, jako miejsc dogodnych do nadania im istotnych funkcji społeczno–ekonomicznych.
- Działanie 6 Promocja wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno–ekonomicznego.
- Działanie 7 Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej.

#### **4.2.5. Przestrzenne aspekty lokalizacji energetyki wiatrowej w województwie lubelskim – opracowanie studialne**

Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie opracowało w 2009 r. dokument dotyczący lokalizacji urządzeń energetyki wiatrowej na terenach województwa lubelskiego. U podstaw zainteresowania tematem leży potrzeba zapobieżenia zagrożeniom, jakie są niesione przez szkodliwe oddziaływanie obiektów infrastruktury energetyki wiatrowej dla zabytków i krajobrazu kulturowego. Dlatego też, wyklucza się lokalizację elektrowni wiatrowych:

- w otoczeniu obiektów zabytkowych, gdzie konieczne jest wyznaczenie stref ochrony widokowej na zabytek na podstawie studiów krajobrazowych;
- wokół Pomników Zagłady, gdzie na podstawie ustawy z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r. pozycja 2120) wprowadza się strefę ochronną, którą stanowi pas gruntu o szerokości nie większej niż 100 m od granic Pomnika Zagłady zaś obszar i granice stref ochronnych powinny być określone w sposób zapewniający Pomnikom Zagłady niezbędną ochronę w sposób jak najmniej uciążliwy dla osób trzecich;
- w obszarze wytypowanym do utworzenia parku kulturowego, a sytuowanie instalacji wykorzystującej energię wiatru w rejonach otaczających obszary o najcenniejszym zachowanym krajobrazie kulturowym nie powinno istotnie oddziaływać na ten krajobraz;
- w dolinach rzecznych, jako miejscach lęgowych ptaków chronionych (przynajmniej jednego gatunku chronionego);
- terenach leśnych,



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- na terenach miejsc pamięci, tj. miejsc bitew i innych wydarzeń historycznych.

Na obszarze gminy Karczmiska występują tereny z rekomendacjami do rozwoju energetyki wiatrowej oraz obszary możliwe do rozwoju z ograniczeniami w zakresie skali inwestycji. Część terenu gminy znajduje się w obszarze z istotnymi ograniczeniami mogącymi uniemożliwić realizację inwestycji w energetykę wiatrową. Wśród obszarów wykluczających jej rozwój są tereny projektowanego Parku Kulturowego a także fragment Kazimierskiego Parku Krajobrazowego - obejmuje powierzchnię 0,5 km<sup>2</sup> (0,3% powierzchni gminy), obejmują one środkowo – zachodnią część gminy; strefa ochronna (otulina) parku krajobrazowego - obejmująca powierzchnię 35,6 km<sup>2</sup> (37,4 % powierzchni gminy) obejmuje środkowo – zachodnią i północną część gminy oraz Chodelski Obszar Chronionego Krajobrazu - obejmujący 37,5 km<sup>2</sup> powierzchni gminy (46,1% powierzchni gminy) – tereny obejmujące południową część gminy. Należy podkreślić, że farmy wiatrowe są obiektami infrastruktury, które w szczególnie negatywny sposób oddziałują na elementy przyrody ożywionej oraz krajobraz, a także w znacznym stopniu pogarszają walory turystyczne.

#### **4.3. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu**

##### **4.3.1. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Opolskiego**

Do chwili obecnej nie uchwalono Programu, nie istnieje także program za lata ubiegłe. Jednostkowe informacje na temat działań zmierzających do ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego powiatu odnaleźć można w niżej opisanych dokumentach.

##### **4.3.2. Strategia rozwoju powiatu opolskiego na lata 2016-2023**

Strategia Rozwoju Powiatu Opolskiego na lata 2016-2023 jest dokumentem wyznaczającym najważniejsze kierunki rozwoju jednostki samorządu terytorialnego. Określa wizję, misję, priorytetowe obszary rozwoju oraz cele operacyjne, jak również wskazuje na konkretne kierunki działań. Horyzont czasowy Strategii to lata 2016-2023 - zgodny z Okresem programowania Unii Europejskiej.

W części Strategii poświęconej diagnozie sytuacji społeczno-gospodarczej na terenie powiatu podano nieścisłą informację, że na terenie powiatu Opolskiego znajduje się jedynie 45 zabytków – liczba ta została podana za Obwieszczeniem nr 1 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Zabytków na dzień 31 grudnia 2014 i autorzy nie rozróżnili, że cytowana przez nich lista zawiera jedynie zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego, zupełnie pomijając zabytki znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji konserwatorskiej (a zatem automatycznie w gminnych ewidencjach zabytków gmin zlokalizowanych na obszarze powiatu opolskiego), a których liczba wielokrotnie przewyższa liczbę zabytków w rejestrze zabytków.

W strategii nakreślono wizję – to jest pożądany stan do osiągnięcia na koniec wdrażania Strategii, oraz misję – to jest wartości, jakimi będzie się kierowała społeczność lokalna dla realizacji wizji. Strategia wyznacza cele strategiczne i cele operacyjne.

**Priorytet 1. Lepiej funkcjonująca lokalna gospodarka i rynek pracy**

Cel operacyjny 1.3. Rozwój zintegrowanych form turystyki w oparciu o lokalne walory i istniejącą infrastrukturę.

Kierunki działań operacyjnych:

- Renowacja i rewitalizacja na cele turystyczne obiektów dziedzictwa kulturowego wpisanych do rejestru zabytków
- Odnawianie lub poprawa stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym zabytkowych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki na obszarach wiejskich
- Prowadzenie na szeroką skalę promocji turystycznej (foldery, mapy, publikacje, broszury, strona internetowa) oraz umieszczanie atrakcji i bazy turystycznej w popularnych portalach turystycznych

**Priorytet 2. Lepszy dostęp mieszkańców do infrastruktury i usług publicznych**

Cel operacyjny 2.3. Poprawa dostępności mieszkańców do usług kultury, sportu i rekreacji.

Kierunki działań operacyjnych:

- Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu informacji o kulturze oraz dostępie do jej dóbr i usług
- Modernizacja oraz wyposażenie obiektów pełniących funkcje kulturalne na obszarach wiejskich
- Konserwacja oraz zabezpieczenie przed zniszczeniem ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego
- Budowa lub przebudowa niezbędnej infrastruktury poprawiającej dostępność usług kultury dla osób niepełnosprawnych
- Organizacja imprez i wydarzeń kulturalnych w pełni wykorzystujących lokalne dziedzictwo kulturowe, tradycję i infrastrukturę kultury



#### **4.3.3. Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla powiatu opolskiego na lata 2013 – 2016 z perspektywą do 2020 roku**

Dokument ten nie zawiera odniesień do ochrony dziedzictwa kulturowego, rozumianego nawet w bardzo szerokim zakresie jako środowisko kulturowe. W efekcie realizacji zadań zaplanowanych w Programie Ochrony Środowiska dla powiatu opolskiego na lata 2013-2016 w zakresie zasobów przyrodniczych wymieniono odnowę centrum wsi Karczmiska z rewitalizacją parku w miejscowości Karczmiska Pierwsze (roboty budowlane alejek i ogrodzenia, roboty elektryczne, wymiana małej architektury, prace agrotechniczne), które zrealizowano w 2013 r.

Charakteryzując gminę dokument podaje, że gospodarka gminy opiera się głównie na rolnictwie a na średniej jakości glebach uprawia się zboża, rośliny okopowe, tytoń, a także maliny, porzeczki, truskawki. Z uwagi na zalety krajobrazu i klimat gminy, sąsiedztwo Kazimierza Dolnego i Nałęczowa oraz położenie w granicach i otulinie Kazimierskiego Parku Krajobrazowego coraz większego znaczenia nabierają walory turystyczno-rekreacyjne.

Na terenie gminy znajdują się udokumentowane zasoby kruszyw naturalnych, przede wszystkim piasków rzecznych, wodnolodowcowych oraz piaski wydmore, które występują w trzech udokumentowanych złożach surowców mineralnych. Oprócz nich na terenie gminy występują surowce węglanowe: opoki, margle, kreda piszcząca i wapienie.

#### **4.3.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych Powiatu opolskiego**

Dokument ten powinien powstać w każdym powiecie i powinien być corocznie aktualizowany. Powiat Opole Lubelskie posiada aktualny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, i zawiera on listę następujących przedsięwzięć:

- prace przygotowawcze w okresie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- prace w okresie podwyższonej gotowości, to jest w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia,



- reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
- zabezpieczenie i dokumentowanie po zakończeniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

#### **4.3.5. Strategia funkcjonalno-przestrzenna rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcjonalnym Powiśle**

Powiat Opolski ze względu na występujące na jego terenie lessowe wąwozy został w części włączony w region turystyczny Kraina Lessowych Wąwozów zarządzany przez powstałą w 2003 r. Lokalną Organizację Turystyczną zrzeszającą podmioty z gmin Nałęczów, Wojciechów, Wąwolnica. W 2007 r. organizacja została przemianowana na Lokalną Organizację Turystyczną „Kraina Lessowych Wąwozów” i jest klasyfikowana jako klaster turystyczny. Obecnie do organizacji należą jednostki samorządu terytorialnego: gminy Janowiec, Józefów nad Wisłą (od 2016 roku), Kazimierz Dolny, Karczmiska, Końskowola, Puławy, Nałęczów, Opole Lubelskie, Poniatowa, Wąwolnica, Wojciechów i miasto Puławy. Przynależność do Obszaru Funkcjonalnego Powiśle przyczyniła się do objęcia terenów wchodzących w skład Krainy strategicznym planowaniem turystycznym w ramach dokumentu pn. „Strategia funkcjonalno-przestrzenna rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na obszarze funkcyjnym Powiśle”. Obecnie obowiązująca Strategia jest aktualizacją strategii na lata 2008-2013 i została przeznaczona na kolejne lata finansowania 2014-2020.

W 2016 r. Rady Gminy Karczmiska przyjęła Uchwałę Strategię funkcjonalno-przestrzenną rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcyjnym Powiśle. Gmina wspólnie z LOT Kraina Lessowych Wąwozów zorganizowała spotkanie z właścicielami pensjonatów, gospodarstw prowadzących działalność agroturystyczną.

W dokumencie scharakteryzowano bardzo wiele aspektów obszaru Powiśla mających wpływ na rozwój turystyki obszaru. Turystyka kulturowa na terenie Obszaru Powiśla oparta jest o liczne zabytki, ciekawą architekturę, grodzisko wczesnośredniowieczne. Atrakcjami o charakterze ponadregionalnym są przede wszystkim Małopolski Przełom Wisły z planowanym unikalnym Geoparkiem oraz Nadwiślańska Kolejka Wąskotorowa. Szczególnym wyróżnikiem regionu w zakresie turystyki przyrodniczo-kulturowej może być Geopark „Małopolski Przełom Wisły” oraz Nadwiślańska Kolejka Wąskotorowa. Wymienione obszary stanowią „rdzenie”, z których Nadwiślańska Kolejka Wąskotorowa zlokalizowana jest pomiędzy osią główną „Wzdłuż Rzeki Bystrej” oraz osią wspomagającą „Wzdłuż Rzeki Chodelki” z centralnymi ośrodkami w Opolu Lubelskim oraz Karczmiskach. Oprócz pełnienia funkcji komunikacyjnej pomiędzy poszczególnymi osiami, integruje ona atrakcje powiązane tematycznie w Nałęczowie, Wąwolnicy, Wilkowie i Karczmiskach. Szacuje



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

się, iż po przeprowadzeniu modernizacji odtwarzającej dawny historyczny przebieg wzrośnie liczba turystów. Kolejka może pełnić bardzo ważny element, z jednej strony jako kulturowa atrakcja turystyczna regionu, z drugiej jako atrakcja integrująca południową część Obszaru Funkcjonalnego Powiśle.

*Misją Lokalnej Organizacji Turystycznej Kraina Lessowych Wąwozów jest stworzenie zintegrowanego wewnętrznie obszaru turystycznego, który będzie konkurencyjny w kraju i dzięki bogatej ofercie turystycznej będzie często odwiedzany.*

*W przyjętej wizji Kraina Lessowych Wąwozów jest atrakcyjnym miejscem turystycznym, miejscem niezwykłych lessowych wąwozów, malowniczych dolin rzecznych i źródeł, Geoparku Małopolskiego Przełomu Wisły. Miejscem zdrowia, urody i piękna oraz atrakcji kulturowo-geologicznych, chętnie odwiedzanym przez turystów zarówno krajowych jak i zagranicznych, pragnących aktywnie spędzić czas, odpocząć i zregenerować siły. Miejscem gdzie naturalne oddziaływanie klimatu, wód i otoczenia wspomagane jest nowoczesnymi zabiegami leczniczymi.*

Cel główny Strategii Funkcjonalno-Przestrzennej Rozwoju Turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcjonalnym Powiśle do 2020 r. wskazuje na generalny kierunek postępowania w realizacji wizji obszaru: *Osiągnięcie trwałego wzrostu społeczno-gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego Powiśle poprzez rozwój sieciowych produktów turystycznych bazujących na lokalnych zasobach i kształtujących ponadregionalną inteligentną specjalizację Polski Wschodniej.*

W realizacji celu głównego mają pomóc wyznaczone cele strategiczne, i tak jako cel strategiczny 1 przyjęto: *wykorzystanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i kulturowego, w szczególności klimatu, wody i uwarunkowań geologicznych jako podstawy do rozwoju sektora usług turystycznych.*

Dla jego realizacji zaprezentowano cele operacyjne, w ramach których będą podejmowane określone działania, przyczyniające się do osiągnięcia zakładanych efektów wdrażania strategii w obrębie pierwszego priorytetu.

## 1.2. Ochrona i efektywne wykorzystanie zasobów kulturowych

Wyznaczono następujące szczegółowe kierunki działania operacyjnego do realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego:

1.2.1 Renowacja, restauracja, rewaloryzacja i zabezpieczenie obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem będących elementem sieciowego produktu turystycznego

1.2.2. Modernizacja oraz doposażenie obiektów pełniących funkcje kulturalne na obszarach wiejskich będących elementem sieciowego produktu turystycznego



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

1.2.3. Modernizacja oraz doposażenie obiektów pełniących funkcje kulturalne na obszarach wiejskich będących elementem sieciowego produktu turystycznego

1.2.4. Działania związane z rozwojem i poprawą stanu infrastruktury kultury oraz poprawiające dostępność do obiektów i dóbr kultury, a także miejsc atrakcyjnych turystycznie

1.2.5. Organizacja imprez i wydarzeń kulturalnych będących elementem sieciowego produktu turystycznego.

W dokumencie wskazano także potencjalne możliwości finansowania celów operacyjnych, głównie w ramach RPO WL 2014-2020: Oś Priorytetowa 7. Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego, Priorytet inwestycyjny 6.3.; Roczne programy finansowania kultury realizowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz PROW 2014-2020: Działanie. Podstawowe usługi i odnowa wsi na obszarach wiejskich (art. 20).

Wykaz inwestycji wpisanych w „Strategii funkcjonalno-przestrzennej rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcjonalnym Powiśle” zaplanowanych do realizacji w latach 2015-2021:

Produkt sieciowy: Geopark Małopolskiego Przełomu Wisły:

- Udostępnienie najważniejszych geostanowisk GEOPARKu Małopolskiego Przełomu Wisły, wartość inwestycji 1 260 000 zł
- Utworzenie ścieżek dydaktycznych, szlaków pieszych i rowerowych na terenie GEOPARKu MAŁOPOLSKIEGO PRZEŁOMU WISŁY, wartość inwestycji 2 000 000 zł
- Kolektory słoneczne na budynkach użyteczności publicznej i budynkach indywidualnych wzdłuż trasy GEOPARK, wartość inwestycji 10 000 000 zł.

#### **4.3.6. Lokalna Grupa Działania „Owocowy Szlak”**

Stowarzyszenie specjalne Lokalna Grupa Działania „Owocowy Szlak” obejmuje swoim zasięgiem siedem gmin powiatu opolskiego – gminy miejsko-wiejskie: Opole Lubelskie i Poniatowa oraz gminy wiejskie: Chodel, Józefów nad Wisłą, Karczmiska, Łaziska, Wilków. Region LGD stanowi spójną przestrzeń pod względem geograficznym. Gminy należące do LGD pozostają ze sobą w bezpośrednim sąsiedztwie, tworząc tym samym zwarty obszar. Przez trzy gminy przepływa Wisła, a jej dopływy Chodelka, Wyżnica i Wrzelowianka łączą pozostałe gminy w spójną całość.

LGD otrzymała dofinansowanie z Programu Operacyjnego „Rybnictwo i Morze” i zgodnie z projektem dolina Chodelki została zagospodarowana i obecnie można skorzystać z rekreacyjnego spływu kajakowego.



## 5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

### 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Karczmiska zgodny jest z następującymi dokumentami wykonanymi na poziomie gminy:

#### 5.1.1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego w gminie Karczmiska

*Na terenie gminy Karczmiska obowiązują następujące, niżej wymienione miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:*

1. *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Karczmiska I Etap. (Uchwała Nr XXXIX/216/02 Rady Gminy Karczmiska z dnia 9 października 2002 roku.);*
2. *II etap miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr IV/19/02 Rady Gminy Karczmiska z dnia 30 grudnia 2002 roku.);*
3. *Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Karczmiska. (Uchwała nr XIX/131/04 Rady Gminy Karczmiska z dnia 26 listopada 2004 r.);*
4. *Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr XV/102/08 Rady Gminy Karczmiska z dnia 15 października 2008 r.);*
5. *Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr XVII/114/08 Rady Gminy Karczmiska z dnia 28 listopada 2008 r.);*
6. *Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr V/29/11 Rady Gminy Karczmiska z dnia 24 marca 2011.);*
7. *Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr XXI/149/12 Rady Gminy Karczmiska z dnia 20 listopada 2012 r.) - uchwała i plan straciły ważność i już nie obowiązują;;*
8. *Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr XXVII/154/2016 Rady Gminy Karczmiska z dnia 7 listopada 2016 r.)*
9. *Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska część A. (Uchwała Nr XLIV/240/2018 Rady Gminy Karczmiska z dnia 22 marca 2018 r.)*

- 5.1.1.1. *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Karczmiska I Etap. (Uchwała Nr XIV/42/2002 Rady Gminy Karczmiska z dnia 9 października 2002 roku.)*



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Uchwałą Nr XXXIX/216/02 Rady Gminy Karczmiska z dnia 9 października 2002 roku został uchwalony I etap miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Karczmiska w granicach administracyjnych gminy, z wyłączeniem wymienionych w Uchwale terenów, które miały podlegać uchwaleniu w II etapie, po uzyskaniu zgody właściwych organów administracji rządowej.

**§ 11. OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO****1. Strefa Ścisłej Ochrony Konserwatorskiej (KR)**

1) Obowiązuje ścisła ochrona konserwatorska (KR), na mocy przepisów o ochronie dóbr kultury oraz wpisu do rejestru zabytków województwa lubelskiego następujących obiektów:

a. grodzisko wczesnośredniowieczne w Chodliku - VI-IX w. nr rej. A/93

b. zespół kościelny z XIX w Karczmiskach II w. Nr rej. A/571, w granicach działki nr 165

– kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca,

– dzwonnica,

c. zespół dworsko-parkowy z XIX w., w Karczmiskach I, nr rej. A/786 w granicach działki nr 1109 i 1108, z następującymi obiektami:

– dwór murowany,

– park i drzewostan parkowy, aleja dojazdowa

– fragmenty murowanego ogrodzenia

– bramy i bramki

d. pozostałości zespołu dworsko-parkowego w Karczmiskach I, obejmujące obiekty nr rej. A/786

– rządcówka (dworek drewniany przeniesiony ok.1970 z folwarku Strażyszcze d. Owczarnia,

– spichlerz murowany (obecnie Urząd Gminy)

– d. stajnia (obora murowana)

e. Nałęczowska Kolej Dojazdowa z k. XIX i pocz. XX w. - nr rej. A/10

– obszar torowiska kolejki wąskotorowej na szlakach: Nałęczów - Karczmiska, Karczmiska - Rozalin, Karczmiska - Wilków -z przepustem z 1917 r. przebudowanym w 1942 r. nad rowem melioracyjnym w pobliżu d. przystanku w Polanówce,

– stacja Karczmiska - budynki usytuowane na działce nr 2659 (obręb Karczmiska I),

– budynek stacji drewniany z 1918 r.

– budynek administracyjny, drewniany z 1918 r.

– budynek kuźni, murowany z 1923 r.

– budynek dawnej parowozowni z 1927 r. murowany, obecnie hala maszyn - warsztaty

– budynek mieszkalny, drewniany z 1923 r.

– magazyn handlowy, drewniany z 1918 r. (usytuowany na działce nr 2841),

– waga platformowa - waga z ok. 1950 r. (na działce nr 1841)

2) Główną zasadą obowiązującą w odniesieniu do zespołu i obiektów wymienionych w pkt. 1 jest ochrona i konserwacja zabytkowych obiektów, ich układu i substancji architektonicznej. Dopuszcza się



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

przekształcenia w celu rewaloryzacji w oparciu o badania i dokumentacje zatwierdzone przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie,

3) Na obszarach w strefie KR zabrania się następujących działań jeśli nie wynikają z projektów rewaloryzacji zatwierdzonych przez służby konserwatorskie:

a. dokonywania zmian w kompozycji przestrzennej zespołu, dokonywania podziałów geodezyjnych, zmian gabarytów zabytkowej zabudowy, kompozycji zieleni i rzeźby terenu, wprowadzania małej architektury i nowej zabudowy,

b. wprowadzania nowej infrastruktury z wyjątkiem służącej obsłudze obiektów położonych w strefie, pod warunkiem uzyskania wytycznych i zezwolenia WKZ - zgodnie z obowiązującymi przepisami,

4) Obowiązuje wymóg uzgadniania przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie wszelkich prac mogących zmienić wygląd i funkcje obiektów wpisanych do rejestru zabytków, ich układ kompozycyjny i znaczenie w układzie przestrzennym miejscowości (jako dominant lub akcentów architektonicznych) oraz przesłonić wgląd na obiekt; w odniesieniu do grodziska wymienionego w ust. 1 pkt 1a dopuszcza się jedynie prace archeologiczne, badawcze oraz związane z ewentualną rekonstrukcją i ekspozycją obiektu w uzgodnieniu z WKZ.

## **2. Strefa Pośredniej Ochrony Konserwatorskiej (KZ)**

1) Obejmuje się ochroną następujące obiekty, wpisane do ewidencji zabytków województwa lubelskiego:

a. mogiła wojenna z okresu II wojny światowej w Chodliku

b. kapliczka z figurą św. Nepomucena z przełomu XVIII/XIX w., w Głusku Dużym,

c. kapliczka z f. Jezusa Chrystusa z XX w., w Głusku Dużym,

d. cmentarz parafialny z XVIII w., w Karczmisskach II,

e. budynek urzędu gminy z I poł. XX w., w Karczmisskach I,

f. młyn z I poł. XX w., w Karczmisskach II, [uwaga: młyn spalił się w 2015 r.]

g. mleczarnia z I poł. XX w., w Karczmisskach II

h. kapliczka z XX w., w Słotwinach

2) Główną zasadą obowiązującą w strefie jest ochrona i konserwacja zachowanych elementów układu i substancji architektonicznej a także, w odniesieniu do wskazanych obiektów zabytkowych, zespołów dworskich, parkowych uzupełnianie i rewaloryzacja wraz z adaptacją na nowe funkcje określone w projektach rewaloryzacji,

3) Zmiana funkcji a także wszelka działalność budowlana mogąca zmienić wygląd obiektu, jego otoczenie lub widok na obiekt winna być opiniowana przez właściwe służby konserwatorskie w oparciu o wytyczne (na etapie projektu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu) w zakresie obowiązujących przepisów prawa,

4) Na terenach położonych w strefie zabrania się zmian zabytkowej struktury przestrzennej, gabarytów, linii zabudowy, historycznego układu zieleni komponowanej, rzeźby terenu,

5) Dopuszcza się możliwość uzupełniania nowymi obiektami i urządzeniami, rekonstrukcję zniszczonych fragmentów budowli i założeń wyłącznie w oparciu o wytyczne i projekty zagospodarowania zaopiniowane przez WKZ,



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

6) W sąsiedztwie obiektów objętych pośrednią ochroną konserwatorską zabrania się wznoszenia obiektów o kubaturze przesłaniającej zabytek o kolorystyce i funkcjach degradujących obiekt.

### **3. Projektowana Strefa Pośredniej Ochrony Konserwatorskiej**

1) Obejmuje się ochroną planistyczną obiekty i obszar w otoczeniu zachowanego, w granicach ścisłej ochrony konserwatorskiej, zespołu dworsko-parkowego w Karczmisskach I i bezpośrednim sąsiedztwie obiektów figurujących w rejestrze zabytków - nr A/786 - w granicach historycznego założenia. Pozostałości d. zespołu dworsko-parkowego w Karczmisskach I, w granicach projektowanej strefy obejmują działki nr ewid. 3502, 3501/1-3, 3501/5, 3501/7-15, 1107/1-5, 1110/2, 1106, 3500.

2) Na obszarze strefy obowiązują następujące zasady:

- a. ochrona i konserwacja zachowanych elementów układu i substancji zabytkowej,
- b. uzupełnienie zabudowy i rewitalizacja z dostosowaniem do nowych funkcji w oparciu o wytyczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- c. wymóg opiniowana przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wszelkiej działalności mogącej zmienić wygląd obiektu, jego otoczenia lub widok na obiekt,
- d. zakaz dokonywania zmian zabytkowej struktury przestrzennej, oraz historycznego układu kompozycyjnego zieleni i rzeźby terenu.

### **4. Strefa Obserwacji Archeologicznej (KA) [Obecnie obowiązuje pojęcie „Granica zabytków archeologicznych ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków”]**

Na obszarze stref określonych na rysunku planu obowiązują ustalenia:

- 1) Wszelkie inwestycje związane z pracami ziemnymi, prowadzone w obrębie wyznaczonego obszaru lub stanowiska archeologicznego wymagają uzyskania opinii LWKZ na etapie decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, która określi konieczność przeprowadzenia archeologicznych badań przed inwestycyjnych lub nadzoru,
- 2) W obrębie wyznaczonej strefy koncentracji stanowisk archeologicznych prace ziemne - w tym inwestycje liniowe infrastruktury technicznej, związane z pracami ziemnymi (wodociągi, gazociągi, kanalizacje, melioracje, sieci telefoniczne, budowa dróg), zalesienia - podlegają opiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na etapie decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, która określi warunki prowadzenia inwestycji,
- 3) W przypadku prowadzenia prac mogących naruszyć strukturę stanowisk i realizacji obiektów budowlanych przez indywidualnych inwestorów zobowiązuje się wykonawców do powiadomienia o znaleziskach służby konserwatorskie, gminne lub placówkę naukową zgodnie z obowiązującymi przepisami.

Ustalenia szczegółowe w układzie obrębów geodezyjnych

**Uwaga: Zgodnie z obowiązującymi obecnie standardami konserwatorskimi odstąpiono od stosowania określenia „Strefa Obserwacji Archeologicznej” i w odniesieniu do zabytków archeologicznych stosuje się zapisy odnoszące się do indywidualnie objętych ochroną stanowisk archeologicznych określanych jako nieruchome zabytki archeologiczne.**



**Sformułowanie „Strefa Obserwacji Archeologicznej” zastąpiono pojęciem „w granicach zabytków archeologicznych ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków”**

**§ 13.** *Ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenów, usługowo-mieszkaniowych ośrodka gminnego Karczmiska I i II, oznaczonych na rysunku planu w skali 1:2.000*

**A. KARCZMISKA I**

**A 1 UC - pow. ok. 0,02 ha, teren usług komercyjnych**

3) obowiązują warunki ochrony konserwatorskiej określone w § 11 ust. 3

**A 2 UP - pow. ok. 3,25 ha, teren usług publicznych**

3) adaptacja drewnianego dworu zw. rządówką (dom nauczyciela) objętego ścisłą ochroną konserwatorską - obowiązują warunki określone w § 11 ust. 1,

**A 3 UP - pow. ok. 0,19 ha, teren usług publicznych**

3) obowiązują warunki ścisłej ochrony konserwatorskiej określone w § 11 ust. 1, dla obiektu d. obory folwarcznej (stajni wg decyzji o wpisaniu do rejestru zabytków) oraz w § 11 ust. 3 w jej otoczeniu

**A 4 UP,ZP - pow. ok. 3,87 ha, teren usług publicznych i zieleni publicznej**

1) obowiązują warunki ścisłej ochrony konserwatorskiej zgodnie z ustaleniami, określonymi w § 11 ust.1 dla zespołu dworsko-parkowego, wpisanego do rejestru zabytków,

2) adaptacja dotychczasowego przeznaczenia na funkcje oświaty i kultury (przedszkole i biblioteka), dopuszcza się zmianę użytkowania na ośrodek konferencyjno-szkoleniowy lub ośrodek turystyki i kultury regionalnej,

3) rewaloryzacja obiektów zabytkowych i zagospodarowania zespołu w oparciu o wytyczne konserwatorskie i projekt rewaloryzacji uzgodniony z WKZ,

4) ochrona starodrzewu i drzew pomnikowych na warunkach określonych w § 10 ust. 4.

**A 5 MW - pow. ok. 0,21 ha, teren zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej**

1) adaptacja budynku wielorodzinnego (dom nauczyciela) z istniejącą zabudową

2) dopuszcza się uzupełnienie zabudowy o budynki garażowe przeniesione z działki 3502/2, zabudowę garażową należy zlokalizować w zachodniej części działki, prostopadle do drogi powiatowej po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,

3) obowiązują warunki określone w § 11 ust. 3.

**A 5 a MN - pow. ok. 0,29 ha, teren zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej**

obowiązują warunki ochrony konserwatorskiej określone w § 11 ust. 3, w szczególności wymóg opiniowania przez WKZ projektów budowlanych,

**A 5 b RP,ZP - pow. ok. 0,20 ha teren upraw ogrodniczych i zieleni publicznej**

1) zagospodarowanie terenu na cele ogrodnicze z możliwością przekształcenia i zagospodarowania na funkcje rekreacyjne (np. powiększenie terenów usług oświaty o tzw. "strefę rekreacji cichej")

2) dopuszcza się zagospodarowanie zielenią średnią i małą architekturą - ławki, oświetlenie, oczko wodne; wyklucza się lokalizację obiektów budowlanych typu altany, budynki gospodarcze itp.

3) obowiązują warunki ochrony konserwatorskiej określone w § 11 ust. 3,



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

**A 6 UP - pow. ok. 1,10 ha, teren usług publicznych (część zespołu dworsko-parkowego)**

- 1) adaptacja zespołu szkolnego w Karczmiskach (szkoła podstawowa, gimnazjum) wraz z zapleczem sportowo-rekreacyjnym
- 2) możliwość modernizacji obiektu i rozbudowy o halę sportową oraz urządzenie terenów sportowo-rekreacyjnych w obrębie istniejącej działki, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie - obowiązują warunki ochrony konserwatorskiej określone w § 11 ust. 3
- 3) ochrona i konserwacja murowanego ogrodzenia figurującego w rejestrze zabytków obowiązują warunki ścisłej ochrony konserwatorskiej określone w §11 ust.1,

**A 7 UP - pow. ok. 0,23 ha, teren usług publicznych (cz. zabytkowego zespołu dworsko-parkowego)**

- 1) adaptacja ośrodka zdrowia w Karczmiskach wraz z zapleczem mieszkaniowym
- 2) obowiązują warunki ścisłej ochrony konserwatorskiej określone w § 11 ust.1

**A 9 UP - pow. ok. 0,61 ha, teren usług publicznych**

- 1) adaptacja wielofunkcyjnego obiektu usług publicznych; siedziba administracji samorządu gminy, ośrodek pomocy społecznej, urząd pocztowy, centrala telefoniczna
- 2) obiekt budynku urzędu gminnego (d. spichlerz w zespole dworsko-parkowym figurujący w rejestrze zabytków) objęty ścisłą ochroną konserwatorską, obowiązują warunki określone w § 11 ust.1 oraz ust. 3,

**A 14 ZCz,ZP - pow. ok. 0,11 ha, miejsce pamięci z zielenią publiczną**

- 1) ochrona pomnika poświęconego pamięci mieszkańcom Karczmisk, pomordowanych podczas II wojny światowej

**A 15 UP - pow. ok. 0,14 ha, teren usług publicznych**

- 1) adaptacja gminnego ośrodka kultury w Karczmiskach (d. urząd gminy figurujący w ewidencji zabytków)
- 2) obowiązują warunki pośredniej ochrony konserwatorskiej określone w § 11 ust. 2,

**B. KARCZMISKA II****B 5 UP - pow. ok. 0,39 ha, teren usług publicznych kultu religijnego**

- 1) adaptacja kościoła parafialnego rzymsko-katolickiego pw. Św Wawrzyńca
- 2) zespół kościelny wpisany do rejestru zabytków (kościół dzwonnica) - obowiązują warunki ścisłej ochrony konserwatorskiej, określone w § 11 ust.1
- 3) ochrona sylwetki kościoła jako dominanty w krajobrazie
- 4) ochrona starodrzewu

**B 8 ZCc - pow. ok. 1,11 ha, teren zieleni cmentarnej (cmentarz czynny)**

- 1) adaptacja cmentarza parafialnego z XVIII w,
- 2) obowiązują warunki pośredniej ochrony konserwatorskiej, określone w § 11 ust. 2,
- 3) działania konserwatorskie i ochrona cmentarza wraz z jego otoczeniem, w szczególności:
  - konserwacja starych nagrobków i cennych obiektów sepulkralnych,
  - ochrona i kontynuacja układu kompozycyjnego alejek,
  - konserwacja ogrodzenia,
- 4) ochrona zieleni, zwłaszcza starodrzewu,



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

§ 14. Ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenów, oznaczonych w układzie miejscowości, symbolami na rysunku w skali 1:10000

**A. KARCZMISKA I**

**A 32 KK, MW - pow. ok. 8,14 ha, teren urządzeń i infrastruktury komunikacji kolejowej oraz zabudowy wielorodzinnej**

- 1) adaptacja bazy i zaplecza kolejki wąskotorowej w Karczmiskach (lokomotywnia, warsztaty, torowisko, urządzenia techniczne) oraz budynku wielorodzinnego,
- 2) możliwość modernizacji i rozbudowy zaplecza kolejki oraz przekształcenie na funkcje obsługi turystyki
- 3) adaptacja istniejącej zabudowy mieszkaniowej pracowników kolei
- 4) obowiązują warunki ścisłej ochrony konserwatorskiej określone w § 11 ust.1

**B. KARCZMISKA II**

**B 9 UC - pow. ok. 0,10 ha, teren usług komercyjnych**

- 1) adaptacja obiektu zlewni mleka na nieuciążliwe usługi (sklep spożywczo-przemysłowy lub inną działalność usługową; obiekt objęty pośrednią ochroną konserwatorską obowiązują warunki określone w § 11 ust. 2,
- 2) możliwość modernizacji i przekształcenia na usługi publiczne (świetlica, klub)

**B 10 PP - pow. ok. 0,06 ha, teren działalności produkcyjnej**

- 1) adaptacja młyna obiekt objęty pośrednią ochroną konserwatorską obowiązują warunki określone w § 11 ust. 2,
- 2) możliwość przekształcenia obiektu na usługi turystyki

**L. CHODLIK**

**L 9 UP - pow. ok. 0,25 ha, teren usług publicznych - usługi kultury**

- 1) obowiązuje ścisła ochrona konserwatorska zgodna z ustaleniami, określonymi w § 11 ust. 1, oraz ekspozycja relikwów wczesnośredniowiecznego grodziska - jako stanowiska archeologicznego o czytelnej formie krajobrazowej, wpisanego do rejestru zabytków wraz z 50 m strefą ochronną od podstawy zewnętrznego wału,
- 2) obszar objęty ochroną jest wyłączony z wszelkich prac inwestycyjnych, wyklucza się lokalizację obiektów budowlanych (również tymczasowych) - nie związanych z tradycją miejsca,
- 3) dopuszcza się rekonstrukcję założenia obronno-osadniczego lub jego części oraz czasowe użytkowanie na potrzeby imprez masowych (festyn archeologiczny), związanych z popularyzacją miejsca,
- 4) wyłączenie z użytkowania rowu melioracyjnego oraz drogi (korekta przebiegu drogi powiatowej nr 218) prowadzących przez zabytkowy obiekt

**L 10 UTm - pow. ok. 0,25 ha, teren usług turystyki z dopuszczeniem funkcji mieszkalnej**

- 1) budowa obiektów usługowo mieszkalnych jako zaplecza masowych imprez archeologicznych
- 2) realizacja zabudowy i zagospodarowania na zasadach ogólnych określonych w § 12 cz. V ust. 5

**5.1.1.2. II etap miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr IV/19/02 Rady Gminy Karczmiska z dnia 30 grudnia 2002 roku.)**



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Uchwałą Nr IV/19/02 Rady Gminy Karczmiska z dnia 30 grudnia 2002 roku został uchwalony II etap miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Karczmiska w obszarach wymienionych w uchwale i oznaczonych na załącznikach graficznych do uchwały.

W uchwale brak jest odniesień w zakresie ochrony wartości kulturowych.

**5.1.1.3. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Karczmiska. (Uchwała nr XIX/131/04 Rady Gminy Karczmiska z dnia 26 listopada 2004 r.)**

Uchwałą Nr XIX/131/04 Rady Gminy Karczmiska dnia 26 listopada 2008 r. roku została uchwalona zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Karczmiska dla działek położonych w miejscowości Karczmiska I. W uchwale brak jest odniesień w zakresie ochrony wartości kulturowych.

**5.1.1.4. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr XV/102/08 Rady Gminy Karczmiska z dnia 15 października 2008 r.)**

Uchwałą Nr XV/102/08 Rady Gminy Karczmiska dnia 15 października 2008 r. roku została uchwalona zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Karczmiska dla działek położonych w w obrębie Karczmiska Pierwsze – określone na załączniku Nr 1, w obrębie Karczmiska Pierwsze – określone na załączniku Nr 2, w obrębie Karczmiska Drugie – określone na załączniku Nr 3. W uchwale brak jest odniesień w zakresie ochrony wartości kulturowych.

§ 7

1. Na terenie Chodelskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu obowiązują następujące nakazy, ustanowione rozporządzeniem Nr 37 Wojewody Lubelskiego z dnia 16 lutego 2006r.:

8) kształtowanie zagospodarowania przestrzennego w sposób umożliwiający zachowanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych oraz wartości kulturowych, w szczególności przez: ochronę otwartej przestrzeni przed nadmierną zabudową, zachowanie ciągłości korytarzy ekologicznych, kształtowanie zalesień w sposób optymalny dla ochrony różnorodności biologicznej i walorów krajobrazowych, ochronę punktów, osi i przedpoli widokowych, usuwanie lub przesłanianie antropogenicznych elementów dysharmonijnych w krajobrazie;

9) dążenie do rewitalizacji zabudowy, w tym układów zabytkowych, propagowanie tradycyjnych cech architektury.

**5.1.1.5. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr XVII/114/08 Rady Gminy Karczmiska z dnia 28 listopada 2008 r.)**



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Uchwałą Nr XVII/114/08 Rady Gminy Karczmiska dnia 28 listopada 2008 r. roku została uchwalona zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Karczmiska dla działek położonych w obrębie Głusko Duże Kolonia – określone na załączniku Nr 1; w obrębie Wolica Kolonia – określone na załączniku Nr 2.

*§6. 1. Na terenie Chodelskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu ustanowionego rozporządzeniem Nr 37 Wojewody Lubelskiego z dnia 16 lutego 2006 r. obowiązują następujące nakazy:*

*8) kształtowanie zagospodarowania przestrzennego w sposób umożliwiający zachowanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych oraz wartości kulturowych, w szczególności przez: ochronę otwartej przestrzeni przed nadmierną zabudową, zachowanie ciągłości korytarzy ekologicznych, kształtowanie zalesień w sposób optymalny dla ochrony różnorodności biologicznej i walorów krajobrazowych, ochronę punktów, osi i przedpoli widokowych, usuwanie lub przesłanianie antropogenicznych elementów dysharmonijnych w krajobrazie;*

*9) dążenie do rewitalizacji zabudowy, w tym układów zabytkowych, propagowanie tradycyjnych cech architektury.*

**USTALENIA SZCZEGÓŁOWE**

*§8. 11) Obowiązują zasady ochrony znalezisk archeologicznych, ustalone przepisami szczególnymi w Chodelskim Obszarze Chronionego Krajobrazu oraz obsługi infrastrukturalnej, określone w ustaleniach ogólnych zmiany planu. [dotyczy obrębu Głusko Duże Kolonia]*

*§9. 11) Obowiązują zasady ochrony znalezisk archeologicznych, przyrody – w Chodelskim Obszarze Chronionego Krajobrazu oraz obsługi infrastrukturalnej, określone w ustaleniach ogólnych planu. [dotyczy obrębu Wolica Kolonia].*

**5.1.1.6. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr V/29/11 Rady Gminy Karczmiska z dnia 24 marca 2011.)**

Uchwałą Nr V/29/11 Rady Gminy Karczmiska z dnia 24 marca 2011 r. została uchwalona zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Karczmiska obejmująca obszar położony w obrębach geodezyjnych: Głusko Małe, Wolica oraz Wolica Kolonia, w granicach określonych na załączniku Nr 1 do uchwały.

**§ 6. 1. Ochrona przyrody:**

*Obszar objęty zmianą planu położony jest na terenie Chodelskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, dla którego obowiązują warunki określone w rozporządzeniu Nr 37 Wojewody Lubelskiego z dnia 16 lutego 2006r.*

*1) Nakazy:*

*h) kształtowania zagospodarowania przestrzennego w sposób umożliwiający zachowanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych oraz wartości kulturowych, w szczególności przez: ochronę otwartej przestrzeni przed nadmierną zabudową, zachowanie ciągłości korytarzy ekologicznych, kształtowanie zalesień*

*i) dążenia do rewitalizacji zabudowy, w tym układów zabytkowych, propagowanie tradycyjnych cech architektury*



### **Rozdział 3.**

#### **Ochrona dziedzictwa kulturowego i krajobrazu kulturowego**

§ 7. 1. Na obszarze objętym opracowaniem wyodrębniono **planistyczną strefę obserwacji archeologicznej „OW”**, obejmującą stanowiska archeologiczne, wyodrębnione w oparciu o Archeologiczne Zdjęcia Polski. Wszelkie zamierzenia inwestycyjne prowadzone w obrębie tej strefy związane z realizacją prac ziemnych o szerokim zakresie np. melioracyjne, inwestycje liniowe, należy zgłaszać do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w celu uzyskania warunków i wytycznych.

**Uwaga: Zgodnie z obowiązującymi obecnie standardami konserwatorskimi odstąpiono od stosowania określenia „Strefa Obserwacji Archeologicznej” i w odniesieniu do zabytków archeologicznych stosuje się zapisy odnoszące się do indywidualnie objętych ochroną stanowisk archeologicznych określanych jako nieruchome zabytki archeologiczne. Sformułowanie „Strefa Obserwacji Archeologicznej” zastąpiono pojęciem „w granicach zabytków archeologicznych ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków”**

2. Obowiązują warunki ochrony konserwatorskiej określone w przepisach szczególnych, dotyczące znalezisk archeologicznych – w przypadku odkrycia w trakcie prac ziemnych i budowlanych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie iż jest on zabytkiem, należy zabezpieczyć przedmiot i miejsce jego odkrycia oraz powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Wójta Gminy.

#### **5.1.1.7. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr XXI/149/12 Rady Gminy Karczmiska z dnia 20 listopada 2012 r.)**

Uchwałą Nr XXI/149/12 Rady Gminy Karczmiska z dnia 20 listopada 2012 r. została uchwalona zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Karczmiska w zakresie ustaleń zmian planu będących treścią Uchwały z rysunkami planu w skali 1:2000 dla poszczególnych terenów, stanowiących załączniki do uchwały od nr 1 do nr 2.

Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego została dokonana dla terenów związanych z lokalizacją planowanych elektrowni wiatrowych w obrębach geodezyjnych: Karczmiska Drugie, Wymysłów, Wolica i Wolica Kolonia.

Sąd stwierdził nieważność uchwały.

#### **§ 9. Zasady i formy ochrony środowiska przyrodniczego**

2. W zakresie ochrony przyrody:

1) Na terenie Chodelskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu ogólne zasady zagospodarowania określa Rozporządzenie Wojewody Lubelskiego Nr 37 z dnia 16 lutego 2006 r. z obowiązkiem:

h) kształtowania zagospodarowania przestrzennego w sposób umożliwiający zachowanie walorów przyrodniczych i krajobrazowych oraz wartości kulturowych, w szczególności przez ochronę otwartej przestrzeni przed nadmierną zabudową, zachowania ciągłości korytarzy ekologicznych, kształtowania zalesień w sposób optymalny dla ochrony różnorodności biologicznej i walorów krajobrazowych, ochrony punktów, osi i przedpola widokowych, usuwania lub przesłaniania antropogenicznych elementów dysharmonijnych w



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

krajobrazie; i) dążenia do odtworzenia rewitalizacji zespołów zabudowy, w tym układów zabytkowych, propagowanie tradycyjnych cech architektury;

**§ 10. Zasady ochrony wartości kulturowych**

1. Wszelkie prace inwestycyjne prowadzone w obrębie Nałęczowskiej Kolei Dojazdowej z k. XIX i pocz. XX w., w obszarze torowiska kolejki wąskotorowej na szlakach: Nałęczów - Karczmiska, Karczmiska - Rozalin, Karczmiska - Wilków - z przepustem z 1917 r. przebudowanym w 1942 r. nad rowem melioracyjnym w pobliżu d. przystanku w Polanówce, objętej wpisem do rejestru zabytków nieruchomości pod numerem „A/10”, wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego w formie decyzji administracyjnej i mogą zostać poprzedzone wydaniem zaleceń konserwatorskich zgodnie z odpowiednimi przepisami.

2. Ochronie konserwatorskiej podlegają obszary i stanowiska archeologiczne na terenach objętych niniejszą uchwałą:

1) wszelkie prace ziemne prowadzone na obszarze strefy obserwacji archeologicznej - wymagają uzyskania warunków i wytycznych konserwatorskich w celu ustalenia dalszego toku postępowania;

2) wszelkie inwestycje liniowe, budowle kubaturowe oraz inne związane z przekształcaniem terenu prowadzone w obrębie stanowiska archeologicznego wymagają przeprowadzenia prac pod nadzorem uprawnionego archeologa lub przedinwestycyjnych ratowniczych badań wykopaliskowych.

3. Jeżeli zostanie znaleziony przedmiot na terenach objętych niniejszą uchwałą, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, obowiązuje:

1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;

2) zabezpieczyć przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;

3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli to nie jest możliwe właściwego wójta.

**5.1.1.8. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr XXVII/154/2016 Rady Gminy Karczmiska z dnia 7 listopada 2016 r.)**

Uchwałą Nr XXVII/154/2012 Rady Gminy Karczmiska z dnia 7 listopada 2016 r. została uchwalona zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla poszczególnych działek (wskazanych w uchwałach intencyjnych z 2010 i 2011 r.) znajdujących się w różnych częściach gminy.

§ 3. 1. Ustalenia zawarte w tekście planu oraz na rysunku planu obowiązują łącznie, w zakresie określonym uchwałą.

2. Następujące ustalenia graficzne na rysunku planu są obowiązującymi ustaleniami planu:

5) obszary podlegające ochronie wyznaczone na podstawie przepisów odrębnych:

a) granice otuliny Kazimierskiego Parku Krajobrazowego,



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- b) granice projektowanego obszaru ochrony zlewni rzek Bystrej i Jaworzanki,
- c) granice strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej A,
- d) granice strefy pośredniej ochrony konserwatorskiej B,
- e) zabytkowe ogrodzenie (mur.) wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego
- f) granice stanowisk archeologicznych,
- g) granice strefy ochrony konserwatorskiej E,
- h) zasięg granic obszarów szczególnego zagrożenia powodzią

**Rozdział 4.****Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.**

§ 10. 1. Wskazuje się granicę **strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej A** zabytkowego zespołu dworsko parkowego wpisanego do rejestru zabytków województwa lubelskiego (Nr rejestru A/786), obejmującej teren oznaczony symbolem UP2 oraz stanowiącą północną granicę terenu oznaczonego symbolem UP3 i oznaczoną na rysunku planu.

2. Wskazuje się **zabytkowe (mur.) ogrodzenie wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego**, stanowiące część założenia dworsko - parkowego (Nr rejestru A/786), znajdujące się na terenie oznaczonym symbolem UP3 i oznaczone na rysunku planu.

3. Ustala się granice **stanowisk archeologicznych**, tj. zabytków archeologicznych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków i wskazanych do ujęcia w gminnej ewidencji, obejmujących tereny oznaczone symbolami MNU16, MNRM3, US2, ZN4, ZN5, ZN10 i oznaczonych na rysunku planu.

4. Wszelkie działania inwestycyjne w obrębie obszarów i obiektu, o których mowa w ust. 1 ust. 2 i ust. 3 wymagają postępowania zgodnego z obowiązującymi przepisami odrębnymi, odnoszącymi się do obszarów i obiektów objętych ochroną konserwatorską.

5. Ustala się granicę **strefy pośredniej ochrony konserwatorskiej B** sąsiedztwa zabytkowego zespołu dworsko parkowego wpisanego do rejestru zabytków województwa lubelskiego (Nr rejestru A/786), obejmującej teren oznaczony symbolem UP3 i oznaczonej na rysunku planu.

6. W granicach strefy, o której mowa w ust. 5 ustala się, że w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków obowiązują przepisy odrębne z zakresu ochrony zabytków i dóbr kultury.

7. Ustala się granicę **strefy ochrony konserwatorskiej E** – strefa ochrony ekspozycji, obejmującą tereny oznaczone symbolami MNU32, MNU33, MNRM3, MNRM22, MNRM29, ZP1, R24, ZN4, ZN5, ZN6, ZN10, ZN11, ZN12, ZN13, ZN14, ZN17, ZN18, ZN19 i oznaczoną na rysunku planu.

8. W granicach strefy, o której mowa w ust. 7 ustala się:

- 1) nakaz zachowania wykonywania makroniwelacji terenów skutkujących zmianą naturalnego ukształtowania,
- 2) zakaz realizacji obiektów o charakterze dominant przestrzennych przesłaniających otwarcia widokowe oraz panoramy widokowe obiektów zabytkowych,
- 3) zakaz realizacji obiektów dysharmonizujących istniejące panoramy widokowe obiektów zabytkowych.



**5.1.1.9.      *Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska część A.***  
***(Uchwała Nr XLIV/240/2018 Rady Gminy Karczmiska z dnia 22 marca 2018 r.)***

Uchwałą Nr XLIV/240/2018 Rady Gminy Karczmiska z dnia 22 marca 2018 r. została uchwalona zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla gminy Karczmiska część A.

§ 3. 1. *Ustalenia zawarte w tekście planu oraz na rysunku planu obowiązują łącznie, w zakresie określonym uchwałą.*

2. *Następujące ustalenia graficzne na rysunku planu są obowiązującymi ustaleniami planu:*

5) *obszary podlegające ochronie wyznaczone na podstawie przepisów odrębnych:*

b) *granice stanowisk archeologicznych,*

***Rozdział 4.***

***Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.***

§ 10. 1. *Ustala się granice stanowisk archeologicznych, tj. zabytków archeologicznych ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków i wskazanych do ujęcia w gminnej ewidencji, obejmujących teren oznaczony symbolem 3ZN i oznaczonych na rysunku planu.*

2. *Wszelkie działania inwestycyjne w obrębie obszarów, o których mowa w ust. 1 wymagają postępowania zgodnego z obowiązującymi przepisami odrębnymi, odnoszącymi się do obszarów i obiektów objętych ochroną konserwatorską.*

**5.1.2.      Program Rozwoju Gminy Karczmiska na lata 2015-2022**

Uchwałą nr XIII/84/2015 Rady Gminy Karczmiska z dnia 3 grudnia 2015 przyjęto do realizacji Program Rozwoju Gminy Karczmiska na lata 2015-2022. Program Rozwoju Gminy jest bardzo ważnym długookresowym dokumentem określającym generalny kierunek działania gminy w zakresie rozwoju gospodarczego i społecznego gminy. Program określa kierunki i priorytety rozwoju społecznego i gospodarczego, a także przedstawia narzędzia i metody służące ich wdrażaniu.

W rozdziale poświęconym charakterystyce gminy Karczmiska autorzy podają, że oprócz znajdującego się w rejonie Chodlika - wczesnośredniowiecznego grodziska na terenie gminy Karczmiska znajduje się szereg zabytków, z których najważniejsze to: klasyczny kościół z XIX w. z XVIII wieczną dzwonnica drewnianą oraz późno klasycystyczny zespół dworsko-parkowy z XIX w. w Karczmiskach.

W części poświęconej historii gminy Karczmiska autorzy przytaczają, że ochronie konserwatorskiej „A” powinny podlegać tereny, na których zachowały się duże zespoły historycznej architektury i oryginalne ich rozplanowanie. Na terenie Gminy Karczmiska są to: Zespół Pałacowo – Dworski w Karczmiskach, zespół kościelny oraz grodzisko wczesnośredniowieczne w Chodliku. Do ochrony częściowej „B” (strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej) zalicza się obiekty figurujące w ewidencji dóbr kultury, stanowiące o tożsamości kulturowej terenu gminy. Strefa ochrony krajobrazowej dziedzictwa kulturowego „K” obejmuje obszary pozbawione ważniejszych elementów



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

historycznych, ale stanowiące rodzaj otuliny dla innych wartościowych obiektów zaliczonych do strefy „A” oraz jest zabezpieczeniem odpowiednie ekspozycji dla elementów w strefie „B”. Obejmuje to w szczególności średniowieczne układy wielodrożnicowe w Karczmiskach, sznurowe w Wolicy, Słotwinach i Głusku jak również łanowy układ pól rozmierzenia magdeburskiego.

Z przeprowadzonej diagnozy stanu gminy Karczmiska przedstawiono następujące wnioski:

- potencjał turystyczny - jedną z głównych możliwych przewag konkurencyjnych Gminy Karczmiska;
- potencjał gospodarczy związany z branżą rolniczą może stać się jedną z głównych (na równi z branżą turystyczną) przewagą konkurencyjną Gminy;
- kapitał ludzki a zwłaszcza odsetek ludności w wieku produkcyjnym oraz bardzo dobre warunki edukacyjne w Gminie Karczmiska możemy uznać za szansę dającą duże możliwości rozwoju Gminy.

Autorzy Programu przedstawiają wizję rozwoju gminy, to jest obraz jej pożądanego stanu w perspektywie kilku następnych lat. Wizja rozwoju Gminy Karczmiska określa stan docelowy, do którego dążyć będzie cała wspólnota samorządowa, wykorzystując przy tym możliwości płynące z posiadanego potencjału własnego i szans, pojawiających się w najbliższym otoczeniu.

**Gmina Karczmiska – sprawnie i efektywnie zarządzana, wyróżniająca się wysokim poziomem przedsiębiorczości mieszkańców, odwiedzana przez wielu gości, o dobrej infrastrukturze i możliwościach komunikacyjnych, dbająca o tradycje regionalne, bezpieczeństwo ekologiczne, zdrowotne i społeczne oraz rozwój usług publicznych.**

Misja Gminy Karczmiska stworzona została przy współudziale jej mieszkańców i jest wynikiem spotkań władz gminnych oraz środowiska społeczno-gospodarczego, reprezentowanego przez lokalną ludność, przedsiębiorców, rolników, stowarzyszenia. Na podstawie diagnozy stanu obecnego i analizy SWOT sformułowano następującą deklarację:

**Deklarujemy mobilizację, zaangażowanie i skoncentrowanie wszelkich sił oraz działań w celu zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Karczmiska, bazującego na jej naturalnych walorach oraz sprawnej i efektywnej współpracy między samorządem a społecznością Gminy.**

W dokumencie wyróżniono 4 obszary strategiczne, które wynikają z przyjętej wizji i misji rozwoju gminy Karczmiska:

- 1) Poprawa bezpieczeństwa społeczności gminnej poprzez realizację projektów z zakresu infrastruktury drogowej.
- 2) Ochrona środowiska poprzez realizację projektów z zakresu infrastruktury wodno–kanalizacyjnej.
- 3) Częściowe uniezależnienie energetyczne Gminy poprzez realizację projektów z zakresu odnawialnych źródeł energii.
- 4) Rozwój społeczno – turystyczno – gospodarczy Gminy.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

W ramach obszaru nr 4 wyodrębniono następujące cele strategiczne stanowiące opis pożądanego kierunku zmian lub stanu docelowego i pozycji Gminy Karczmiska w perspektywie 2022 roku i są to:

1. Obniżenie stopy bezrobocia i zminimalizowanie negatywnych jego skutków.
2. Promocja i wspieranie przedsiębiorczości wśród mieszkańców.
3. Wzrost potencjału turystycznego gminy.
4. Rewitalizacja strategicznych miejsc na terenie Gminy
5. Budowa obiektów sportowych na terenie Gminy
6. Budowa zbiornika turystyczno–retencyjnego.

W dokumencie przedstawiono główny cel strategiczny, jakim jest

**Dynamiczny rozwój Gminy Karczmiska we wszystkich sferach życia. Wysoka pozycja konkurencyjna Gminy bazująca na aktywności społeczeństwa, przedsiębiorczości, rozwoju infrastruktury, nowoczesnego rolnictwa i turystyki.**

Cel ten obejmuje cele operacyjne, z których najważniejszy z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturalnego jest gospodarka. Jednym z kluczowych wyzwań polityki gospodarczej gminy, szczególnie w odniesieniu do najmłodszych grup wiekowych jest promocja i wspieranie przedsiębiorczości oraz podniesienie jej poziomu wśród społeczności lokalnej. Położenie gminy w otulinie Kazimierskiego Parku Krajobrazowego w sąsiedztwie „trójkąta turystycznego Kazimierz – Puławy – Nałęczów”, wiążące się z atrakcyjnymi walorami środowiska naturalnego, a także bogactwo kultury regionalnej i zabytki – sugerują oparcie rozwoju jednostki m.in. na turystyce, ze szczególnym uwzględnieniem turystyki wędrowniczej. Konieczne są zatem przedsięwzięcia w zakresie infrastruktury turystycznej i około - turystycznej oraz organizacja efektywnego systemu informacyjno-promocyjnego.

### **5.1.3. Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Karczmiska na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024 roku**

Uchwałą nr XLIV/237/2018 Rady Gminy Karczmiska z dnia 22 marca 2018 r. przyjęto do realizacji Program Ochrony Środowiska dla Gminy Karczmiska na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024 roku. Program ochrony środowiska stanowi podstawowe narzędzie prowadzenia polityki ekologicznej państwa na terenie gmin. Celem programu jest zapewnienie harmonizacja rozwoju społeczno-gospodarczego gminy z ochroną środowiska. Autorzy programu zakładali poprawę stanu środowiska naturalnego infrastruktury technicznej, efektywne zarządzanie zasobami środowiska oraz zapewnienie skutecznych mechanizmów chroniących poszczególne elementy środowiska przed degradacją. Oczekiwany efekt realizacji zadań określonych w Programie jest poprawa stanu jakości poszczególnych elementów środowiska naturalnego na terenie gminy, a tym samym



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

zwiększenia atrakcyjności gminy Karczmiska oraz polepszenie warunków życia i zdrowia mieszkańców.

Z zaprezentowanej analizy za mocne strony gminy uznano:

- duży potencjał przyrodniczo-krajobrazowy, mało przekształcone środowisko naturalne z bardzo dużym – bo 77% udziałem powierzchni gminy objętych ochroną prawną
- duży stopień zalesienia gminy
- dobry stan jakości powietrza przy braku dużych emitorów zanieczyszczeń,
- dobra jakość i wystarczające zasoby wód podziemnych,
- funkcjonowanie oczyszczalni ścieków i dobrze rozwinięta sieć wodociągowa,
- stosunkowo dobra jakość i brak istotnych zanieczyszczeń gleb szansą dla rolnictwa ekologicznego
- brak zagrożeń ze szkodliwym oddziaływaniem hałasu (poza głównymi ciągami komunikacyjnymi),
- brak przekroczeń dopuszczalnych poziomów promieniowania elektromagnetycznego
- występowanie złóż surowców mineralnych, głównie piasku i rekultywacja obszarów po wyrobiskowych

Słabe strony gminy to:

- wzrost liczby pojazdów i natężenia ruchu, które przekładają się na wzrost zanieczyszczeń powietrza i hałasu,
- słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna (ścieżki rowerowe),
- zły stan nawierzchni dróg,
- wzrost liczby źródeł promieniowania elektromagnetycznego,
- występowanie terenów zagrożonych powodzią w dolinie Chodelki przy nasileniu się liczby zjawisk ekstremalnych: suszy i powodzi,
- niewystarczający stopień skanalizowania gminy przy niewielkiej ilości przydomowych oczyszczalni,
- niebezpieczeństwo lokalnej niekontrolowanej eksploatacji surowców mineralnych (piasku),
- nieprawidłowe stosowanie nawozów i środków ochrony roślin, które zanieczyszczają ujęcia wody,
- brak lokalnych punktów pomiaru zanieczyszczeń, hałasu, promieniowania elektromagnetycznego, które monitorowałyby poziomy ewentualnych zagrożeń.

Obszarami objętymi ochroną przyrody na terenie gminy Karczmiska są Kazimierski Park Krajobrazowy i Chodelski Obszar Chronionego Krajobrazu – obszary te zostały dokładniej opisane w rozdziale charakterystyka geograficzno-przyrodnicza gminy Karczmiska.

#### **5.1.4. Inicjatywy lokalne – Stowarzyszenia i organizacje pozarządowe**



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Na terenie gminy Karczmiska działa ok. 30 stowarzyszeń i organizacji, w tym 10 OSP jednoczących we wspólnym działaniu społeczność lokalną. Organizacje społeczne funkcjonujące w sferze kultury, sztuki, ochronnych dóbr kultury, podtrzymywania tradycji i obrzędów lokalnych to m.in.:

**Towarzystwo Rozwoju Ziemi Karczmiskiej w Karczmiskach,**

założone w 1998 r. a jego statutowym celem jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju Gminy Karczmiska i poprawianie jakości życia mieszkańców poprzez rozwój oświaty i kultury, zdrowia, historii, tradycji, rolnictwa, przedsiębiorczości. Towarzystwo wydaje lokalny „Dziejopis Karczmiski”, zorganizowało między innymi: Majówkę Archeologiczną w Chodliku, wykłady dotyczące historii i tradycji Gminy.

**Stowarzyszenie Przyjaciół Młodzieży Niepełnosprawnej "DAJ SZANSE" przy Specjalnym Ośrodku Szkolno -Wychowawczym w Karczmiskach- Karczmiska Pierwsze,**

Historia Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego im. Ewy Szelburg-Zarembiny w Karczmiskach sięga 1946 r., a w 1947 r. powstała Publiczna Średnia Szkoła Zawodowa, którą założył miejscowy proboszcz ks. Wiktor Matraszek. Kolejno szkoła nosiła nazwy: Zasadnicza Szkoła Metalowa Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego (lata 1951/52), Zasadnicza Szkoła Mechanizacji Rolnictwa, Zasadnicza Szkoła Zawodowa Specjalna (od 1977 r.) i od 1979 r. Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy, który od 2009 r. nosi imię Ewy Szelburg Zarembiny.

**Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Nadwiślańskiej Kolei Wąskotorowej – Karczmiska,**

Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Nadwiślańskiej Kolei Wąskotorowej rozpoczęło działalność w 2009 roku. Celem stowarzyszenia jest promowanie NKW jako atrakcji turystycznej na Lubelszczyźnie. Muzeum Kolei Wąskotorowej w Karczmiskach prowadzone przez Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Nadwiślańskiej Kolei Wąskotorowej kolekcjonuje: wyposażenie kolejowe, archiwalne mapy i plany, dokumenty, fotografie.

**Towarzystwo Starożytnicze w Chodliku:**

Towarzystwo zostało utworzone przez archeologów, członków Misji Archeologicznej w Chodliku, pracowników Muzeum Nadwiślańskiego w Kazimierzu Dolnym, przedstawicieli władz i ośrodka kultury w Gminie Karczmiska. Jest aktywną organizacją współpracującą od 2016 r. z instytucjami naukowymi, muzeami, organizacjami, w tym organizacjami społecznymi, działającymi na rzecz nauki, kultury i ochrony zabytków oraz z władzami samorządowymi i rządowymi od gminy, przez powiat, województwo do instytucji centralnych. Podejmuje działania w dziedzinie archeologii, w ramach



dokumentacji i ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym poszukiwań stanowisk archeologicznych, badań i wykopalisk archeologicznych. Organizuje sesje, wykłady, odczyty, zjazdy, seminaria i konferencje naukowe, wystawy poświęcone starożytnictwu, wiedzy o przeszłości, dziedzictwu kulturowemu. Prowadzi działania w zakresie opieki nad zabytkami i stanowiskami archeologicznymi Chodlika oraz Kotliny Chodelskiej, monitoruje zagrożenia, dba o ich stan zachowania

### **Stowarzyszenie Międzypokoleniowe” w Wymysławie.**

Organizacja ta funkcjonuje od 3 lat. Do najważniejszych celów tej organizacji należy m.in.: podtrzymywanie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej, organizowanie imprez w zakresie kultury, rekreacji, działania w kierunku ochrony dóbr kultury i tradycji, nauki, edukacji, oświaty i wychowania, krajoznawstwa oraz wypoczynku dzieci i młodzieży. Stowarzyszenie współpracuje z Urzędem Gminy, Gminną Biblioteką i Domem Kultury, OSP w Wymysławie, KGW Karczmiska, LGD „Owocowy Szlak” w Opolu Lubelskim.

### **Klub Seniora „Zawsze Młodzi”**

Klub Seniora w Karczmiskach powstał przy Gminnej Bibliotece Publicznej w październiku 2008 r. Głównym celem działań klubu jest integracja i aktywizacja osób starszych i samotnych, zwiększenie ich dostępu do dóbr kultury, zachęcanie ich do czytelnictwa, jak również prowadzenie współpracy Gminnej Biblioteki Publicznej z tą grupą społeczną. Członkowie klubu aktywnie uczestniczą w cyklicznej imprezie pt. „Pałacowe Spotkania z Kulturą”. Doceniając rolę edukacji historycznej użyczyli także ekspozycje do Regionalnej Izby Pamięci i Tradycji. Klub Seniora we współpracy z Towarzystwem Rozwoju Ziemi Karczmiskiej wydał publikację „Dawne smaki Ziemi Karczmiskiej”.

### **Koła Gospodyń Wiejskich**

Na terenie Gminy funkcjonują KGW w Karczmiskach, Wolicy i Słotwinach.

KGW w Karczmiskach powstała w 1930 r. Panie z KGW organizują co roku spotkania opłatkowo-noworoczne, prezentacje stołów wielkanocnych i bożonarodzeniowych, aktywnie uczestniczą w Dożynkach i imprezach organizowanych w Gminie, Powiecie Opolskim i Województwie włączając się w promocję Gminy i osiągając liczne sukcesy. Panie promują zarejestrowane w Ministerstwie Rolnictwa na liście produktów tradycyjnych „Karczmiskie pierogi z bobru” (zarejestrowane w 2014 r.) oraz „Karczmiski barszcz biały” (od 2018 r.) Prowadzą działalność społeczno-wychowawczą i



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

oświatowo-kulturalną w środowisku Gminy i poza Gminą. Współpracują z Gminą, Gminna Biblioteką i Domem Kultury w Karczmiskach, Klubem Seniora, KGW z Gminy i spoza Gminy, Lokalną Grupą Działania „Owocowy Szlak” w Opolu Lubelskim i różnymi instytucjami kultury. Dzięki współpracy z Kapelą Ludową „Karczmiaki” – utworzyły zespół śpiewaczy „Alebabki”. Wspierają rozwój kultury ludowej, w tym w szczególności kultury lokalnej i regionalnej; podtrzymują gwarę ludową, tradycje i obrzędy, podejmują działania na rzecz środowisk wiejskich. Reprezentują i promują Gminę na wielu imprezach w województwie i kraju.

**Stowarzyszenie „Rytm Natury” – Uściąg**

Celem Stowarzyszenia „RYTM NATURY” między innymi jest:

- podtrzymywanie więzi między pokoleniami oraz kultywowanie tradycji ludowych, dawnych obrzędów religijnych i świeckich;
- wspieranie twórczości ludowej: tradycyjnego rzemiosła, tradycji kulinarnych, sztuk plastycznych i plastyki obrzędowej, muzyki, teatru amatorskiego, tańca i śpiewu;
- aktywizowanie i integrowanie środowiska lokalnego;
- działania wspierające rozwój turystyki wiejskiej i upowszechnianie wiedzy o regionie;

**Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Zaborze**

Celem zarejestrowanego w 2016 r. Stowarzyszenia między innymi jest:

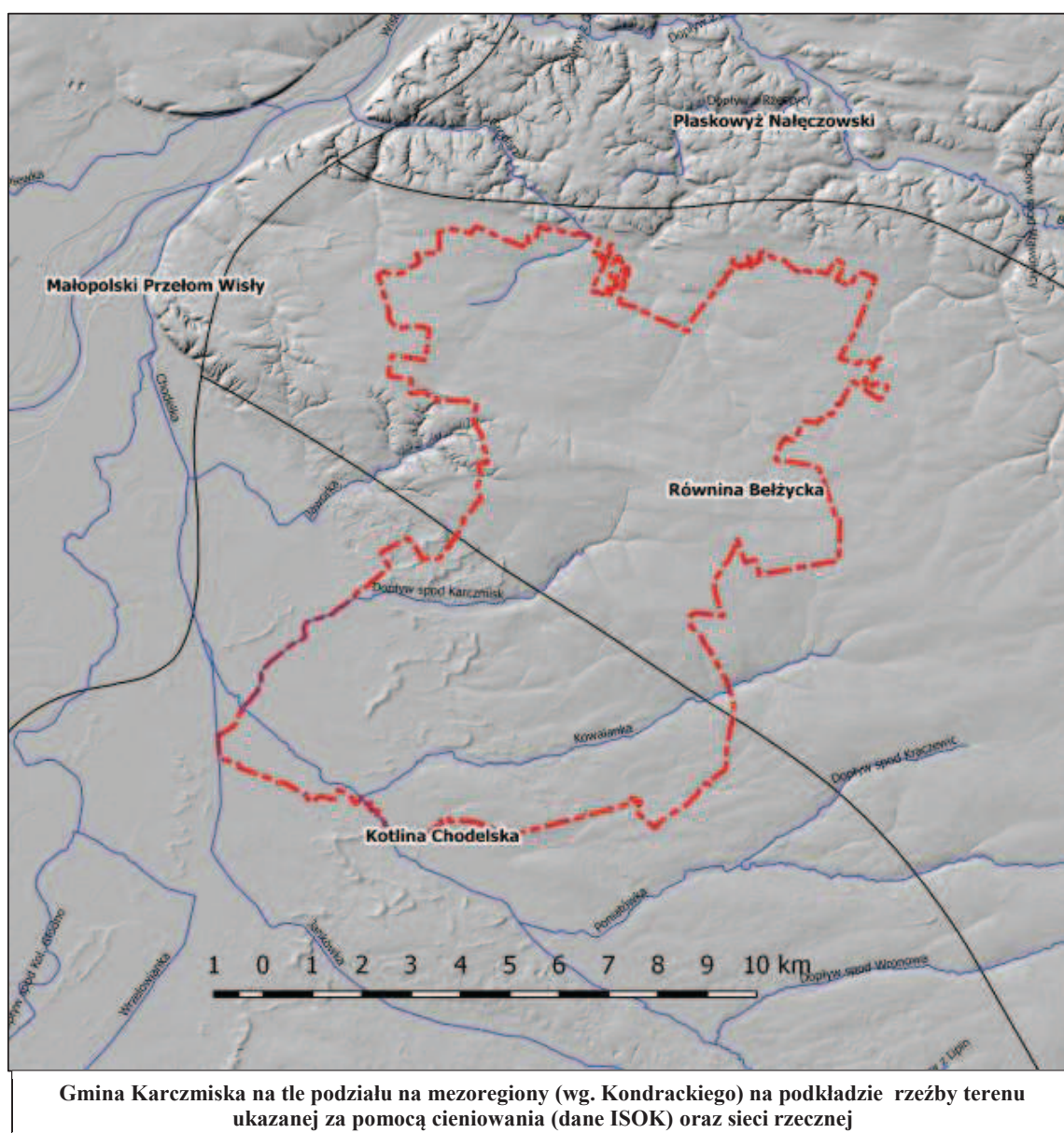
- poprawa wizerunku regionu,
- poprawa stanu środowiska naturalnego,
- rozwój życia społecznego i kulturalnego,
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego.

**5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy****5.2.1. Charakterystyka geograficzno-przyrodnicza gminy Karczmiska**

## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023



Gmina Karczmiska jest gminą wiejską, położoną w zachodniej części województwa lubelskiego, w powiecie opolskim. Od zachodu, południa i wschodu gmina graniczy z gminami powiatu opolskiego: Wilków, Łaziska, Opole Lubelskie, Poniatowa a od północy z gminą Kazimierz Dolny i Wąwolnica z powiatu puławskiego. Gmina zajmuje powierzchnię 95 km<sup>2</sup>. Pod względem fizyczno-geograficznym powierzchnia gminy leży na styku trzech mezoregionów (według podziału Kondrackiego): Płaskowyżu Nałęczowskiego, Równiny Bełżyckiej i Kotliny Chodelskiej, należących do Wyżyny Lubelskiej, w prowincji Wyżyn Polskich. Od północy Płaskowyż Nałęczowski (leżący poza granicami gminy) opada wyraźną krawędzią ku Równinie Bełżyckiej. Mezoregion Równiny



Gmina Karczmiska na tle podziału na mezoregiony (wg. Kondrackiego) na podkładzie rzeźby terenu ukazanej za pomocą cieniowania (dane ISOK) oraz sieci rzecznej



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

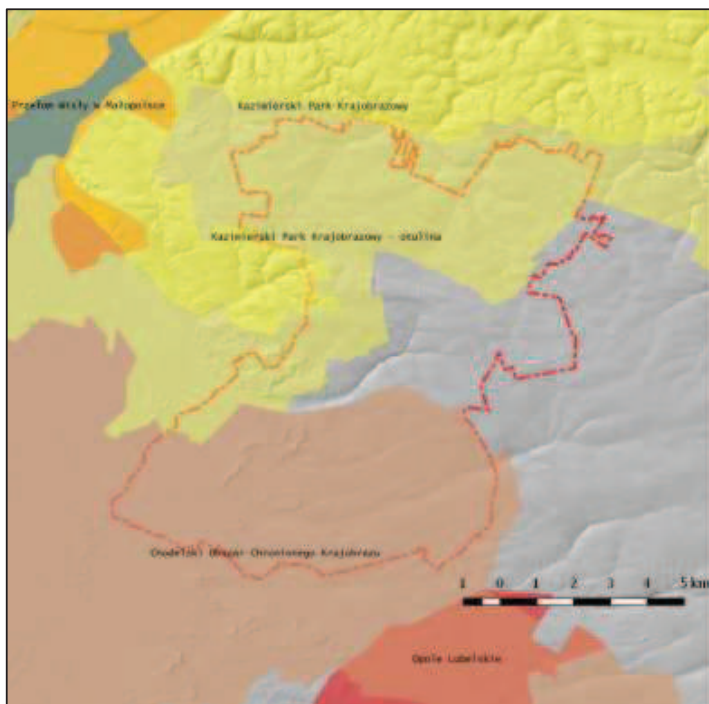
Bełżyckiej jest równiną o mało urozmaiconym krajobrazie i niewielkiej różnicy wysokości względnych, zbudowanym z warstw margli kredowych i glin zwałowych pokrytych czwartorzędowymi piaskami. W zachodniej części Równiny, wzdłuż krawędzi doliny Wisły występują gleby rędzinowe z dużą kamienistością na powierzchni. W południowej części występuje pokrywa lessowa, którą Równina opada ku Kotlinie Chodelskiej. Równina Bełżycka jest regionem głównie rolniczym o niewielkiej lesistości, z niewielkimi płatami pokrywy leśnej, przede wszystkim w części północno-zachodniej i północnej.

Mezoregion Kotliny Chodelskiej jest trójkątnym, rozszerzającym się w kierunku doliny Wisły obniżeniem, które powstało w mało odpornym na denudację podłożu kredy piszącej, o łagodnie nachylonych stokach. Dno kotliny wypełnione piaskami obniża się ze 180 m na wschodzie do 130 m w dolinie Wisły, w którą przechodzi bez wyraźnej granicy łącząc się z plejstoceńskimi tarasami Wisły.

Na terenie Kotliny występują niewielkie deniwelacje terenu. W południowej części regionu znajduje się zatorfiona dolina oddzielona wałem od rzeki Chodelki.

Na terenie gminy Karczmiska zdecydowanie przeważają użytki rolne, które stanowią ok. 73 % wszystkich gruntów, a lasy - ok. 23 % powierzchni, z największą pokrywą na południu gminy.

Obszarami objętymi ochroną przyrody na terenie gminy Karczmiska są Kazimierski Park



Zasięgi Kazimierskiego Parku Krajobrazowego, jego otuliny oraz Chodelskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu w gminie Karczmiska

Krajobrazowy z otuliną oraz Chodelski Obszar Chronionego Krajobrazu. Kazimierski Park Krajobrazowy obejmuje zachodnią część gminy, a jego otulina zajmuje północny i zachodni obszar gminy o powierzchni 35,60 km<sup>2</sup>. Park został utworzony w 1979 r. na terenie powiatów puławskiego i opolskiego. Szczególnym celem ochrony jest zachowanie walorów przyrodniczych, krajobrazowych, kulturowych, historycznych i turystycznych środowiska ze szczególnym uwzględnieniem interesujących biocenoz zbczy doliny Wisły, wąwozów i skarp lessowych z licznie



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

występującymi gatunkami rzadkich roślin. Chodelski Obszar Chronionego Krajobrazu znajduje się w południowej części gminy i rozciąga się do części centralnej (powierzchnia na terenie gminy to 37,5 km<sup>2</sup>). Obszar ten powstał w 1990 r. na terenie powiatów lubelskiego i opolskiego. Chodelski Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, a także pełnią funkcję korytarzy ekologicznych. Krajobraz tworzą tu tereny leśne, łąkowe i uprawne przy rzece Chodelce. W gminie Karczmiska ochroną są objęte, także drzewa mające status pomników przyrody, które się w zachodniej, centralnej i północno-wschodniej części gminy.

### 5.2.2. **Zarys historii obszaru gminy**

#### **Osadnictwo w Gminie Karczmiska od pradziejów do średniowiecza**

Tereny gminy Karczmiska, a w szczególności obszarze Kotliny Chodelskiej, dzięki korzystnym dla rolnictwa warunkom glebowym, urozmaiconej rzeźbie terenu, a także dzięki sprzyjającym warunkom klimatycznym były atrakcyjne dla osadnictwa grup ludzkich od pradziejów do czasów nam współczesnych. Potwierdzeniem tego są liczne stanowiska archeologiczne odkryte podczas planowanych badań powierzchniowych oraz stacjonarne badania wykopaliskowe, z których pierwsze zostały przeprowadzone już w 1907 r. przez księdza Adama Chotyńskiego. Następne badanie prowadzone w latach 1952-1974 przez Aleksandra Gardawskiego a w latach 2000-2002 przez Stanisławę Hoczyk-Siwkową skupiły się na grodzisku w Chodliku oraz na osadach przygodowych Chodlika. Stacjonarne badania wykopaliskowe w 1964 r. na osadzie ludności kultury trzcinieckiej w Chodliku przeprowadzili A. Gardawski i S. Hoczyk-Siwkowa, a w 1979 r. z ramienia Muzeum Okręgowego w Lublinie ratownicze badania wykopaliskowe na terenie budowy boiska szkolnego w Bielsku przeprowadzili pracownicy Muzeum A. Kloss i M. Misiewicz. W dużej części materiały i rezultaty z badań wykopaliskowych zostały opracowane i opublikowane i dzięki temu nasza wiedza nie tylko na temat osadnictwa terenów Kotliny Chodelskiej uległa wzbogaceniu. Jednakże dla poznania historii osadnictwa na terenie całej gminy najbardziej przyczyniły się planowane badania powierzchniowe, z których pierwsze przeprowadzono już w roku 1966 przy okazji prac wykopaliskowych na grodzisku w Chodliku, oraz szczególnie w latach 1980, 1981, 1986, 1996 i najnowsze z lat 2013 i 2016, kiedy to badania powierzchniowe przeprowadzono w ramach projektu Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). W ramach I etapu AZP przebadano teren całej gminy, a w ramach badań w latach 2013 i 2016 skupiono się na fragmentach obszaru gminy leżących w Kotlinie Chodelskiej. Najnowsze badania z lat 2013-2016 są szczególnie cenne, ponieważ archeolodzy do prac włączyli badania geofizyczne oraz analizy materiału numerycznego modelu pokrycia terenu które pozyskano z lotniczego skaningu laserowego, tzw. LIDAR-a, co pozwoliło na ujawnienie kolejnych nieznanych do tego czasu stanowisk, szczególnie na terenach ze zwartą pokrywą leśną, które do tej pory były niedostępne szerokiej prospekcji archeologicznej.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

W efekcie wszystkich wymienionych powyżej badań archeologicznych: planowanych wykopaliskowych, ratowniczych wykopaliskowych, sondażowych oraz badań powierzchniowych prowadzonych „przy okazji” badań wykopaliskowych na grodzisku w Chodliku oraz przede wszystkim planowanych badań wykopaliskowych w ramach ogólnopolskiej akcji Archeologicznego Zdjęcia Polski ujawniono na terenie całej gminy 104 stanowiska na których zarejestrowano ponad 150 faktów osadniczych. Podana liczba 104 stanowisk jest liczbą wyższą od liczby 92 stanowisk figurujących w Zarządzeniu nr 23/14 Wójta Gminy Karczmiska z dnia 20 maja 2014 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków, ponieważ Ewidencja ta nie była uaktualniana od 2014 r. i siłą rzeczy nie uwzględnia stanowisk odkrytych podczas badań w 2016 r. Niestety w liczbie nieuwzględnionych w GEZ-ie stanowisk są także stanowiska, które choć figurujące w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków przed 2014 r., nie zostały ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków z powodu nie wykonania kwerendy w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Zabytków w Lublinie. Rezultatem braku kwerendy archiwalnej i konfrontacji z aktualnymi danymi kartograficznym są także występujące niezgodności nazw miejscowości pod którą stanowisko zapisano na karcie KEZA a następnie ujęto w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. W tabeli nr 4 zamieszczonej w niniejszym programie skorygowano te wszystkie nieścisłości a nazwy miejscowe podano zgodnie z obecnie obowiązującymi.

Występujący na stanowiskach archeologicznych materiał zabytkowy (ceramika, narzędzia i półwytwory z krzemienia) reprezentuje kultury archeologiczne występujących na Lubelszczyźnie ze szczególnym nasileniem materiału zabytkowego datowanego na epokę brązu oraz wczesne średniowiecze.

Z analizy wyników dotychczasowych badań archeologicznych nasuwa się wniosek, że tereny gminy Karczmiska, szczególnie zaś te leżące w Kotlinie Chodelskiej charakteryzują się niezwykle intensywnym osadnictwem w okresach pradziejowych i wczesnohistorycznych ze szczególnym nasileniem w okresach wczesnego brązu (znaleziska kultury trzcinieckiej), okresu żelaza (znaleziska kultury łużyckiej) oraz z okresu wczesnego średniowiecza, ze sztandarowym obiektem jakim jest oczywiście grodzisko w Chodliku.

Na wyszczególnionych w tabeli 4, 104 stanowiskach archeologicznych wyróżniono 153 zespoły chronologiczno-funkcjonalne zabytków (na niektórych stanowiskach reprezentowane były znaleziska przynależne do więcej niż jednej jednostki chronologiczno-kulturowej) a wyszczególnione w tabeli rozróżnienie na osady i ślady osadnictwa związane jest jedynie z ilością materiału zabytkowego który wystąpił na powierzchni stanowiska, i w przypadku większej liczby artefaktów znalezisko określa się jako „osadę”, co oczywiście nie zawsze musi odzwierciedlać długotrwałość lub krótkotrwałość zasiedlania danego miejsca. Jednakże cechą charakterystyczną zaobserwowaną na obszarze całej gminy jest nieliczna frekwencja materiału zabytkowego na powierzchni i większość znalezisk przypisana jest do grupy „śladów osadnictwa”.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Najliczniej reprezentowane – aż 55 stanowisk, są znaleziska pochodzące okresu wczesnego średniowiecza, z czego najwięcej jest znalezisk datowanych ogólnie jako „wczesne średniowiecze (a więc wieki VI-XIV), bez dokładniejszego rozwarstwienia chronologicznego. W pozostałej grupie 29 stanowisk wczesnośredniowiecznych najliczniejsze są stanowiska datowane na VIII-IX w. (8 stanowisk), VIII-X w. (6 stanowisk) oraz na wcześniejsze fazy wczesnego średniowiecza: VI-VIII w. (4), VII-VIII w. (3) oraz pojedyncze stanowiska ze znaleziskami fragmentów naczyń ceramicznych z VI w., (1) VIII w. (1), IX-X w. (2), X, w. (1), X-XI w. (1) i XII w. (1). Niezwykle cenne są znaleziska zespołów z wcześniejszych faz okresu wczesnego średniowiecza, to jest z wieków od VII do X, okresu kształtowania się wczesnych organizmów państwowych.

Drugą najliczniejszą grupę stanowią znaleziska określane przez badaczy jako „nieokreślone”, „pradziejowe” i „starożytne” bo aż 28 zespołów. Na znaleziska te składają się materiały, których nie da się przyporządkować konkretnym kulturom archeologicznym, czy też okresom pradziejowym. Spowodowane jest to małą liczebnością materiału zabytkowego, z reguły bardzo rozdrobnionego materiału ceramicznego, mało charakterystycznych znalezisk jak np. odłupki krzemienne, które były w użyciu przez cały okres pradziejów, lub fragmentów przedmiotów o niemożliwej do określenia funkcji a tym samym „nieczułych” na ich datowanie.

Trzecią najliczniej reprezentowaną grupę stanowią znaleziska datowane na epokę brązu zawierające znaleziska określane jako wczesna epoka brązu (3 zespoły) oraz przypisane do kultury trzcinieckiej (14 zespołów) i kultury łużyckiej (8 zespołów). Brak jest znalezisk z okresu wczesnego brązu, które można by przypisać ludności kultury mierzanowickiej, ale być może, że znaleziska związane z osadnictwem ludności tej kultury znajdują się w grupie zespołów określanych jako „wczesnobrązowe”.

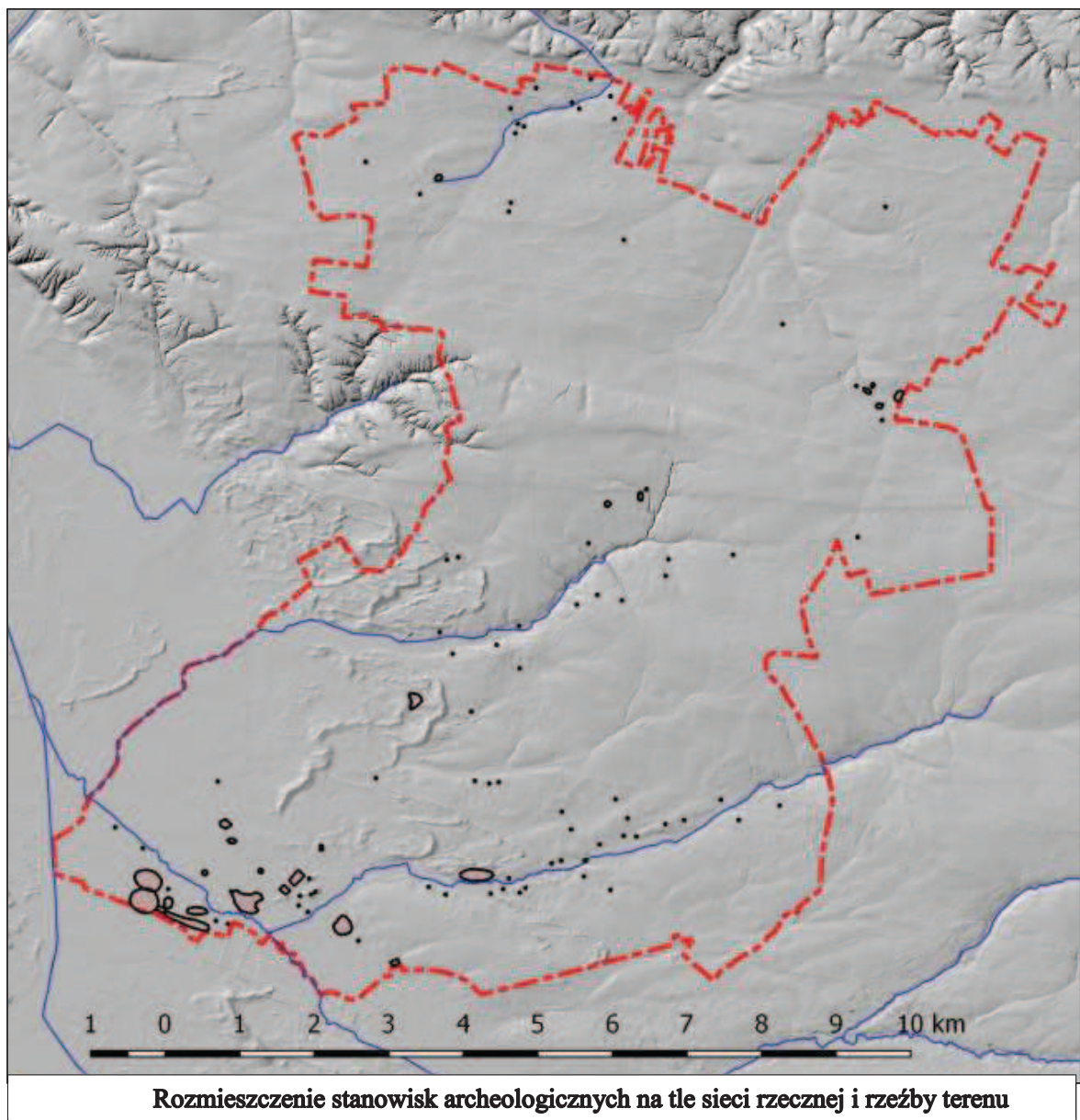
Kolejną najliczniejszą grupę pod względem liczby znalezisk stanowią znaleziska z okresu neolitu, które wystąpiły w 18 zespołach znalezisk, z najliczniejszą reprezentacją znalezisk przypisanych Kulturze Pucharów Lejkowatych (KPL – 7 zespołów), Kulturze Ceramiki Sznurowej (KCSz – 3 zespoły), Kulturze Ceramiki Grzebykowo-Dołkowej (KCG-D – 3 zespoły, obecnie odchodzi się od nazewnictwa na rzecz kultur „subneolitycznych”, „paraneolitycznych”) i po jednym zespole Kultury Amfor Kulistych (KAK) i Kultury Lubelsko-Wołyńskiej Ceramiki Malowanej. 3 zespoły uzyskały datowanie ogólnie na okres neolitu, bez przynależności do określonej kultury.

Na terenie gminy licznie reprezentowane są znaleziska z okresu wpływów rzymskich, bo materiał zabytkowy z tego okresu wydzielono na 10 stanowiskach, z czego aż 9 zespołów zostało przypisanych do należących do kultury przeworskiej. Co ciekawe, nie natrafiono do tej pory na żadne znalezisko, które można by przypisać ludności kultury pomorskiej, pomimo, iż znaleziska związane z pobytem ludności tej kultury znane są z terenu okolicznych gmin.



Najmniej licznie reprezentowane są ślady pochodzące z najstarszych okresów pradziejowych, ponieważ do tej pory zarejestrowano je jedynie na jednym stanowisku i pochodzą one z okresu środkowej kamienia, to jest mezolitu.

Na tle licznych, wymienionych wyżej grup chronologiczno-taksonomicznych daje się zauważyć niezwykle mało liczna grupa znalezisk datowanych na na na wieki XV-XIX (od średniowiecza do okresu nowożytnego). Powodem jest zastosowana podczas badań Archeologicznego Zdjęcia Polski metodologia. W czasie kiedy przeprowadzano większość badań terenowych, to jest początek lat 80-tych XX w. instrukcja badań Archeologicznego Zdjęcia Polski nie uwzględniała





jeszcze wyznaczania stanowisk z okresu staropolskiego i nowożytnych – do XIX wieku i 9 zespołów znalezisk określanymi ogólnie jako „nowożytne”, pochodzi z najnowszych badań.

Z przedstawionej powyżej analizy materiału zabytkowego, odkrytego podczas badań powierzchniowych należy wysnuć wniosek, że tereny gminy Karczmiska były bardzo intensywnie zasiedlane w pradziejach. Niewiele jest stanowisk wielokulturowych i stanowisk, na których można by zaobserwować ciągłość osadniczą od paleolitu schyłkowego, neolitu, poprzez epokę brązu, do czasów nowożytnych. Z analizy przestrzennego rozmieszczenia stanowisk archeologicznych wynika ścisła zależność pomiędzy siecią wodną a osadnictwem od pradziejów do czasów nam współczesnych. Prawidłowość tą dla terenów gminy Karczmiska ilustruje zamieszczona powyżej mapa rozmieszczenia stanowisk archeologicznych. Od czasów najdawniejszych osadnictwo grup ludzkich koncentrowało się wzdłuż Chodelki, Kowalanki na terenie Kotliny Chodelskiej oraz wzdłuż bezimiennego cieków odwadniającego centralną część terenów gminy oraz Grodarza.

Dzięki znaleziskom z okresów pradziejowych z terenu gminy Karczmiska, możliwe jest przedstawienie zarysu pradziejów gminy Karczmiska. W próbie tej posiłkować się możemy dodatkowo licznymi znaleziskami zabytków archeologicznych na pozostałych ziemiach Lubelszczyzny czy też Polski, dzięki którym archeolodzy w miarę dobrze rozpoznali i opisali procesy osadnicze zachodzące w pradziejach.

#### **Paleolit i mezolit– starsza i środkowa epoka kamienia**

Jak do tej pory na terenie gminy Karczmiska na 1 stanowisku w Karczmiskach Pierwszych odkryto pozostałości śladów osadnictwa z okresu środkowej epoki kamienia, to jest mezolitu. Okres mezolitu na ziemiach polskich datuje się na czas od około 8300 do około 4000 lat p.n.e. Jest to okres ocieplenia klimatu, w którym panowały sprzyjające warunki dla osadnictwa. Tereny w okolicach większych rzek i ich dopływów, z licznymi piaszczystymi pagórkami, były typowymi miejscami obozowisk mezolitycznych myśliwych i rybaków. Jedynymi pozostałościami po ludności mezolitycznej są materiały krzemienne, głównie są to odpadki powstałe podczas wytwarzania narzędzi krzemiennych lub napraw narzędzi krzemiennych. Nielicznie znajdowane gotowe wyroby krzemienne to najczęściej zbrojniki strzał, z reguły takie, które zostały porzucone lub zniszczone w trakcie użytkowania.

Ludność w okresie mezolitu reprezentowała typ gospodarki zbieracko-łowieckiej, co wymuszało przemieszczanie się z miejsca na miejsce w poszukiwaniu terenów obfitujących w pożywienie, często podążając za stadami zwierząt, na które polowano. Charakter gospodarki przyswajającej „dobrą” naturę rzutował z pewnością na strukturę społeczną i model osadniczy tych najstarszych grup ludzkich. Nie dysponujemy z terenów Lubelszczyzny żadnymi danymi dotyczącymi konstrukcji domostw czy też wielkości i rozplanowania obozowisk. Zapewne nie odbiegały one od obiektów znanych z innych obszarów ziem polskich, gdzie stwierdzono istnienie dwóch modeli obozowisk, jedno- lub kilkuzależowego, zamieszkiwanego przez pojedynczą rodzinę lub grupę 2-3



rodziną. Owalne lub prostokątne szalasy, niekiedy wkopane w ziemię, z jednym lub dwoma wewnątrz ogniskami, budowano w oparciu o konstrukcje żerdziowe przykryte skórą zwierzęcymi, które dodatkowo obciążano na zewnątrz licznymi kamieniami.

### **Neolit – młodsza epoka kamienna**

Najstarszymi kolonizatorami, z którymi wiąże się wprowadzenie gospodarki wytwórczej (rolnictwo, hodowla) na terenach należących obecnie do gminy Karczmiska jest ludność **kultury pucharów lejkowatych (KPL)**, która reprezentowała już zawansowane rolnictwo i hodowlę udomowionych zwierząt. Nazwa - kultura pucharów lejkowatych - pochodzi od charakterystycznych form naczyń glinianych, których część wylewowa była ukształtowana w formie zbliżonej do lejka. Ludność tej kultury zajmuje szczególną rolę w pradziejach ziem polskich, ponieważ zintensyfikowali oni na masową skalę rolnictwo. Wylesiano ogromne obszary by prowadzić na ich uprawy i hodowlę. Wprowadziła też orkę sprzężaną. Jest to najczęściej występująca kultura archeologiczna wczesnej fazy neolitu. Trwała ona na naszych ziemiach od około 3900 lat p.n.e. do około 1900 lat p.n.e. Ludność tej kultury wytwarzała zawansowane narzędzia krzemienne np. sierpy, siekiery kamienne, motyki rogowe, topory kamienne i rogowe. Wysoko zawansowane było tkactwo o czym świadczą liczne znaleziska ciężarków tkackich. Ponadto zajmowała się wydobywaniem i obróbką na masową skalę krzemienia do wyrobu potrzebnych narzędzi. Z kulturą tą wiążą się też pierwsze w Polsce znaleziska drobnych przedmiotów metalowych – głównie miedzianych.

Z terenu Gminy Karczmiska mamy potwierdzonych 8 stanowisk tej kultury: w Chodliku, na 4 stanowiskach, w Karczmiskach (stanowisko archiwalne, bez dokładnej lokalizacji) – 1 stanowisko, w Słotwinach na 2 stanowiskach i w Uściążu na 1 stanowisku.

**Kultura lubelsko-wołyńska** (nazywana też kulturą lubelsko-wołyńskiej ceramiki malowanej, kulturą ceramiki wstęgowej malowanej). Kultura ta należy do najslabiej poznanych kultur neolitycznych w Polsce i znalezisko na stanowisku w Uściążu należy potraktować jako bardzo cenne. Osadnictwo ludności kultury lubelsko-wołyńskiej skupia się na lessach, w bezpośrednim sąsiedztwie rzek i strumieni. Najbardziej zwarte zespoły osadnicze występują w dorzeczu Bugu i na skraju Wyżyny Wołyńskiej. Znane z pozostałych ziem Lubelszczyzny osady miały średnicę rzędu 100–200 m. Otaczano je rowami o trójkątnym lub trapezowatym przekroju oraz palisadą; umocnieniami służącymi prawdopodobnie ochronie bydła. Wewnątrz osad znajdowały się niewielkie jamy, zazwyczaj owalne, niekiedy z paleniskiem w środku. Jamy miały zazwyczaj ponad metr średnicy i nie więcej niż metr głębokości. Nie odkryto jak do tej pory śladów naziemnych konstrukcji mieszkalnych.

Zabytki ludności tej kultury datuje się na pierwszą połowę trzeciego tysiąclecia p.n.e. i ludność tej kultury pojawia się po najstarszym osadnictwie ludności kultury pucharów lejkowatych, a zanikają na rzecz ludności kultury amfor kulistych ok. roku 2500 p.n.e.

### **Kultura amfor kulistych**



Kolejną grupą ludności neolitycznej, którą reprezentuje znalezisko na stanowisku w Chodliku jest ludność kultury amfor kulistych. Także w przypadku nazwy tej kultury, została ona zaczerpnięta od charakterystycznej formy naczyń wytwarzanych i użytkowanych przez jej ludność. Badacze przyjmują, że kultura ta powstała na podłożu kultury pucharów lejkowatych. Nasza wiedza o ludności tej kultury pochodzi przede wszystkim z nielicznych znalezisk grobów, w których wyposażeniu znajdowano gładzone krzemienne siekiery z krzemienia pasiastego. Groby ludności tej kultury z reguły występują na wyniosłościach, bardzo często są to pojedyncze groby, bardzo rzadko więcej niż trzy. Zmarli chowani byli w pozycji skurczonej, podczas gdy ludność kultury pucharów lejkowatych grzebała swoich zmarłych w pozycji wyprostowanej. Ponieważ zdarzało się, że wraz z ludźmi grzebano także bydło i inne zwierzęta domowe, wysnuto wniosek, że hodowla odgrywała dużą rolę u ludności tej kultury.

### **Kultura ceramiki sznurowej (KCSz)**

Okres neolitu zamyka na opisywanym obszarze kultura ceramiki sznurowej. Nazwa pochodzi od charakterystycznego sposobu zdobienia naczyń glinianych odciskami sznura. Posługiwała się już przedmiotami i ozdobami metalowymi (miedź, brąz, srebro i nawet złoto). Społeczność o charakterze, jak się przypuszcza, koczowniczym – pasterskim. Rozpowszechniona szeroko w Europie środkowej i wschodniej. Liczna w Polsce południowej i wschodniej. Okres jej występowania to w przybliżeniu 2800 – 1900 p.n.e. Ludność reprezentująca tą kulturę wypełniła terytoria opuszczane przez społeczności KPL.

Ślady osadnictwa ludności tej kultury na terenie gminy Karczmiska odkryto, jak do tej pory, na terenie Chodlika, Karczmisk Drugich oraz Uściąża-Kolonii, gdzie natrafiono na osadę tej kultury.

### **Kultura ceramiki grzebykowo dołkowej**

Grupy ludności należące do tej kultury, łączyły w swojej gospodarce tradycje zbieracko-łowieckie z rolnictwem zamieszkiwały enklawy leśne (kultura ta do niedawna nazywana kulturą ceramiki grzebykowo dołkowej). Obecnie nazywane leśnymi kulturami paraneolitycznymi lub subneolitem, i datowane są na okres III i początek II tysiąclecia. Jest to o tyle interesujące że grupy tej ludności egzystowały głównie w Polsce wschodniej i północno wschodniej. Do tej pory z terenu Lubelszczyzny znanych jest i identyfikowanych z tą jednostką niewiele stanowisk. Dlatego tym bardziej ciekawe jest to iż na terenie Gminy Karczmiska w Kotlinie Chodelskiej w Chodliku i Głusku Dużym natrafiono na znalezisko tej kultury, trzecie stanowisko przypisane ludności tej kultury znajduje się na terenie Noworąbłowa.

### **Epoka brązu**

Znaleziska z epoki brązu są bardzo licznie reprezentowane na terenie Gminy Karczmiska. Znaleziska związane z **kulturą trzciniecką** (około 1900 -1000 p.n.e) zostały zarejestrowane na obszarach AZP obejmujących Gminę Karczmiska na stanowiskach w Bielsku, Chodliku, Głusku



Dużym, Karczmiskach Pierwszych, Słotwinach, Uściążu-Kolonii, Uściążu. W niewielkiej odległości od gminy Karczmiska znajduje się zespół bogatych stanowisk, od których kultura czerpie swoją nazwę (tak zwane stanowisko eponimiczne) w Trzcincu. To właśnie w okolicach Trzcinka, Dratowa, Żmijowisk i Kosiorowa ksiądz Antonii Chotyński pod koniec XIX w. dokonał odkryć materiałów tej kultury, które wybitny polski archeolog prof. Józef Kostrzewski z Poznania nazwał „kulturą trzciniecką”. Okres największego rozwoju tej kultury przypada na okres 1500 – 1300 l. p.n.e, kiedy to ludność tej kultury zajmuje rozległe obszary międzyrzecza Wisły, Bugu, Sanu po zachodnią Ukrainę. Ludność tej kultury posiadała umiejętność wytopu metali, w szczególności brązu i wytwarzała z niego zarówno narzędzia, broń jak i ozdoby. Nie odstąpiła jednak od wytwórczości krzemieniarskiej i właściwie przez cały okres jej trwania posługiwała się wyrobami krzemiennymi. Ludność tej kultury prowadziła raczej osiadły tryb życia trudniąc się głównie rolnictwem. Ludność kultury trzcinieckiej grzebała swoich zmarłych najczęściej w obrządku szkieletowym pod nasypami kurhanów, chociaż występują także groby szkieletowe płaskie, bez nasypu. Niektórzy badacze utożsamiali ją z ludnością prasłowiańską co nie jest jednoznaczne i do dziś toczą się spory o jej przynależność etniczną.

Mniej liczne niż znaleziska kultury trzcinieckiej, na terenie gminy Karczmiska reprezentowane są stanowiska ludności **kultury lużyckiej**. Znaleziska zabytków przypisywanych ludności tej kultury powszechnie występują na terenie Polski i Europy i datowane są od epoki brązu do epoki żelaza. Mieszczą się więc w dość rozległym przedziale chronologiczno-kulturowym, zarówno w środkowej jak i młodszej epoce brązu do epoki żelaza (od 1700-1500 p.n.e, faza środkowa do 700-400 p.n.e, faza późna sięgająca do epoki żelaza - tzw. Halsztat D). Należy do tzw. Kręgu kultur pól popielnicowych do którego zaliczana jest głównie ze względu na formę pochówków ciałopalnych, w których zwęglone szczątki umieszczano w urnach i zakopywano w ziemi. Na cmentarzyskach znajdują się liczne urny, często z bogatym wyposażeniem. Ludność tej kultury opanowała w wysokim stopniu umiejętność wytopu metali kolorowych, a w późnej fazie swojego rozwoju, także żelaza. Charakteryzowała się bogatym zdobnictwem wytwarzanych przedmiotów i naczyń. Zamieszkiwała zamknięte osady, nierzadko mające charakter obronny oraz budowała trudno dostępne warownie. Z terenu Polski znane są także grodziska tej kultury. W Bielsku znajduje się cmentarzysko ciałopalne ludności tej kultury, które zostało przebadane wykopaliskowo w trakcie badań ratowniczych na budowie boiska szkolnego. Poza tym stanowiskiem ślady związane z pobytem ludności tej kultury odkryto w Chodliku, Głusku Dużym, Karczmiskach Pierwszych i Uściążu.

#### **Okres Wpływów Rzymskich i Wędrówek Ludów.**

Na terenie Gminy Karczmiska znajduje się szereg stanowisk z tego okresu, zamykającego się w przedziale czasowym III wieku p.n.e do V wieku naszej ery i jest reprezentowany przez stanowiska **kultury przeworskiej**. Choć wszystkie znaleziska tej kultury pochodzą z badań powierzchniowych to wspomnieć jednak należy, że na terenie nieodległej gminy Józefów we wsi Nieszawa przeprowadzono stacjonarne badania wykopaliskowe, które wykazują że w tej miejscowości funkcjonowała rozległa



osada ludności kultury przeworskiej. Wyniki badań znacznie powiększyły naszą wiedzę na temat tej kultury gdyż znamy niewiele jej osad, zaś wiedzę czerpano głównie z badań obiektów sepulkralnych, to jest cmentarzysk. Geneza tej kultury jest nie jednoznaczna. Powstała prawdopodobnie na bazie kultury pomorskiej okresu lateńskiego. Tworzyły ją plemiona zaliczane przez starożytnych autorów do, między innymi germańskich ludów. Dla terenów Polskich byli by to Wandalowie. Nie brak jednak teorii o miejscowym - autochtonicznym pochodzeniu ludności, pozostającej pod wpływem starożytnego Rzymu i ludów migrujących przez jego prowincje. Liczni badacze sugerują, że ludność zamieszkująca w tym czasie tereny w dorzeczu Wisły mogła stanowić element protosłowiański. Znaleźiska przedmiotów kultury materialnej manifestują się elementami uzbrojenia, są to miecze, „umba” tarcz, noże, groty włóczni i strzał, oraz bogatym zdobnictwem przedmiotów metalowych, zarówno z metali szlachetnych, jak i brązu, miedzi. Są to głównie różnego rodzaju zapinki (fibule), guzy, pierścienie itp. Często spotykane są rzymskie denary zarówno z okresu Republiki jak i cesarstwa. Na terenie gminy Karczmiska, jak do tej pory, odkryto w Głusku Dużym, Głusku Małym, Głusku Dużym-Kolonii, Górkach stanowiska związane z pobytem ludności tej kultury.

#### **Wczesne średniowiecze i średniowiecze**

Okres ten jest nierozzerwalnie związany z żywiołem słowiańskim i początkami Państwowości Polskiej a na terenie gminy Karczmiska ikoną wczesnego średniowiecza jest grodzisko w Chodliku, którego założenie datowane jest na VIII w. a okres świetności trwa do X w. Podczas badań wykopaliskowych w 1964 r. odkryto fragment studni z drewnianą cembrowiną i analiza dendrochronologiczna dostarczyła bardzo dokładne datowanie materiału użytego do jej budowy na lata 725 i 945. Grody stanowiły w okresie wczesnego średniowiecza nieodłączny element osadnictwa słowińskiego, pełniąc nie tylko militarne funkcje ale też ośrodkami władzy politycznej. Najnowsze badania dostarczają dowodów, że Kotlina Chodelska była bardzo intensywnie zaludniona a w okresie przed powstaniem Państwa Polskiego tego skupiska osadniczego strzegły cztery grody: w Chodliku na terenie gminy Karczmiska oraz w Żmijowiskach, Kłodnicy i Podgórzu na terenie gminy Wilków. Składające się z trzech pierścieni wałów – które wyznaczają zarazem fazy rozbudowy grodziska - o średnicy ponad 300 metrów grodzisko w Chodliku jest jednym z najstarszych i zarazem największych tego typu założeń w Polsce, które strzegło szlaków przebiegających wzdłuż Wisły i przez Kotlinę Chodelską w kierunku wschodnim. Grodzisko w Chodliku nie jest to oczywiście jedynym stanowiskiem z tego okresu i nie jest także najwcześniejsze, bo na ślady osady z VI w., a więc bardzo wczesnej fazy wczesnego średniowiecza natrafiono także w Chodliku na stanowisku zlokalizowanym w pobliżu rzeczki Kowalanki, na wschód od grodziska. Ślady osad datowanych na wieki VI-VIII w. odkryto także w Chodliku, w pobliżu grodziska. Ślady osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza odkryto na wielu stanowiskach w: Chodliku, Głusku Dużym, Głusku Dużym-Kolonii, Głusku Małym,



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Górkach, Karczmisskach Pierwszych, Karczmisskach Drugich, Noworąbłowie, Słotwinach, Uściążu, Uściążu-Kolonii, Wolicy, Wymysłowie.

Słowianie w Kotlinie Chodelskiej zajmowali się rolnictwem i hodowlą zwierząt, co poświadczają znaleziska kości bydła i świń a także szczątki roślin uprawnych. Zнали wytop żelaza z rud darniowych, z którego wykonywano narzędzia.

Wiadomości Numizmatyczne z 1933 r. donoszą, że „w jesieni r. 1932 w Karczmisskach (pow. puławski) przy robotach polnych, wykopała pewna kobieta duży niewypalany garnek gliniany, z którego wysypały się zzieleniałe pieniążki. Kilka denarów zauważył w rękach dzieci jeden z posterunkowych, zabrawszy wykopalisko, oddał je starostwu w Puławach, skąd następnie dostało się ono do urzędu konserwatorskiego w Lublinie”. Po oczyszczeniu monet okazało się, że wszystkie monety, a było ich ponad 4500! pochodzą z najwcześniejszego okresu piastowskiego, to jest z XI-XII w.: z czasów Bolesława Śmiałego, Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego nie wykraczając poza panowanie Bolesława Krzywoustego.

Późniejsze osadnictwo, po XV w. związane może być już z rycerskimi nadaniami, które z czasem przechodzą w większe jednostki tworzące majątki szlacheckie zaliczane do okresu Staropolskiego. Z okresu tego dysponujemy już źródłami pisanymi, z których pochodzą wzmianki o najstarszych miejscowościach w gminie. Dla porządku poniższe informacje dotyczące najstarszych wzmianek o miejscowościach w gminie podajemy w porządku alfabetycznym.

**BIELSKO** – pierwsza wzmianka w dokumentach dotycząca miejscowości pojawiła się w 1870 r. jako **Bielsk** [*Catalogus universi cleri saecularis et regularis Dioecesis Lublinensi Anno Domini 1870. Lublini; Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri .... Dioecesis Lublinensis Anno Domini 1899. Lublini.*]

**CHODLIK** – pierwsza wzmianka jako **Chotlik** w dokumencie z 1450 r. [*Inscriptiones clenodiales ex libris iudicialibus palatinus Cracoviensis. Ed. B. Ulanowski. StPPP VII, 1885, s. XV + 277-626.*], w dokumencie z 1603 r. już jako **Chodlik**.

**GŁUSKO** – po raz pierwszy jako **Glusko** pojawia się jako własność szlachecka w dokumencie z lat 1387-1415: dziedzic Bogusz [*Archiwum ksiąząt Lubartowiczów-Sanguszków w Sławucie, wyd. Z. L. Radziwiński i B. Gorczak, t. II i V, Lwów 1888 i 1897; t. XIX rpis w Archiwum Państwowym w Krakowie.*]; nazwa Głusko pojawia się także w 1415 r. jako łąki przy granicach z Opolem – w 1415 sąd ziemski zaświadcza, że Nieustęp z Gluska i Grot ze Słupczy „rozsypali i rozjechali” granice między Głuskim a Opolem i Kowalą Grota a w 1429 Andrzej z Niezabitowa zastawia Janowi Głowaczowi łąki w Głusku, w Krzczonowie i Corabnyeblotho za 7 grzywien

**GÓRKI** – po raz pierwszy nazwa pojawia się w 1881 [*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. I-XV. Warszawa 1880-1902..*]



**KARCZMISKA** – po raz pierwszy nazwa pojawia się jako *Carczmiska* w dokumencie z 1409 r.: Jan Riukouicz [*Teki Archiwalne VII. Warszawa 1961, Najstarsze zapiski ziemskie lubelskie z r. 1409, wyd. L. Białkowski.*]; w 1509: 38 kmieci, 11 zagród. Suma czynszów rocznie 11 grzywien 32 grosze. Zamiast stacji chłopci obsiewają na folwarku po 8 korcy owsa z łana. Na folwarku uprawia się pszenicę, żyto, owies, jęczmień, groch, rzepę, kapustę. Bydła na wypasie z folwarku Kęblów 21, bydło rogate dorosłe 38, w tym wołów roboczych 3, cieląt 5, owiec 103, świń i prosiąt 28, wieprzy 5, gęsi 14, nieliczne kury, pawie 2, uli w ogrodzie dworskim 47.

**NOWORĄBLÓW** – po raz pierwszy wzmiankowany w 1877 r. pod nazwą *Noworęblów* w guberni lubelskiej, powiatu Nowo Aleksandrowskiego, gminie Karczmiska, parafii Wąwolnica, sąd pokoju w





## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Kazimierzu, poczta Kurów [*Skorowidz Królestwa Polskiego czyli spis alfabetyczny miast, wsi, folwarków, kolonii i wszystkich nomenklatur w Guberniach Królestwa Polskiego, Warszawa 1877*]

**SŁOTWINY** – jako *Sloczecz* własność królewska w dokumencie z 1416 r. [*Księgi Ziemskie Lubelskie w Archiwum Państwowym w Lublinie*], w dokumencie z 1418 r. jako *Sloczyjny*, w 1444 r. *Zlotfini*, z 1447 jako *Sloczwinik*.

**UŚCIAŻ** – jako *Vszczancs* własność królewska, po raz pierwszy pojawia się w dokumencie z 1434 r. [*Acta Officialia w Archiwum Diecezjalnym w Lublinie*.], w późniejszych dokumentach: z 1477 jako *Vsczyandz*, z 1470-80 *Usczacz*, z 1488 jako *Usczyancz*, z 1501 jako *Wszczacz*, z 1529 *Vsycyądz*.

**WOLICA** – jako Wola Drzewicka, Głuska, alias Wolica *Sloczecz* – jako *Woylicza*, własność szlachecka, po raz pierwszy pojawia się w dokumencie z 1417 r. [*Księgi Ziemskie Lubelskie w Archiwum Państwowym w Lublinie*], w dokumencie z 1418 r. jako *Wola*, w 1419 r. *Wolicza Gluska*, z 1460 jako *Wola Gluska*, z 1531-3 jako *Vola Drzewiczka* obecnie jako Głusko Małe lub część Wolicy.

**ZABORZE** – po raz pierwszy wzmiankowany w 1877 r. pod nazwą *Zaborze* w guberni lubelskiej, powiatu Nowo Aleksandrowskiego, gminie Karczmiska, parafii Wąwolnica, okręg sądowy Polanówka, poczta Kazimierz [*Skorowidz Królestwa Polskiego czyli spis alfabetyczny miast, wsi, folwarków, kolonii i wszystkich nomenklatur w Guberniach Królestwa Polskiego, Warszawa 1877*]

**ZAGAJDZIE** – po raz pierwszy wzmiankowany w 1877 r. jako *Zagajdzie* w guberni lubelskiej, powiatu Nowo Aleksandrowskiego, gminie Rogów, parafii Wilków, sąd pokoju Polanówka, poczta Kazimierz [*Skorowidz Królestwa Polskiego czyli spis alfabetyczny miast, wsi, folwarków, kolonii i wszystkich nomenklatur w Guberniach Królestwa Polskiego, Warszawa 1877*]

Dzieje dzisiejszego województwa lubelskiego we wczesnym średniowieczu ściśle związane są z plemionami Lędzian, Dulebów, Bużan (wspominał o nich Geograf Bawarski) i Wołynianami (wymienionymi przez Nestora w Powieści minionych lat). Przyjmuje się, że Dulebowie, Bużanie i Wołynianie byli jednym plemieniem, które w różnych okresach różnie nazywano i którzy od wschodu graniczyli z Lędzianami, zajmującymi teren międzyrzecza Wisły i Bugu. W X w. zachodnia część domeny Dulebów została zajęta przez Lędzian, i dalsza historia ziem w tym okresie wiąże się ściśle z rywalizacją o tak zwane Grody Czerwieńskie. W 979 r. (funkcjonuje także data 981 r., podawana za Letopisem Nestora) Grody Czerwieńskie zostają zajęte przez Włodzimierza Wielkiego i po trwających do 1031 r. walkach – w 1018 r. zdobył je Bolesław Chrobry - zostały włączone w obręb ziem ruskich przez Jarosława Mądrego i w ten sposób weszły one w skład silnego Księstwa Halicko-Włodzimierskiego. Ziemie te to tereny pogranicza, na którym dwa kształtujące się państwa feudalne Polski i Rusi toczyły walkę.

Historia osadnictwa zaobserwowana w źródłach pisanych dotyczących osad w gminie Karczmiska powiela sytuację zaobserwowaną także na pozostałych terenach województwa lubelskiego. Bardzo niewiele jest źródeł historycznych zwłaszcza do końca XIV w. dotyczących osadnictwa na tych terenach, a według historyków jedynie 1/6 osad wyłania się z mroków historii. Historycy



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

wysuwają przypuszczenia, że w II i III ćwierci XIV w. szczególnie dotkliwe były zniszczenia spowodowane walkami z Litwą o opanowanie Rusi południowo-zachodniej. Doskonałe źródło do poznania najwcześniejszych dziejów Polski, jakim jest *Liber beneficiorum* Jana Długosza (powstałe w latach 1470 – 1480), w którym podawano dane dotyczące świętopietrza (denar od łebka dla papieża – stąd świętopietrze) w odniesieniu do każdej osady, ma w przypadku Lubelszczyzny największe braki. Najpełniejsze dane dotyczące osadnictwa interesujących nas terenów przynoszą późniejsze źródła o charakterze fiskalnym: *Liber Retaxationum* z 1529 r. i Rejestry poborowe z lat 1531 i 1533. Nieocenionym źródłem wiedzy o mieszkańcach są księgi metrykalne. Postanowienia Soboru Trydenckiego (1543-1546) nakazały, aby księgi zawierały imię dziecka, datę chrztu, imiona rodziców, imiona rodziców chrzestnych i imię szafarza chrztu. Nakaz ten wprowadzono w 1593 przez synod diecezjalny krakowski. Dzięki temu księgi stanowią jedno z głównych źródeł historycznych w badaniach demograficznych, genealogicznych, socjologicznych czy też dotyczących nazewnictwa.

W XIV w. nastąpiły pierwsze lokacje miast. W 1317 r. nastąpiło nadanie przywileju lokacyjnego dla Lublina przez Władysława Łokietka. Po zawarciu unii polsko-litewskiej w Krewie nastąpiła stabilizacja polityczna i pokój, co oczywiście miało korzystny wpływ na rozwój gospodarczy regionu. Województwo lubelskie zostało utworzone w 1474 r. przez króla Kazimierza Jagiellończyka. Wcześniej ziemie te należały do województwa sandomierskiego. W przeciwieństwie do większości województw staropolskich, które jako jednostki podziału administracyjnego powstały z XIII wiecznych księstw dzielnicowych, województwo lubelskie powstało na drodze stopniowego wyodrębniania się z województwa sandomierskiego. Podczas panowania Kazimierza Jagiellończyka ziemia lubelska posiada osobnego starostę, sędziego, chorążego, wojskiego pomimo formalnej przynależności do województwa sandomierskiego, a w połowie XV w. posiadała już pełną hierarchię urzędniczą, co prawda bez wojewody, ale który pojawia się w 1474 r. Ustalone wówczas granice województwa lubelskiego trwały niezmienione do rozbiorów Polski. Przyczyny wyodrębnienia się samodzielnego województwa lubelskiego upatruje się między innymi w eksplozji demograficznej i gospodarczej ziemi lubelskiej do tej pory wyniszczanej wojnami, a po unii jagiellońskiej z Litwą ziemia lubelska znalazła się w bezpiecznym środku wielkiego państwa. Powstałe w 1474 r. województwo objęło powiat lubelski, który wkrótce wchłonął powiaty wąwolnicko-kurowski, parczewski i urzędowski. W XV wieku wyodrębniły się sądy ziemskie jako sądy w sprawach cywilnych dla stanu szlacheckiego. Okręgi sądowe nazywano powiatami – ponieważ sądy ziemskie nie miały stałych siedzib, ale dokonywały objazdów całego terytorium zatrzymując się na pewien czas w znaczniejszych ośrodkach i właśnie te ośrodki utworzyły powiaty a sama nawa wywodzi się od „dnia wietnego”, czyli wiecu – zgromadzenia sądowego. Granice powiatów, czyli okręgów sądowych są trudno uchwytnie, ponieważ ponownie, jak i w przypadku początków powstania województwa lubelskiego, brak jest wczesnych źródeł pisanych a pierwsze pojawiają się dopiero około 1531 r. Pierwsze sejmiki szlacheckie nowopowstałego województwa lubelskiego odbyły się w Urzędowie, a od 1532 r. odbywały się w Lublinie. Najmniejszą jednostką podziału administracyjnego kraju była



parafia i stan ten utrwalił się aż do czasu zaborów. W administracji kościelnej województwo lubelskie należało w czasach nowożytnych do łacińskiej diecezji krakowskiej (metropolia gnieźnieńska). Wśród mniejszości wyznaniowych dominowali Żydzi (m.in. gminy w Lublinie, Parczewie, Łukowie, Kocku). W Bełżycach oraz Piaskach pod Lublinem mieszkaly zorganizowane społeczności protestanckie.

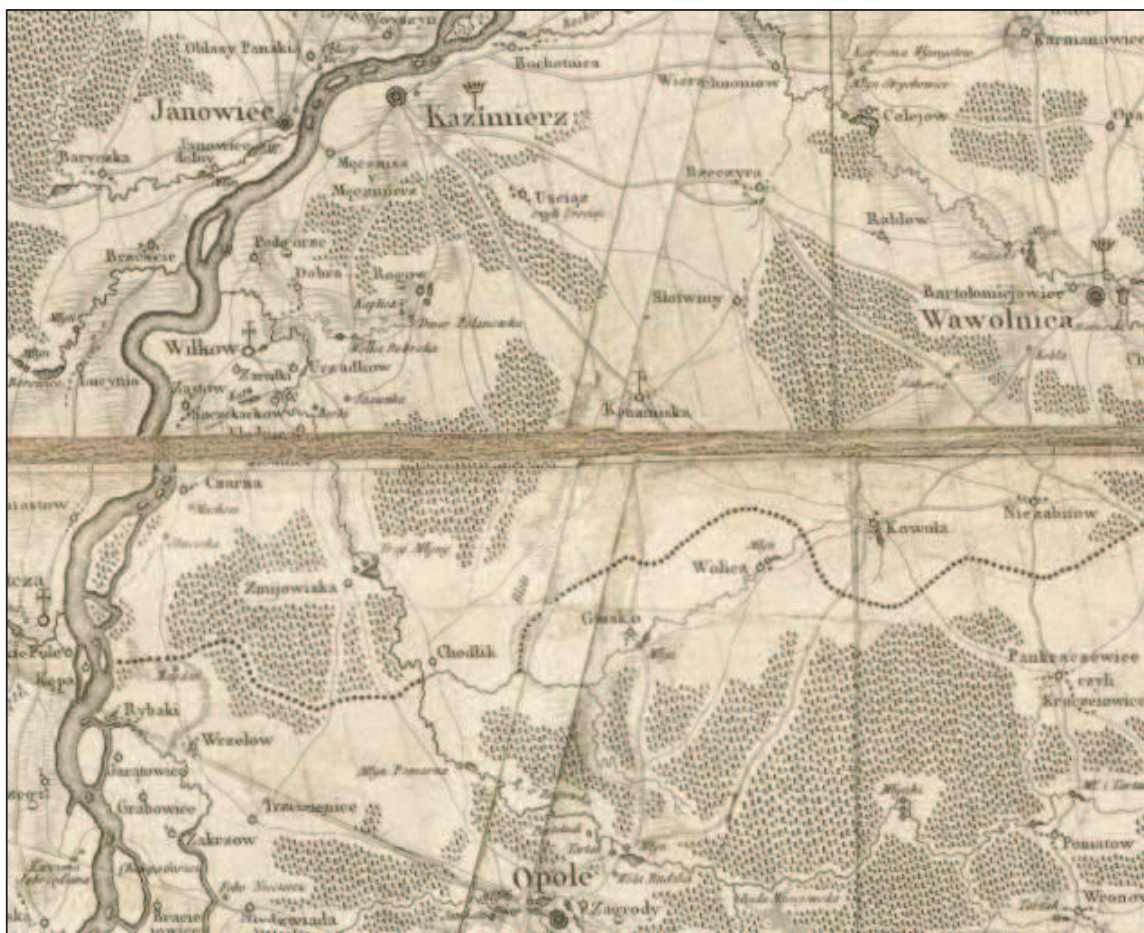
Rozwój gospodarczy Ziemia Lubelska zawdzięczała szlakom kupieckim, które przezeń przebiegały na przełomie XII i XIII przez ziemie wschodnie, ciągnął się szlak, który łączył handel arabski z Europą Zachodnią. Jego znaczenie jeszcze bardziej wzrosło po niszczących najazdach mongolskich. Natomiast w wieku XV znaczenia nabrał szlak kupiecki Wrocław – Lublin – Lwów, który konkurował ze starszą drogą handlową Wrocław – Kraków – Lwów. Szlak omijający stołeczny Kraków na korzyść Lublina miał charakter europejskiej drogi kulturowej. W 1450 r. oraz 1454 r. król polski Kazimierz Jagiellończyk wystawił dokumenty, w których zezwolił kupcom jeździć z Rusi do Wrocławia. Wskazał w nich trasę pomiędzy Śląskiem a Lwowem: Bolesławiec – Wieluń – Brzeźnica – Radomsko – Przedbórz – Żarnów – Opoczno – Skrzynno – Radom – Zwolen – Kazimierz – Lublin – Krasnystaw – Hrubieszów. W 1455 r. polecił urzędnikom respektować swobodę podróżowania nią wobec wszystkich kupców. Dokumenty te zapoczątkowały międzynarodową karierę nowego szlaku handlowego, łączącego najważniejsze ośrodki Śląska (wówczas w Królestwie Czeskim) oraz Rusi (w granicach Królestwa Polskiego). Trakt Wrocław – Lublin – Lwów wykorzystywali kupcy do prowadzenia handlu: sukniem, wołami, woskiem, futrami. Na otwarciu drogi radomsko-lubelskiej, która umożliwiała omijanie uciążliwego składu w Krakowie, zyskali przede wszystkim mieszkańcy lubelscy. Dzięki dogodnemu położeniu miasta oraz przywilejom królewskim, stali się pośrednikami w wielkim handlu, zwłaszcza podczas jarmarków. Na szlaku bogacili się również kupcy z Wrocławia, utrzymujący żywe kontakty z Europą zachodnią, jak również kupcy ze Lwowa, uczestniczący w handlu wschodnim. Trakt łączący Wrocław i Lwów za pośrednictwem Lublina odgrywał międzynarodową rolę i umożliwiał wymianę kulturową pomiędzy cywilizacją łacińską i bizantyńską, a więc Zachodem i Wschodem Europy.

Okres od XV do połowy XVI w. to szczytowy okres rozwoju zwłaszcza Lublina jako stolicy województwa i ziem sąsiadujących. w okresie tym, w 1409 r. pojawiają się w źródłach pierwsze wzmianki o Karczmisskach a nazwa pochodzić miałyby od karczm podróżnych, które występowały na tym terenie. Karczmisska należały do dóbr królewskich. Od czasu podpisania Unii Lubelskiej (w 1569 r.) województwo zaczęło odgrywać znaczącą rolę polityczną. Lublin był miejscem obrad sejmików oraz od chwili utworzenia Trybunału Koronnego (w 1578 r.) stał się również stolicą sądową dla całej Małopolski. Nastąpił znaczny rozkwit miast, rozwój handlu i rzemiosła oraz wzrost liczby ludności. Tworzyły się wielkie majątki rodów magnackich m.in. Zamoyskich, Czartoryskich, Potockich, Firlejów, Tarnowskich. Kwitła kultura i sztuka, np. renesans lubelski - popularna odmiana stylu renesansowego w architekturze sakralnej, która objęła zasięgiem swojego występowania obszar od Grodna aż po Kalisz.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Druga połowy XVII w. rozpoczyna okres upadku gospodarczego ziem województwa lubelskiego, a początkiem jest powstanie Chmielnickiego w 1648 r., które kończy okres prosperity Rzeczypospolitej Obojga Narodów, a rozpoczyna kilkudziesięcioletni okres wojen z Kozakami i Tatarami (1648-1654), Rosjanami (1654-1656), Szwedami (1655-1656), Węgrami (1657) i Turkami, w czasie których zarówno Korona jak i Litwa poniosły duże straty ludnościowe i materialne. W XVII w. zanotowano w Polsce jedynie 32 dni pokoju. Do ponownego wyniszczenia tych ziem doszło podczas III wojny północnej (1700-1721) oraz pod koniec wieku XVIII podczas insurekcji kościuszkowskiej. Doprowadziło to do wyludnienia miast i wsi, upadku rzemiosła i handlu. W 1795 r., po III rozbiórce Rzeczypospolitej, ziemie należące obecnie do gminy Karczmiska znalazły się pod panowaniem austriackim, wchodząc w skład tzw. Galicji Zachodniej. Od 1809 r., w wyniku zwycięskiej ofensywy księcia Józefa Poniatowskiego, weszły w skład Księstwa Warszawskiego w ramach departamentu lubelskiego. Po upadku Napoleona Bonaparte, na mocy ustaleń Kongresu



Tereny gminy Karczmiska na jednej z najstarszych map Polski w dużej skali (1:225 000) – mapie Karola de Petheesa z 1786 r.

*Mappa szczególna województwa lubelskiego : zrzędzona z innych wielu mapp mieyscowych tak dawniej iak i świeżo odrysowanych tudziej goscincowych i niewątpliwych wiadomosci wszystko według reguł geograficznych i obserwacyi astronomicznych.*



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Wiedeńskiego w 1815 r., ziemie te nie wróciły już do Austrii i znalazły się pod panowaniem Rosji w ramach Królestwa Polskiego. Po utworzeniu Królestwa Polskiego departamenty przemianowano na województwa. Do wybuchu powstania listopadowego ośrodkiem życia umysłowego, poza Lublinem, były Puławy. W czasie powstań listopadowego (1830-1831) i styczniowego (1863-1864) region był ważnym terenem walk narodowowyzwoleńczych. Za udział w powstaniu listopadowym bardzo wielu Polaków musiało emigrować z Królestwa Polskiego w obawie przed represjami carskimi. Adam Czartoryski, który w 1829 r. nabył dobra kazimierskie, w skład których wchodziły tereny gminy Karczmiska zaangażował się w powstanie listopadowe i po upadku powstania musiał wyjechać za granicę. Wyrokiem sądu z dnia 13 II 1832 roku *„majątek księcia Czartoryskiego na liście imiennej winowajców kategorii II pod pozycją pierwszą umieszczonego ulega konfiskacie na rzecz Skarbu Państwa Królestwa Polskiego*. W ten sposób

dobra kazimierskie zostały włączone wraz z Karczmiskami pod zarząd rządu. W 1837 r. w ramach reperkusji po powstaniu listopadowym jednostki podziału terytorialnego: województwa przemianowano na gubernie a powiaty na okręgi (cyркуły). Rząd Królestwa Polskiego zaraz po konfiskacie dóbr Czartoryskich sprzedał je Ignacemu Wesslowi.

Wskutek represji po powstaniu styczniowym nastąpiła kolejna zmiana administracyjna i Rosjanie wprowadzili gubernie, które zastąpiły województwa, obwody zmieniono na powiaty a powiaty na okręgi i tereny obecnej gminy Karczmiska należały wówczas do guberni lubelskiej, powiatu nowoaleksandrowskiego. Z chwilą wybuchu powstania styczniowego 22 stycznia 1863 r. Tymczasowy Rząd Narodowy wydał dekret uwłaszczeniowy chłopów, który miał ich przyciągnąć do wojsk powstańczych. Z kolei, w celu odciążenia chłopów od udziału w powstaniu władze carskie ogłosiły ukazy uwłaszczeniowe chłopów. Wskutek uwłaszczenia zostały całkowicie zmienione zasady prowadzenia gospodarstw przez dotychczasowych właścicieli ziemskich, którzy nie tylko utracili ziemie, ale utracili także dotychczasową darmową siłę roboczą i zmuszeni zostali do dostosowania się do gospodarki kapitalistycznej. W 1867 r. na mocy aktu carskiego powstała gmina Karczmiska, obejmując większość terenów obecnej gminy. Na tereny gminy składały się grunta dworskie (folwarki) oraz włościańskie. Na czele gminy stał sołtys, którego wybierało zgromadzenie gromadzkie. Organem prawodawczym było zebranie gminne, na którym prawo głosu mieli gospodarze, którzy posiadali co najmniej 3 morgi gruntu. Zgromadzenie gminne wybierało wójta i ławników. Wójt miał uprawnienia policyjno-administracyjne i sądownicze. Gmina zarządzała szkolnictwem gminnym a urzędem kierował pisarz gminny. Także w 1867 r. powstał powiat nowoaleksandryjski (puławski), w skład którego weszła gmina Karczmiska. Podział ten utrzymał się do 1915 r.

Lubelszczyzna podczas I wojny światowej była areną krwawych zmaganiań pomiędzy państwami zaborczymi. Na początku I wojny światowej, w końcu sierpnia 1914 r. armia austriacka zaatakowała wojska rosyjskie mając na celu zdobycie Lubelszczyzny. I Armia austriacka gen. Dankla pobiła armię rosyjską. Zabici w walkach podczas ofensywy w 1914 i 1915 r. żołnierze są pochowani m. in. na cmentarzu w Karczmiskach. Walki na tym terenie toczyły się w ramach letniej ofensywy wojsk



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

austriackich i niemieckich, które po zdobyci w czerwcu 1915 r. Lwowa i Przemyśla ruszyły na pn. w kierunku Lublina, Chełma i Dębina. W ramach obrony wojska rosyjskie uderzyły 5 lipca 1915 r. na linii Józefów – Bychawa – Izbica. Początkowe zwycięstwa Rosjan groziły przerwaniem frontu w końcu jednak 12 lipca wojska gen. Iwanowa wycofały się poza umocnienia na linii Urzędów, Wilkołaz, Bychawa, Piaski. 23 lipca 1915 r. IV armia austriacka zdobywa linię Chodel-Bychawa, po czym Rosjanie cofnęli się tu do drogi Kazimierz-Wąwolnica.

Krótko po odzyskaniu niepodległości, w 1920 r. pojawiło się nowe, śmiertelne zagrożenie ze strony sowieckich wojsk I Konnej Armii Budionnego, której wcześniej nie udało się zdobyć Lwowa. Budionny w połowie sierpnia skierował wszystkie siły na ziemie Lubelszczyzny, aby zdobyć Krasnystaw, który był obleżony, a na jego terenie rozgrywały się ciężkie walki. Przełomową dla bezpieczeństwa miasta okazała się bitwa pod Komarowem 31 sierpnia, w wyniku której armia Budionnego wycofała się na wschód.

W odrodzonej Polsce, po 1918 roku, nadal istniała gmina Karczmiska, należąca do powiatu puławskiego w województwie lubelskim. Według spisu powszechnego z 1921 roku gmina Karczmiska w powiecie puławskim liczyła 1 819 domów i 203 innych budynków mieszkalnych. Ludność gminy wynosiła 13 637 osób. Prawie wszyscy mieszkańcy byli Polakami i katolikami. W gminie mieszkało jedynie 53 żydów, 2 prawosławnych i 1 ewangelik. Gmina obejmowała następujące miejscowości: Bielsko wieś, Borek kolonię, Chodlik wieś, Cholewiankę wieś, Głusko Duże kolonię, Głusko Duże wieś, Górki wieś, Hutę wieś, Karczmiska folwark, Karczmiska stację kolejową, Karczmiska wieś, Kębło folwark, Kocianów wieś, Kowalę wieś, Kraczewice folwark, Kraczewice Prywatne wieś, Kraczewice Rządowe wieś, Kraczewice kolonię, Leszczyniec kolonię, Leszczyniec wieś, Ludwinów wieś, Łubki folwark, Łubki wieś, Łubki kolonię, Młynki kolonię, Młynki Kraczewskie, Niezabitów folwark, Niezabitów stacja kolejowa, Niezabitów wieś, Noworęblów wieś, Oblizniak wieś, Owczarnia folwark, Rozalin wieś, Rzeczyca kolonię, Rzeczyce wieś, Skowieszyn wieś, Słotwiny wieś, Spławy kolonię, Sporniak kolonię, Stanisławka wieś, Szczuki wieś, Wolica wieś, Wolica I kolonia, Wolica II kolonia, Wólka Łubkowska wieś, Wymysłów kolonię, Zaborze kolonię, Zaborze wieś, Zofiankę wieś.

W takim kształcie gmina Karczmiska przetrwała do wybuchu II wojny światowej.

### 5.2.3. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne jest źródłem tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych na danym terenie. Termin ten został przyjęty przez organizację UNESCO w październiku 2003 r. w Paryżu w Konwencji o ochronie dziedzictwa niematerialnego.

Zgodnie z treścią artykułu 2 Konwencji dziedzictwem niematerialnym są: „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedza i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturowa - które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, zgodne z definicją podaną powyżej, przejawia się w następujących dziedzinach:

- tradycje i przekazy ustne, których nośnikiem jest język: bajki, legendy, przysłowia, zagadki, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, modlitwy, śpiewy, lamenty pogrzebowe, zawołania, zaklęcia;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne: rytuały i zwyczaje doroczne, sytuacyjne, rodzinne, chrzciny, wesela, pogrzeby, ceremoniał lokalne, zwyczaje odpustowe, pielgrzymki, gry i zabawy, folklor dziecięcy, sposoby świętowania, praktyki nawiązywania kontaktów międzyludzkich, gwarę;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym;
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata: tradycyjne sposoby leczenia, zamawiania medyczne, meteorologia ludowa, wiedza o wszechświecie.

Dziedzictwo niematerialne gminy związane jest między innymi z podtrzymywaniem lokalnych tradycji ludowo-folklorystycznych, pielęgnujących tożsamość regionu. Proces budowania tożsamości regionalnej powinien rozpocząć się od pielęgnowania i kultywowania tożsamości lokalnej. Na terenie gminy działa Zespół śpiewaczy Koła Gospodyń Wiejskich „Alebabki”, kapela ludowa „Karczmiaki”, Chór „Corda Cantado”, chóry szkolne, Koła Gospodyń Wiejskich, Klub Seniora. Zespół śpiewaczy Koła Gospodyń Wiejskich „Alebabki” powstał w 1975, a po przerwie został reaktywowany w 2015 r., Kapela Ludowa Karczmiaki działa od 1997 r. przy Gminnym Ośrodku Kultury w Karczmiskach i popularyzuje melodie ludowe lubelskiego Powiśla: powiśloki, polki, oberki, marsze, pieśni weselne i okolicznościowe oraz stare pieśni i melodie flisackie. Kapela uczestniczy w przeglądach artystycznych o randze powiatowej i wojewódzkiej a także bierze udział w imprezach gminnych. Chór „Corda Cantando” powstał w 2004 r., a w jego repertuarze znajdują się pieśni patriotyczne, religijne, ludowe, kolędy i pastoralki, oraz standardy muzyki klasycznej i współczesnej.

W Izbie Tradycji w Karczmiskach prowadzone są zajęcia z regionalizmu, podczas których prezentowane są tradycje, zwyczaje i obrzędy, dawne przyspiewki, potrawy oraz gwara regionalna. Gmina posiada wykreowane 2 własne produkty regionalne: „pierogi z bobru” (2014) i „karczmiski barszcz biały” (2018), które są zarejestrowane w kategorii gotowe dania i potrawy na Liście Produktów Tradycyjnych. Tematyka dziedzictwa niematerialnego podejmowana jest cyklicznie na terenie gminy Karczmiska. W organizacji życia kulturalnego na terenie gminy aktywną rolę pełni Urząd Gminy poprzez placówki oświatowe, Gminną Bibliotekę i Dom Kultury w Karczmiskach. Gmina wspierała publikacje regionalne oraz wydawnictwa popularyzujące dziedzictwo kulturowe np.



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

publikacja „Dawne Smaki Ziemi Karczmiskiej”, gazeta lokalna „Dziejopis Karczmiski”. Publikacje były rozprowadzane pomiędzy odległymi miejscami województwa, a także w kraju. Szerszą popularyzację na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego Gmina realizowała poprzez jednostki podległe, przeznaczając w budżecie Gminy środki na te zadania. Dziedzictwo niematerialne przybliżano organizując spotkania międzypokoleniowe, w grudniu 2016 r. odbyło się Forum integracji międzypokoleniowej, w którym uczestniczyli przedstawiciele Powiatu Opolskiego, Gminy Karczmiska, członkowie Klubu Seniora, organizacji pozarządowych, uczniowie i nauczyciele z placówek oświatowych, mieszkańcy z terenu gminy, seniorzy przedstawili teatrzyk pt. „Śpiąca królewna i 7 krasnoludków”, prowadzono debatę społeczną na temat udziału osób starszych i młodych w wolontariacie oraz korzyściach wynikających z aktywności społecznej dla mieszkańców i władzy publicznej. Podejmowano działania organizując np. pokazy stołów bożonarodzeniowych czy wielkanocnych, „Ogólnopolski Festiwal kolęd i pastorałek” w Karczmiskach, festyny w miejscowościach Gminy, trakcie których odbywały się pokazy ginących zawodów prowadzone przez twórców ludowych.

Materialnym świadectwem wierzeń, wciąż zachowanym i ciągle kultywowanym na terenie gminy Karczmiska są kapliczki i krzyże przydrożne. Kapliczki te o różnej genezie: jako przejaw kultu Maryjnego i jako wota (po przeżytych epidemiach), jako miejsca upamiętniające wydarzenia istotne w życiu społeczności zamieszkującej te tereny, jako punkty orientacyjne na rozstajach itp. Stanowią one do dzisiaj lokalne ośrodki życia duchowego, szczególnie w postaci Nabożeństw Majowych odprawianych w formie Litanii Loretańskiej w wioskach przy kapliczkach, które są szczególnie starannie w tym okresie przystrajane. Tradycja ta pojawiła się w kulturze chrześcijańskiej Europy na przełomie XIII i XIV w. a szczególnie upowszechniła się dzięki zakonowi jezuitów po dobie reformacji, kiedy to w połowie XVI w. maj został nazwany miesiącem Maryi.

Dobór miejsca, w którym stawiano kapliczki czy krzyże nie był przypadkowy i był zawsze uzasadniony. Mógł wiązać się z upamiętnieniem ważnych wydarzeń historycznych, a także osobistych. Były kapliczki dziękczynne a także błagalne. Powstawały na obrzeżach wsi, w centrach wsi, nad zbiornikami wodnymi, w miejscu przepraw przez wodę, w lasach czy na ich obrzeżach.

### 5.3 Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. *Dz. U. 2018 r. poz. 2067 ze zm.*), formami ochrony zabytków są:

- ✓ wpis do rejestru zabytków;
- ✓ uznanie za pomnik historii;
- ✓ utworzenie parku kulturowego;
- ✓ ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023



zezwoleń na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Karczmiska funkcjonują dwie z wymienionych wyżej form ochrony: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla terenu gminy, dla których zostały przyjęte miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w kompetencji Rady Gminy jest utworzenie parku kulturowego, po zasięgnięciu opinii właściwego konserwatora zabytków. W intencji ustawodawców celem parku kulturowego powinno być zachowanie i kultywowanie regionalnych tradycji kulturowych, w tym regionalnego budownictwa. Dla społeczności lokalnych może to mieć olbrzymie znaczenie, chociażby dla rozwoju tzw. turystyki kulturowej. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony na podstawie zgodnych uchwał rad gminy (związku gmin), na których terenie ma być utworzony. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubelskiego na lata 2015-18 powołuje się na ustalenia obowiązujące od października 2015 r. Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, w którym tereny gminy Karczmiska zostały zaliczone do obszaru, na którym proponowane jest utworzenie Archeologicznego Parku Kulturowego Dolnej Chodelki, którego proponowany zasięg wykracza poza gminę Karczmiska obejmując także tereny w gminach Łaziska, Wilków oraz Opole Lubelskie.

### 5.3.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Karczmiska znajduje się pięć zespołów zabytków lub zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego, z czego dwa to stanowiska archeologiczne. Wszystkie zostały wymienione w tabeli nr 1 poniżej. Są to tym samym najcenniejsze element krajobrazu kulturowego na terenie gminy podlegający ścisłej ochronie konserwatorskiej, wynikającej z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Tabela nr 1: Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków w Gminie Karczmiska

	NAZWA UŻYTA W PUBLIKACJI REJESTRU ZABYTKÓW	ZAKRES WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW	NR WPISU DO REJESTRU
1.	KARCZMISKA DRUGIE	„kościół paraf. pw. św. Wawrzyńca z wyposażeniem i ruchomościami, dzwonnica drewniana, drzewostan w granicach cmentarza kościelnego ”	A/571
2.	KARCZMISKA PIERWSZE	„zespół dworsko-parkowy: dwór, dworek tzw. rządcówka, spichlerz, obora (zw. stajnią), fragmenty ogrodzenia z bramami i bramkami, park, aleja dojazdowa, w gran. działek wskazanych w decyzji, wg zał. mapy i opracowania ewidencyjnego”	A/786
3.	NAŁĘCZÓW (Nałęczowska Kolej Dojazdowa)	„Nałęczowska Kolej Dojazdowa na trasie: Nałęczów-Karczmiska-Rozalin-Opole Lubelskie, Rozalin-Poniatowa, Karczmiska-Wilków, obejmująca: torowisko z torami i rozjazdami, 8 mostów, 2 wiadukty, 3 przepusty, 6 budynków stacji Karczmiska, d. budynek stacji Karczmiska, budynek	A/10



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

		stacji Opole Lub., budynek mieszkalny na stacji Rozalin, budynek stacji Poniatowa, 5 semaforów kratownicowych, wagę platformową na stacji Karczmiska – na działkach wskazanych w dec., wg zał. map”	
4.	CHODLIK	„grodzisko wczesnośredniowieczne wraz ze strefą ochronną, w granicach wskazanych w postanowieniu prostującym treść decyzji o wpisie do rejestru”	C/10
5.	CHODLIK	„cmentarzysko kurhanowe – stanowisko archeologiczne nr 25/117-AZP 78-75 w granicach działek wskazanych w decyzji, wg załącznika graf.”	C/96

### 5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Z przyczyn bezpieczeństwa zgromadzonych zabytków w programie opieki nad zabytkami nie podaje się szczegółów dotyczących zabytków ruchomych.

### 5.3.3. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W następujących, obowiązujących planach zagospodarowania przestrzennego znajdują się szczegółowe ustalenia ochronne dotyczące zabytków:

1. *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Karczmiska I Etap. (Uchwała Nr XIV/42/2002 Rady Gminy Karczmiska z dnia 9 października 2002 roku.);*
2. *Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr XV/102/08 Rady Gminy Karczmiska z dnia 15 października 2008 r.);*
3. *Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr XVII/114/08 Rady Gminy Karczmiska z dnia 28 listopada 2008 r.);*
4. *Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr V/29/11 Rady Gminy Karczmiska z dnia 24 marca 2011.);*
5. *Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr XXI/149/12 Rady Gminy Karczmiska z dnia 20 listopada 2012 r.);*
6. *Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska. (Uchwała Nr XXVII/154/2016 Rady Gminy Karczmiska z dnia 7 listopada 2016 r.)*



## **7. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Karczmiska część A. (Uchwała Nr XLIV/240/2018 Rady Gminy Karczmiska z dnia 22 marca 2018 r.)**

Dokumenty te zostały szczegółowo omówione w rozdziałach 5.1.1.1-5.1.1.7: Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).

### **5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków**

Gminna ewidencja zabytków formalnie nie stanowi formy ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. *Dz. U. 2018 r. poz. 2067 ze zm.*). Pomimo to, w piśmiennictwie prawniczym, w związku z zapisami art. 7 pkt 4 i art. 19 ustęp 1 i 1 a) ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami pojawił i funkcjonuje termin „nienazwanych form ochrony zabytków” w odniesieniu do gminnej ewidencji zabytków, w związku z przypisanymi tej ewidencji skutkami prawnymi (wspomniany wyżej art. 19 ustęp 1 i 1 a). Pomimo nieujęcia gminnej ewidencji zabytków w art. 7 u.o.z.o.z. to może być ona kwalifikowana jako forma ochrony zabytków. Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661) określa zakres informacji, który powinna zawierać karta adresowa zabytku nieruchomego.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw znacząco wzmocniła rangę gminnej ewidencji zabytków nakładając obowiązek uzyskania pozwolenia na budowę lub rozbiórkę w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru ale ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Włączenie zabytku do gminnej ewidencji zabytków skutkuje ich ochroną (obiekty i obszary) i ujęcie w gminnej ewidencji zabytków uwzględnia się w:

- miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i innych dokumentach planistycznych - Wojewódzki Konserwator Zabytków może wyznaczyć nakazy i zakazy dotyczące obszarów bądź budynków
- decyzji o warunkach zabudowy - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego - Gmina przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków
- decyzji o realizacji inwestycji drogowej, lokalizacji linii kolejowej lub realizacji inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego - wojewoda lub starosta przed wydaniem decyzji przesyła ją do uzgodnienia Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków
- prawie budowlanym – pozwolenia na budowę lub rozbiórkę uzgadniane są z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków

Wyłączenie zabytku z gminnej ewidencji zabytków jest możliwe w odniesieniu do zabytku, który utracił wartości, na podstawie których został włączony do ewidencji, np. został rozebrany lub znacząco przebudowany albo jego wartość nie zostanie potwierdzona w nowych ustaleniach. O wyłączeniu z gminnej ewidencji zabytków decyduje wójt z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku – w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Gmina Karczmiska posiada Gminną Ewidencję Zabytków przyjętą Zarządzeniem Nr 23/14 Wójta Gminy Karczmiska z dnia 20 maja 2014 r. Listę obiektów, które znalazły się w Gminnej Ewidencji Zabytków opublikowano w formie załączników do wymienionego Zarządzenia. Zarządzeniem nr 82/2015 Wójta Gminy Karczmiska z dnia 4 listopada 2015 r. w sprawie zmian w Gminnej Ewidencji Zabytków dokonano aktualizacji listy zabytków nieruchomości poprzez wykreślenie młyna drewnianego w Karczmiskach Drugich oraz dokonano wpisania do ewidencji kapliczki z 1932 r. w miejscowości Wolica. Prezentowana w niniejszym Programie lista obiektów będących w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Karczmiska uwzględnia zmianę dokonaną Zarządzeniem Wójta nr 82/2015.

Gminna Ewidencja Zabytków prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych dla zabytków nieruchomości i stanowisk archeologicznych z terenu gminy. O ile karty adresowe dla zabytków architektonicznych i cmentarzy prowadzone są zgodnie z obowiązującymi przepisami to karty adresowe dla stanowisk archeologicznych wymagają uzupełnienia o 12 stanowisk nieujętych w GEZ oraz aktualizacji do obowiązujących standardów, a więc każde stanowisko archeologiczne powinno posiadać wypełnioną w rubryce nr „2. Czas powstania” informację o czasie powstania i funkcji danego stanowiska, w rubryce „6. Formy ochrony” powinna się znaleźć informacja o zapisach miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

#### 5.4.1. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków Gminy Karczmiska



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Gminna Ewidencja Zabytków jest dokumentem otwartym. Zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w gminnej ewidencji zabytków mogą być ujęte inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków).

**Tabela nr 2: Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Karczmiska – w zestawieniu ujęto także obiekty wpisane do rejestru zabytków województwa lubelskiego. Stanowiska archeologiczne zostały ujęte w tabeli nr 4.**

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Powód ujęcia w Gminnej Ewidencji Zabytków
1.	Karczmiska Pierwsze	Zespół dworsko-pałacowy	Karczmiska Pierwsze, Działka 1108,1109	RZ
2.	Karczmiska Drugie	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Wawrzyńca	Karczmiska Drugie, nr działki 165	RZ
3.	Karczmiska Pierwsze	Nałęczowska Kolej Dojazdowa: (torowisko z torami i rozjazdami, magazyn handlowy (drewniany), waga platformowa, budynek stacji (drewniany), budynek administracyjny (drewniany), kuźnia, dawna parowozownia, budynek mieszkalny (drewniany)	Karczmiska Pierwsze nr działki 2659, 2481, 1841,	RZ
		Nałęczowska Kolej Dojazdowa (budynek administracyjny w zespole stacji, wodociągowa wieża ciśnień - kolejowa, lokomotywnia (nowa) x 2, budynek mieszkalny przy wieży ciśnień)	Karczmiska Pierwsze nr działki 2659	WEZ
4.	Głusko Duże Kolonia	Kapliczka św. Jana Nepomucena	Głusko Duże Kolonia, nr działki 177	WEZ
5.	Głusko Duże	Kapliczka Jezusa Chrystusa XX w.	Głusko Duże, nr działki 412	WEZ
6.	Karczmiska Pierwsze	Dawny budynek Urzędu Gminy	Karczmiska Pierwsze, nr działki 1106	WEZ
7.	Chodlik (las)	mogiła pomordowanych mieszkańców m. Chodlik z II wojny światowej (1942 r.)	Chodlik, nr działki 1212	WEZ



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

8.	Karczmiska Drugie	cmentarz rzymsko-katolicki wraz z mogiłami pomordowanych z I wojny św. (1914-1915)	Karczmiska Drugie, działka nr 180	WEZ
9.	Karczmiska Pierwsze	Pomnik ku czci poległych za niepodległość (ok. 1930 r.)	Karczmiska Pierwsze Plac Niepodległości, Nr działki 1447	WEZ
10.	Bielsko	Kapliczka z XX w. (1931 r.)	Bielsko, działki 552	WEZ
11.	Bielsko	mogiła zbiorowa poległych z I wojny św. kurhan (1914-1915)	Bielsko, działka nr 582	WEZ
12.	Chodlik (Las Chodelski)	Kapliczka „Zjawienie” z XX w. (1935 r.) wraz z mogiłą 4 pomordowanych mieszkańców m. Kazimierzów z II wojny światowej	Chodlik, nr działki 2822	WEZ
13.	Głusko Duże Kolonia	Krzyż granitowy z XX w. (1932 r.)	Głusko Duże Kolonia, nr działki 689,	WEZ
14.	Karczmiska Drugie	Krzyż granitowy z XX w. (1919 r.)	Karczmiska Drugie ul. Wesola, nr działki 1527	WEZ
15.	Karczmiska Drugie	Figura Chrystusa Króla z XX w. (1918 r.) obok kościoła parafialnego)	Karczmiska Drugie ul. Św. Wawrzyńca, nr działki 165	WEZ
16.	Karczmiska Drugie,	Budynek dawnej mleczarni z XX w. (1933 r.)	Karczmiska Drugie, ul. Starowiejska, działka nr 35/3	WEZ
17.	Słotwiny	Kapliczka z XX w.	Słotwiny, nr działki 191/1,	WEZ
18.	Słotwiny	Kapliczka z pocz. XX w.	Słotwiny, nr działki 606	WEZ
19.	Wolica	Kapliczka z 1932 r.	Wolica, nr działki 314/2	WEZ

RZ – Rejestr zabytków

WEZ – Wojewódzka Ewidencja Zabytków

Najważniejsze miejsca pamięci narodowej będące w gminnej ewidencji zabytków gminy Karczmiska:

Tabela nr 3: Miejsca pamięci, groby i mogiły wojenne - obiekty te ujęto także w tabeli nr 2.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Powód ujęcia w Gminnej Ewidencji Zabytków
1.	Chodlik (las)	mogiła pomordowanych mieszkańców m. Chodlik z II wojny światowej (1942 r.)	Chodlik, nr działki 1212	WEZ
2.	Karczmiska Drugie	cmentarz rzymsko-katolicki wraz z mogiłami pomordowanych z I wojny św. (1914-1915)	Karczmiska Drugie, działka nr 180	WEZ
3.	Bielsko	mogiła zbiorowa poległych z I wojny św. kurhan (1914-1915)	Bielsko, działka nr 582	WEZ



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

4.	<b>Chodlik Chodelski)</b>	<b>(Las</b>	Kapliczka „Zjawienie” z XX w. (1935 r.) wraz z mogiłą 4 pomordowanych mieszkańców m. Kazimierzów z II wojny światowej	Chodlik, nr działki 2822	<b>WEZ</b>
----	-------------------------------	-------------	---	--------------------------	------------

#### 5.4.2 Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Karczmiska

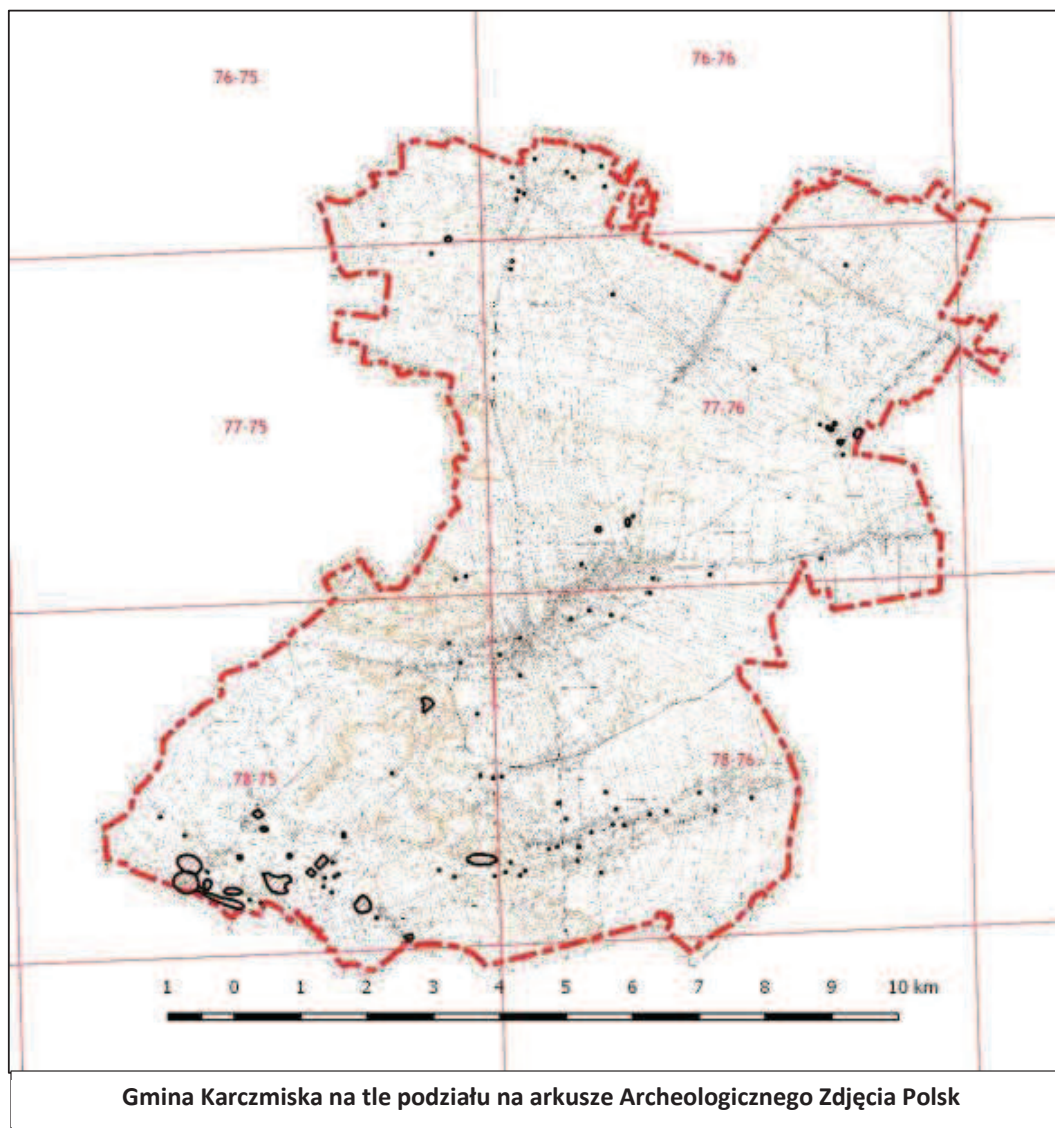
Na terenie gminy Karczmiska zlokalizowano 104 stanowiska archeologiczne. Liczba ta jest wyższą od liczby 92 stanowisk figurujących w Zarządzeniu nr 23/14 Wójta Gminy Karczmiska z dnia 20 maja 2014 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków. Jednym z powodów tego stanu rzeczy jest brak aktualizacji kart adresowych GEZ od 2014 r. (Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków nie przesłał do gminy informacji o nowoodkrytych stanowiskach) i w związku z tym nieuwzględnienie stanowisk odkrytych w latach 2013 - 2016 r. Drugim powodem jest nieuwzględnienie w GEZ-ie stanowisk, które figurowały w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków przed 2014 r., ale nie zostały ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, prawdopodobnie z powodu nie wykonania kwerendy w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Zabytków w Lublinie przez wykonującego opracowanie GEZ. Z kolei rezultatem braku weryfikacji lokalizacji stanowisk z aktualnymi danymi adresowymi oraz braku weryfikacji nazw miejscowości pod którymi zapisano stanowiska na kartach KEZA (a następnie ujęto w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków) jest niezgodna z aktualnie obowiązującą nazwa miejscowości. Dodatkowo, w trakcie weryfikacji stwierdzono, że w liczbie 92 stanowisk dla których wykonano karty adresowe GEZ z lokalizacją na mapkach znalazło się stanowisko, które nie zostało zlokalizowane w terenie, tak zwane stanowisko archiwalne. Prezentowana tabeli nr 4 lista 104 stanowisk zawiera wszystkie stanowiska występujące w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków z aktualnie obowiązującą formą nazwy miejscowości.

Większość stanowisk archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Karczmiska to stanowiska nowoodkryte podczas badań powierzchniowych, przeprowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) a także stanowiska odkryte w trakcie wcześniejszych badań powierzchniowych, które przeprowadzono głównie przy okazji prowadzonych badań wykopaliskowych na grodzisku w Chodliku w latach 60-tych XX w. Jednak z uwagi na przyjętą metodologię pozyskiwania i dokumentowania znalezisk najcenniejsze są stanowiska archeologiczne pozyskane podczas Archeologicznego Zdjęcia Polski. Program Archeologicznego Zdjęcia Polski to ogólnopolski projekt badawczo-ewidencyjny opracowany w Ośrodku Dokumentacji Zabytków i wdrożony do realizacji w 1978 r. Jego celem jest rozpoznanie, metodą badań powierzchniowych i poprzez kwerendę źródłową, stanowisk archeologicznych na terenie całego kraju oraz budowa archiwum informacji o stanowiskach archeologicznych rozpoznanych tą metodą. Na potrzeby realizacji programu obszar kraju podzielono na tzw. arkusze. Teren gminy Karczmiska znajduje się na następujących arkuszach AZP: 76-75; 76-76; 77-75; 77-76, 78-75 i 78-76. Na obszarze 76-75 badania



powierzchniowe przeprowadzono w maju 1996 r., uwzględniając także wcześniejsze badania z lat 1976, 1981. Obszar 76-76 badano w maju 1980 r. W okresie tym instrukcja AZP dopuszczała lokalizację stanowisk na zbiorczych mapach w skali 1:25000 i z uwagi na bardzo drobną skalę map użytych do archiwizacji danych kartograficznych o stanowiskach ich lokalizacja jest obciążona dużym błędem. Obszar 77-75 był badany w październiku 1980 r. ale nie dostarczył żadnych materiałów z terenu gminy Karczmiska. Badania powierzchniowe na obszarze 77-76 przeprowadzono w kwietniu 1980 r. oraz w 2016 w ramach projektu „Niedestruktywne rozpoznanie i dokumentacja dziedzictwa archeologicznego Kotliny Chodelskiej”. Badania z 2016 r. nie objęły całości obszaru a jedynie tą część, która leży na terenie Kotliny Chodelskiej.

Badania te można uznać za tak zwany II Etap AZP, w trakcie którego są weryfikowane w terenie wszystkie wcześniejsze znaleziska. Autor tych badań podkreślił w dostępnym w WUOZ w



Lubli  
nie  
sprawozd  
ani  
utrudnioną  
weryfikację  
stanowisk  
z badań z  
roku 1980  
z uwagi na  
brak rejestracji  
stanowisk  
bardz



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

iej szczegółowych mapach niż dostępne wówczas mapy w skali 1:25 000. Na obszarze tym wykonano badania przy użyciu skaningu laserowego, tzw. LIDAR-a, dzięki czemu odkryto domniemany kurhan w Karczmiskach Pierwszych.

Na obszarze 78-75 badania powierzchniowe AZP wykonano w kwietniu 1980 r. Na obszarze tym, przed wykonaniem badań znano z materiałów archiwalnych 34 stanowiska, wśród nich przebadane wykopaliskowo: płaskie cmentarzysko ciałopalne i popielnicowe ludności kultury łużyckiej w Bielsku (78-75/28) badane w 1979 r. przez pracowników Muzeum Okręgowego w Lublinie; grodzisko w Chodliku (78-75/32) badane wykopaliskowo w latach 1952-74 przez Aleksandra Gardawskiego, w 1975 r., 2000-2002 r. przez S. Hoczyk-Siwkową, oraz na którym w 2014 i 2016 r. wykonano badania geofizyczne. W pobliżu grodziska znajduje się także stanowisko odkryte i badane na początku XX w. (ok. 1907 r.) przez księdza Adama Chotyńskiego (stanowisko 78-75/33). Na osadzie kultury trzcinieckiej w Chodliku (78-75/34) badania wykopaliskowe w 1964 r. przeprowadzili A. Gardawski i S. Hoczykowa, na stanowisku w Chodliku (78-75/49) badania wykopaliskowe prowadzili w latach 1960-63 A. Gardawski, oraz w 2012 r. Ł. Miechowicz, Chodlik st. 78-75/51 w 1960 r. badał wykopaliskowo A. Gardawski, stanowisko Chodlik 78-75/53 w 1962 r. badał wykopaliskowo A. Gardawski,

Na obszarze 78-76 badania powierzchniowe w ramach AZP przeprowadzono w kwietniu 1980 r. Na obszarze tym, podobnie jak i na obszarze 78-75 wykonano w okresie 15.04 – 15.09.2016 r. nieinwazyjne badania archeologiczne: powierzchniowe, geofizyczne, nalot ze skanowaniem laserowym (LIDAR), które były finansowane ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego z puli Priorytet 5 „Ochrona zabytków archeologicznych” w efekcie których na obszarze 78-76 odkryto 5 nowych stanowisk. W sprawozdaniu autor przytacza nowoodkryte cmentarzysko kurhanowe nr 78-76/124, jednak w archiwum WUOZ nie natrafiono na jego ślad i stanowisko to nie jest prezentowane w tabeli nr 4.

**Tabela 4: Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy Karczmiska**

	Miejscowość	Obszar AZP	Nr st. na ob.	Nr st. w miej.	datowanie	funkcja
1.	Bielsko	78-75	28	1	nieokreślone	obozowisko
					wczesny brąz	osada
					brąz	cmentarzysko ciałopalne
					brąz	osada
2.	Bielsko	78-75	30	3	wczesny brąz	śląd osadnictwa
3.	Bielsko	78-75	31	4	wczesny brąz	osada
					nowożytność	śląd osadnictwa
4.	Chodlik	78-75	32	1	neolit	śląd osadnictwa
					neolit	śląd osadnictwa
					neolit/brąz	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	grodzisko
5.	Chodlik	78-75	33	2	neolit	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	osada
6.	Chodlik	78-75	34	3	wczesny brąz	osada



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

7.	Chodlik	78-75	35	4	neolit	śląd osadnictwa
8.	Chodlik	78-75	36	5	wczesny brąz	osada?
					wczesne średniowiecze	osada?
9.	Chodlik	78-75	37	6	wczesne średniowiecze	osada
10.	Chodlik	78-75	38	7	nieokreślone	śląd osadnictwa
11.	Chodlik	78-75	39	8	starożytność	śląd osadnictwa
					neolit	osada
12.	Chodlik	78-75	40	9	wczesny brąz	osada
					epoka brązu	śląd osadnictwa
13.	Chodlik	78-75	41	10	epoka brązu	osada
14.	Chodlik	78-75	42	11	pradzieje	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	osada
					nowożytność	śląd osadnictwa
15.	Chodlik	78-75	43	12	wczesne średniowiecze	osada
16.	Chodlik	78-75	45	30	nowożytność	fortalicja
17.	Chodlik	78-75	47	16	wczesne średniowiecze	osada
					wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
18.	Chodlik	78-75	48	17	wczesne średniowiecze	osada
19.	Chodlik	78-75	49	18	starożytność	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	osada
20.	Chodlik	78-75	50	19	wczesne średniowiecze	osada
					nowożytność	śląd osadnictwa
21.	Chodlik	78-75	51	20	wczesne średniowiecze	osada
					nowożytność	śląd osadnictwa
22.	Chodlik	78-75	52	21	nieokreślona	śląd osadnictwa
23.	Chodlik	78-75	53	22	wczesne średniowiecze	osada
					nowożytność	śląd osadnictwa
24.	Chodlik	78-75	54	23	pradzieje	śląd osadnictwa
25.	Chodlik	78-75	55	24	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
26.	Chodlik	78-75	116			
27.	Chodlik	78-75	117	25	wczesne średniowiecze	Kurhany
28.	Chodlik	78-75	120	27	wczesne średniowiecze	kurhan
29.	Chodlik	78-75	46	15	pradzieje	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
					nowożytność	śląd osadnictwa
30.	Chodlik	78-75	44	13	neolit	osada
					nowożytność	śląd osad
31.	Chodlik	78-75	45	14	neolit	osada
					nowożytność	śląd osad
32.	Głusko Duże	78-76	10	1	nieokreślona	śląd osadnictwa
33.	Głusko Duże	78-76	11	2	okres rzymski	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	osada
34.	Głusko Duże	78-76	12	3	okres rzymski	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
35.	Głusko Duże	78-76	17	4	wczesny epoka brązu	śląd osadnictwa
36.	Głusko Duże	78-76	18	5	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

37.	Głusko Duże	78-76	19	6	nieokreślone	śląd osadnictwa osada
38.	Głusko Duże	78-76	20	7	epoka brązu	osada
39.	Głusko Duże	78-76	21	8	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
40.	Głusko Duże	78-76	22	9	neolit	śląd osadnictwa
					wczesny epoka brązu	śląd osadnictwa
41.	Głusko Duże	78-76	24	10	okres rzymski	śląd osadnictwa
42.	Głusko Duże- Kolonia	78-76	25	11	okres rzymski c2	osada
					wczesne średniowiecze	osada
43.	Głusko Duże- Kolonia	78-76	26	12	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
44.	Górki	78-76	13	1	okres rzymski „C”	śląd osadnictwa
45.	Górki	78-76	14	2	epoka brązu	śląd osadnictwa
					okres rzymski	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
46.	Karczmiska Pierwsze	78-76	15	3	wczesny epoka brązu	śląd osadnictwa
					epoka brązu	śląd osadnictwa
47.	Głusko Duże	78-76	16	4	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
48.	Karczmiska Drugie	77-76	10	13	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
					średniowiecze	śląd osadnictwa
49.	Karczmiska Drugie	77-76	15	14	nieokreślone	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	osada
50.	Karczmiska Drugie	77-76	16	15	neolit	śląd osadnictwa
51.	Karczmiska Drugie	77-76	17	16	wczesne średniowiecze	osada?
52.	Karczmiska Pierwsze	77-76	27	1	neolit/ wczesny ep. brązu/ średniowiecze /nowożytność	kopiec ziemny
53.	Karczmiska Pierwsze	77-76	1	2	nieokreślone	śląd osadnictwa
54.	Karczmiska Drugie	77-76	2	3	nieokreślone	śląd osadnictwa
55.	Karczmiska Drugie	77-76	3	4	nieokreślone	śląd osadnictwa
56.	Karczmiska Drugie	78-76	2	5	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
57.	Karczmiska Drugie	78-76	3	6	nieokreślona	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
					średniowiecze	śląd osadnictwa
58.	Karczmiska Drugie	78-76	4	7	neolit	śląd osadnictwa
59.	Karczmiska Pierwsze	78-76	5	8	mezolit	śląd osadnictwa
60.	Karczmiska Pierwsze	78-76	6	9	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
61.	Karczmiska Pierwsze	78-76	7	10	nieokreślona	śląd osadnictwa
62.	Karczmiska Pierwsze	78-76	8	11	średniowiecze	śląd osadnictwa



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

63.	Karczmiska Pierwsze	78-76	9	12	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
64.	Karczmiska Pierwsze	78-76	46	13	wczesne średniowiecze	skarb monet
65.	Karczmiska	78-75	105			
66.	Karczmiska	78-75	107			
67.	Głusko Duże-Kolonia	78-76	27	1	okres rzymski c	osada?
					wczesne średniowiecze	osada
68.	Głusko Duże-Kolonia	78-76	28	2	wczesne średniowiecze	osada
69.	Głusko Małe	78-76	29	3	okres lateński D?	cmentarzysko?
70.	Głusko Małe	78-76	30	4	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
					średniowiecze	śląd osadnictwa
71.	Głusko Małe	78-76	31	5	nieokreślony	śląd osadnictwa
72.	Głusko Małe	78-76	32	6	okres rzymski	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	osada
73.	Głusko Duże-Kolonia	78-76	33	7	okres rzymski	śląd osadnictwa
74.	Głusko Duże-Kolonia	78-76	43	1	nieokreślona	śląd osadnictwa
75.	Głusko Duże	78-76	44	10	wczesne średniowiecze?	cmentarzysko kurhanowe
76.	Karczmiska Drugie	77-76	11	1	średniowiecze	śląd osadnictwa
77.	Uściąż	76-76	11	1	nieokreślone	śląd osadnictwa
					nieokreślone	śląd osadnictwa
78.	Noworąbłów	77-76	13	1	neolit	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
79.	Noworąbłów	77-76	14	2	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
80.	Słotwiny	77-76	18	3	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
					średniowiecze	śląd osadnictwa
81.	Słotwiny	77-76	19	4	wczesne średniowiecze	osada
82.	Słotwiny	77-76	20	5	wczesne średniowiecze	osada
83.	Słotwiny	77-76	21	4a	neolit	osada?
					wczesny brąz	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	osada
84.	Uściąż	76-76	10	4	wczesny brąz	śląd osadnictwa
85.	Uściąż	76-76	12	5	epoka kamienia	śląd osadnictwa
86.	Zaborze	77-76	26	1	nieokreślone	śląd osadnictwa
87.	Słotwiny	77-76	22	1	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
88.	Słotwiny	77-76	23	2	neolit	śląd osadnictwa
89.	Uściąż-Kolonia	76-76	1	1	neolit	osada
					wczesny brąz	osada
					wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
90.	Uściąż-Kolonia	76-76	2	2	nieokreślona	śląd osadnictwa
					wczesny brąz	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
91.	Uściąż	76-76	3	3	wczesny brąz	śląd osadnictwa
92.	Uściąż	76-76	4	4	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
93.	Uściąż	76-76	5	5	nieokreślona	śląd osadnictwa



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

					wczesny brąz	śląd osadnictwa
					Hallstatt	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
94.	Uściąż	76-76	6	5a	nieokreślona	śląd osadnictwa
					nieokreślona	śląd osadnictwa
					wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
95.	Uściąż	76-76	7	6	neolit	śląd osadnictwa
96.	Uściąż	76-76	8	7	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
97.	Uściąż	76-76	9	8	wczesny brąz	osada?
					wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
98.	Uściąż	77-76	24	6	neolit	śląd osadnictwa
99.	Uściąż	77-76	25	7	nieokreślona - starożytność	śląd osadnictwa
100.	Uściąż-Kolonia	76-75	40	5	pradzieje	śląd osadnictwa
101.	Wolica	78-76	34	1	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
102.	Wolica	78-76	38	2	nieokreślona	śląd osadnictwa
103.	Wolica-Kolonia	78-76	42	3	nieokreślona	śląd osadnictwa
104.	Wymysłów	77-76	12	1	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa

Mapę stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy zawiera załącznik nr 1 do niniejszego Programu.

### 5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

#### Zespół kościoła parafialnego p.w. Św. Wawrzyńca w Karczmisskach Drugich



W skład wpisanego do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod nr A/571 zespołu wchodzi kościół, dzwonnica oraz drzewostan w granicach cmentarza kościelnego. Parafia rzymskokatolicka w Karczmisskach została erygowana w 1443 r. i wizytacje z XVII w. wymieniają drewniany kościół, który wzniesiono w 1458 r. Parafia w Karczmisskach istniała do połowy XVI w., a później jako kościół filialny w parafii kazimierskiej. Poprzedni kościół, drewniany został ufundowany przez Jerzego Lubomirskiego w 1723, konsekrowany w 1725 r. Kościół spłonął w 1842 r. a nowy kościół wybudowany w latach 1842- 48 dzięki staraniom ks. Jana Bałuszyńskiego i Ignacego Wessla. Nowa świątynia została poświęcona w 1848 r. przez proboszcza kazimierskiego ks. Ignacego Połczyńskiego. Kościół w stylu klasycystycznym, murowany z cegły i kamienia, otynkowany, jednonawowy na planie zbliżonym do kwadratu z wąskim prezbiterium i dwiema zakrystiami od wschodu i zachodu. Od południa kruchta. Bryła kościoła jednoosiowa, dwukondygnacyjna z elewacją z gzymsem kordonowym. Dach nad nawą czterospadowy, nad



prezbiterium i kruchtą dwuspadowa a nad zakrystiami dachy jednospadowe pulpitytowe. Kościół posiada bogate wyposażenie z kamiennym ołtarzem głównym i XVIII wiecznymi ołtarzami bocznymi ze spalonego w 1842 r. kościoła w Karczmiskach, drewnianą chrzcielnicą, 6 głosowe organy z 1846 r. Ciekawostką jest ruchomy obraz męczeństwa św. Wawrzyńca autorstwa Z. Adamczyka namalowany w 1972, podobnie polichromia jest autorstwa tego artysty.

Budynek kościoła otacza cmentarz przykościelnym na którym znajduje się drewniana dzwonnica wybudowana ok. 1723 roku oraz grotta Matki Bożej z Lourdes.

Dzwonnica została wzniesiona prawdopodobnie z poprzednim kościołem, około 1723 r., drewniana na kamiennej podmurówce, na planie kwadratu, konstrukcji słupowo-ramowej, oszalowana. Bryła o lekko pochylonych ścianach, dwukondygnacyjna z arkadowymi otworami w górnej kondygnacji. Dzwonnica przykryta dachem namiotowym podbitym gontem.

Do lat 70-tych XX w. na terenie zespołu znajdował się drewniany budynek plebanii i wikarówki. Plebania została przeniesiona do Kazimierza Dolnego i zaadaptowana na pensjonat.

### **Zespół dworsko-palacowy w Karczmiskach Pierwszych**

Zabytkowy zespół dworsko-parkowy w Karczmiskach Pierwszych został wpisany do rejestru zabytków pod numerem A/786 i ścisłą ochroną konserwatorską objęte są: dwór murowany – zwany pałacem, dworek tzw. rządówką pierwotnie drewniany), murowany spichlerz, murowana obora (zw. stajnią), fragmenty ogrodzenia z bramami i bramkami, park, aleja dojazdowa.

Dobrze zachowany z pieczołowicie wyremontowanymi budynkami zespół dworsko-parkowy jest cennym przykładem siedziby ziemiańskiej. Zespół usytuowany jest w części wschodniej Karczmisk Pierwszych, na terenie opadającym w kierunku północnym przy szosie z Opoła Lubelskiego do Puław. Na wschód od parku usytuowany jest folwark, podzielony lokalną drogą na dwie części. Dominującym elementem założenia jest centralnie usytuowany dwór z otaczającym parkiem krajobrazowym w stylu angielskim. W części dworskiej zachowało się zabytkowe ogrodzenie.



Dwór (obecnie siedziba Gminnej Biblioteki i Dom Kultury) usytuowany jest na szczycie wzniesienia i składa się z dwóch części: budynku centralnego, powstałego zapewne w I połowie XIX w. w stylu klasycystycznej wiejskiej siedziby, oraz dobudowanej w latach 1860-70 części zachodniej w stylu romantycznym. W okresie, w którym powstał dwór Karczmiska należały do starostwa kazimierskiego i zarządzała nim Anna z Sapiechów Potocka. W 1819 r. starostwem zawiadywała Anna Sapieżyna z Zamoyskich i zapewne z jej inicjatywy doszło do rozbudowy dworu i otrzymał on kolumnienki z balkonem i schody do ogrodu. W 1829 r. książę Adam Czartoryski odkupił majątek od



Anny Sapieżyny, nota bene swojej teściowej. Za udział w powstaniu listopadowym rząd carski skonfiskował w 1830 r. dobra Czartoryskich, w tym Karczmiska. Sam Adam Czartoryski został skazany zaocznie na śmierć. Majątek od rządu carskiego kupili w 1839 r. Wesslowie a nowy właściciel rozbudował dworek dobudowując zachodnią piętrową część, zlikwidował balkonik nad wejściem zastępując go frontonem. W takiej formie dworek przetrwał do dziś. Na okres po zakupie majątku przez Wessłów przypadają prace nad parkiem. W zachowanym do dzisiaj pierwotnym założeniu parkowym osi są dwa rozległe trawniki na północ-południe a położony na stoku wzgórza park rozciągał się od traktu opolskiego na zachodzie, traktu lubelskiego od południa, zabudowań folwarcznych na wschodzie po nieużytki na północy. Z okresu, kiedy właścicielami majątku byli Wesslowie pochodzi murowane ogrodzenie. Wewnątrz zespołu dworskiego, obok budynków gospodarczych usytuowana jest dawna rządcówka, skierowana frontem, w kierunku dworu.

Spichlerz (obecnie budynek Urzędu Gminy) jest obiektem najbardziej oddalonym od części dworsko-parkowej, we wschodniej części folwarku. Powstał w czasie rozbudowy zespołu w latach 1860-90, w okresie kiedy rozbudowano dwór i wzniesiono oficynę, stajnie, czworak, oborę oraz ceglane ogrodzenie. Po II wojnie światowej i upaństwowieniu majątku w budynku spichlerza mieściła się szkoła a następnie dom mieszkalny. Budynek rozbudowano w latach 70-80 tych i w obecnej formie jest bardzo przebudowany w stosunku do pierwotnej funkcji.

Obora w zespole (obecnie warsztaty i sklepy) powstała w 1888 r. podczas rozbudowy zespołu w II połowie XIX w., w czasie kiedy powstały inne zabudowania folwarczne stajnia, spichlerz, czworak i ogrodzenie. Po wojnie w oborze urządzono warsztaty i dobudowano współczesną część magazynową. Do dzisiaj budynek dawnej obory zachował swój pierwotny wygląd i stanowi bardzo cenny przykład architektury folwarcznej z tego okresu.

### **Nałęczowska Kolej Dojazdowa (obecnie Nadwiślańska Kolejka Wąskotorowa)**

Przedmiotem wpisu do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod nr. A/10 jest Nałęczowska Kolej Dojazdowa na trasie: Nałęczów-Karczmiska-Rozalin-Opole Lubelskie, Rozalin-Poniatowa, Karczmiska-Wilków, obejmująca: torowisko z torami i rozjazdami, 8 mostów, 2 wiadukty,



3 przepusty, 6 budynków stacji Karczmiska, d. budynek stacji Karczmiska, budynek stacji Opole Lub., budynek mieszkalny na stacji Rozalin, budynek stacji Poniatowa, 5 semaforów kratownicowych, wagę platformową na stacji Karczmiska. Na terenie gminy Karczmiska linia kolejki przechodzi przez Wymysłów i Karczmiska, gdzie rozwidła się na dwa kierunki: ku zachodniej granicy gminy, a dalej do Zagłoby oraz ku południowej granicy, przez Głusko do Opola Lubelskiego. Łączna długość na terenie gminy wynosi 25



km. Kolejka od czasu modernizacji w 2011 roku pełni funkcję atrakcji turystycznej regionu. Aktualnie właścicielem kolejki jest Powiat Opolski, a operatorem Zarząd Dróg Powiatowych w Opolu Lubelskim z siedzibą w Poniatowej.

Inicjatorem budowy kolejki był Jan Kleniewski, właściciel m.in. cukrowni i pierwsze kolejki powstały właśnie do obsługi tej cukrowni. W latach 1892–1893 funkcjonowała prowizoryczna kolejka z drewnianymi szynami pomiędzy folwarkiem Polanówka a cukrownią. Do 1914 r. kolejka była systematycznie rozbudowywana przez Kleniewskich: w roku 1911 powstał odcinek Zagłoba-Wymysłów z odgałęzieniem Szczekarków – Wilków – brzeg Wisły. Początkowo wykorzystywano trakcję konną a pierwsze parowozy zakupiono w roku 1912. W trakcie I wojny światowej latem 1915 roku wycofujący się Rosjanie zniszczyli zarówno cukrownie, jak i ich kolejki – tory rozebrali, a tabor utopili w Wiśle. Po wycofaniu się Rosjan Kleniewscy odbudowali niektóre odcinki kolei, a 1 października 1916 otwarto nowy odcinek do stacji kolei normalnotorowej Wąwolnica (obecnie Nałęczów). Na trasie Wąwolnica-Opole wprowadzono regularny ruch pasażerski. Po I wojnie światowej licząca łącznie 54 km kolej została przejęta przez Ministerstwo Kolei Żelaznych, później część wróciła w ręce prywatne i w roku 1928 państwowe było 43 km linii. W roku 1938 wprowadzono nazwę „Nałęczowska Kolej Dojazdowa” i wybudowano odgałęzienie do powstających wtedy w ramach Centralnego Okręgu Przemysłowego zakładów elektrotechnicznych w Poniatowej.

Podczas II wojny światowej, w 1942 r. wybudowano linię Zagłoba-Kępa Chotecka, a w Bełżycach powstała kolejka gospodarcza którą planowano połączyć z NKD. W czasie okupacji Niemcy urządzili w Poniatowej obóz dla jeńców radzieckich i Żydów, wykorzystując kolejkę do ich przewozu. W 1944 r. Niemcy wywieźli część taboru, a część zatopili w Wiśle. Po wojnie PKP przejęła ostatni odcinek należący do Kleniewskich (do Piotrawina). W 1968 r. rozebrano linię do Piotrawina, a w 1970 – do Świdna. W 1991 r. przestały kursować pociągi pasażerskie do Poniatowej, a 4 lata później zlikwidowano ostatnie stałe połączenie pasażerskie do Opoła, wprowadzając specjalne pociągi turystyczne. Jednak z końcem roku 2001 PKP całkowicie zaprzestało ruchu. W 2002 r., na podstawie umowy z PKP, Powiat Opolski nabył prawo użytkowania majątku Nałęczowskiej Kolei Dojazdowej. 10 września 2008 r. Zarząd Powiatu Opolskiego przejął od PKP na własność majątek Nałęczowskiej Kolei Dojazdowej. Dwa lata później Powiat Opolski otrzymał dofinansowanie na promocję NKW w ramach projektu „Nadwiślańska Kolejka Wąskotorowa, jako markowy produkt turystyczny Lubelszczyzny”. W ramach projektu „Szlakiem Nadwiślańskiej Kolejki Wąskotorowej po atrakcjach turystycznych Regionu Lubelskiego”, powiat rozpoczął remont budynków kolejowych na stacji w Karczmiskach, taboru oraz torowiska. Trasa kolejki przebiega przez najbardziej urokliwe i atrakcyjne miejsca tej części województwa. Do kalendarza weszły stałe imprezy: w każdą niedzielę pociąg regularnie pokonuje trasę Karczmiska – Opole Lubelskie – Karczmiska – Polanówka. Podróż kończy ognisko na leśnej polanie. W lipcu organizowane są warsztaty fotograficzne, w sierpniu zlot starych samochodów i motocykli, we wrześniu dni otwarte, w październiku festiwal pieczonego ziemniaka. Oferta NKW kierowana jest głównie do szkół i przedszkoli, firm i samorządów, organizacji



turystycznych i podmiotów organizujących wyjazdy integracyjne, a także ośrodków wczasowych, sanatoriów, uzdrowisk, gospodarstw agroturystycznych i rodziców z dziećmi.

### Wczesnośredniowieczne grodzisko w Chodliku

Grodzisko w Chodliku zostało wpisane do rejestru zabytków (rejestr C – zabytki archeologiczne) pod numerem C/96. Gród w Chodliku powstał w okresie VIII-X w. i był ośrodkiem władzy politycznej wspólnoty słowiańskiej zamieszkującej w tym czasie w Kotlinie Chodelskiej. Gród otoczony był potrójną linią wałów ziemno-drewnianych, zachowanych obecnie jako nasypy dochodzące do wysokości 2,5 m. Średnica grodu przekracza 300 metrów, będąc jak na tamte czasy imponującym, olbrzymim przedsięwzięciem. W centrum grodu, na majdanie, znajdowała się zabudowa drewniana – obiekty mieszkalne o konstrukcji zrębowej z kamiennymi paleniskami. Stanowi olbrzymią atrakcją turystyczną na skalę grodu w Biskupinie i umiejętnie wykorzystując potencjał drzemiący w tego typu zabytkach może się stać główną atrakcją, przyciągającą ruch turystyczny w te okolice.

### Kapliczki przydrożne

Liczne na terenie Polski kapliczki i krzyże przydrożne są materialnym świadectwem wierzeń, zwyczajów ale także wydarzeń historycznych, które upamiętniały wydarzenia, bardzo często o wymiarze jednostkowym, odnoszącym się do konkretnej rodziny czy postaci. Miejsce, w którym postawiono kapliczkę bądź krzyż nigdy nie było przypadkowe i zawsze miał swoje uzasadnienie. Kapliczki najczęściej mają charakter dziękczynny oraz błagalny.



Głusko Duże Kolonia – krzyż granitowy



Głusko Duże – kapliczka Jezusa Chrystusa

Ich  
rundatorami  
najczęściej byli



mieszkańcy danej wsi, często pojedyncze osoby czy też rodziny ale także właściciele okolicznych ziem.

W gminnej ewidencji zabytków Gminy Karczmiska ujętych zostało 9 kapliczek. W większości są to kapliczki domkowe: drewniane i murowane, a także kapliczki o indywidualnych formach.



Głusko Duże Kolonia – kapliczka św. Jana Nepomucena, oraz figurka świętego w kapliczce

## 6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Dla oceny stanu i perspektyw dziedzictwa kulturowego gminy Karczmiska oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT (Strength – siła, Weakness - słabość, Opportunity - szansa, Threat – zagrożenie).

Po stronie słabych stron i zagrożeń uwzględniono także zagrożenia systemowe, których występowanie wynika ze słabości stanowionego prawa, niewystarczającej presji ze strony aparatu Państwa a nie jest spowodowane działaniem, bądź zaniechaniem działania ze strony administracji lokalnej czy też właścicieli lub użytkowników obiektów zabytkowych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023



<p style="text-align: center;"><b>MOCNE STRONY</b> Gminy Karczmiska</p>	<p style="text-align: center;"><b>SŁABE STRONY</b> Gminy Karczmiska</p>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego rekomendacja do utworzenia Archeologicznego Parku Kulturowego Dolnej Chodelki</li> <li>• potencjał turystyczny związany z Nadwiślańską Kolejką Dojazdową i grodziskiem w Chodliku</li> <li>• unikalne walory przyrodnicze i krajobrazowe - , część obszaru gminy leży na terenie Kazimierskiego Parku Krajobrazowego oraz Chodelskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, sprzyjające rozwojowi turystyki z naciskiem na zdrowy styl życia poprzez zdrowe odżywianie i wypoczynek na łonie natury</li> <li>• bliskość atrakcyjnych terenów tzw. trójkąta turystycznego Nałęczów-Kazimierz-Puławy</li> <li>• bliskość dużego ośrodka akademickiego w Lublinie</li> <li>• bliskość Opola Lubelskiego oraz Puław</li> <li>• dobre skomunikowanie z centrum województwa i centrum Polski (most na Wiśle w Kamieniu)</li> <li>• brak zagrożenia dla czystego środowiska (brak przemysłu)</li> <li>• sprzyjające warunki do rozwoju turystyki „blisko natury”, wykorzystującej istniejące atrakcje i walory kulturowe, historyczne i przyrodnicze</li> <li>• względnie duża lesistość gminy</li> <li>• unikalna w skali kraju atrakcja w postaci funkcjonującej Nadwiślańskiej Kolejki Wąskotorowej spajającej tereny gminy Karczmiska z sąsiednimi gminami, także atrakcyjnymi turystycznie</li> <li>• połączona infrastruktura Nadwiślańskiej Kolejki Wąskotorowej ze szlakami rowerowymi</li> <li>• zasoby kulturowe gminy: zespół kościoła w Karczmiskach, odnowiony zespół pałacowo-parkowy w Karczmiskach oraz grodzisko w Chodliku</li> <li>• funkcjonująca w Karczmiskach w zabytkowym XIX w. dworku Regionalna Izba Pamięci i Tradycji z ciekawymi zbiorami dotyczącymi dworu, zbiorami etnograficznymi, eksponatami dokumentującymi życie codzienne na okupowanych terenach podczas II wojny światowej</li> <li>• aktywna działalność kulturalna Gminnej Biblioteki i Domu Kultury</li> <li>• lokalne wydawnictwo – kwartalnik „Dziejopis</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• niewykorzystanie nowej formy ochrony krajobrazu kulturowego polegającej na utworzeniu parku kulturowego</li> <li>• niewystarczające wykorzystanie zasobów środowiska kulturowego gminy, w szczególności atrakcji jaką jest grodzisko w Chodliku</li> <li>• brak nowoczesnej informacji turystycznej na grodzisku w Chodliku – nieatrakcyjna oferta edukacyjna dla młodzieży i dorosłych</li> <li>• zbyt szczupła baza turystyczna: za mało miejsc noclegowych, brak schronisk dla młodzieży – np. w Chodliku w pobliżu grodziska</li> <li>• słaba oferta sieci gastronomicznej oferująca produkty lokalne z terenu Gminy i regionu</li> <li>• brak skutecznego systemu zachęt ze strony państwa do podejmowania prac adaptacyjnych, konserwatorskich w obiektach figurujących w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru),</li> <li>• niedostateczne zabezpieczenie sakralnych obiektów zabytkowych</li> <li>• niewiedza właścicieli obiektów zabytkowych o obowiązkach wynikających z figurowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków, wynikająca z przepisów prawa, które nie nakładają obowiązku włączenia właścicieli w procedurę włączania zabytku nieruchomego do ewidencji</li> <li>• niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego</li> <li>• polityka finansowa rządu, której skutkiem jest deficyt budżetowy gmin poprzez nakładanie na samorządy nowych zadań bez dodatkowego wsparcia finansowego na ich realizację</li> <li>• peryferyjność położenia województwa lubelskiego i zapóźnienia w zakresie infrastruktury drogowej</li> <li>• niewystarczające działania związane z promocją gminy – brak zintegrowanego podejścia do turystyki, to jest kompleksowej oferty turystycznej np.: regionu, w tworzeniu której uczestniczą podmioty gospodarki turystycznej, instytucje społeczne i instytucje publiczne</li> <li>• niedostatecznie rozwinięta sieć ścieżek rowerowych i niedostateczne oznakowanie istniejących</li> <li>• niedostateczna baza noclegowa i gastronomiczna w miejscach posiadających walory przyrodnicze</li> <li>• niewystarczająca promocja atrakcji turystycznych</li> </ul>



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

<p>Karczmiski” wydawany przez Towarzystwo Rozwoju Ziemi Karczmiskiej</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• koncentracja obiektów zabytkowych w Karczmiskach wpisanych do rejestru zabytków: infrastruktura Nadwiślańskiej Kolei Wąskotorowej, zespół pałacowo-parkowy, zespół kościelny</li> <li>• aktualna gminna ewidencja zabytków nieruchomości (architektura)</li> <li>• miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący całą gminę (wykaz zabytków w planie wymaga aktualizacji pod kątem spójności z ewidencją zabytków)</li> <li>• dobry stan zachowania zabytkowych obiektów sakralnych będących w rejestrze zabytków,</li> <li>• korzystna struktura własności obiektów zabytkowych: zabytki najcenniejsze we władaniu gminy i kościoła katolickiego</li> <li>• ciekawa historia terenów gminy mająca duży potencjał dla inicjatyw popularyzatorskich historii gminy</li> <li>• unikalne walory przyrodnicze i krajobrazowe, stanowiące bodziec sprzyjający rozwojowi turystyki z naciskiem na zdrowy styl życia poprzez zdrowe odżywianie i wypoczynek na łonie natury</li> <li>• zarejestrowane produkty lokalne – „pierogi z bobru” i „karczmiski barszcz biały”</li> <li>• liczne kapliczki i krzyże przydrożne, których obecność uatrakcyjnia szlaki turystyki pieszej i rowerowej</li> <li>• aktywna i zaangażowana społeczność lokalna udzielająca się w lokalnych Stowarzyszeniach</li> <li>• potencjał demograficzny z wysokim odsetkiem ludności w wieku produkcyjnym</li> <li>• bardzo dobre warunki edukacyjne w poszczególnych miejscowościach gminy</li> <li>• rozbudowana i dobrej jakości baza społeczna do inicjatyw lokalnych w postaci Kół Gospodyń Wiejskich, Klubu Seniora , stowarzyszeń, jednostek OSP</li> <li>• wielopokoleniowa Kapela Ludowa Karczmiaki, chór „Corda Cantado ”, Zespół śpiewaczy KGW „Alebabki” kultywujące lokalne tradycje kulturowego dziedzictwa niematerialnego regionu</li> <li>• opieka społeczności lokalnej nad kapliczkami i krzyżami przydrożnymi</li> <li>• kalendarz imprez cyklicznych organizowanych i współorganizowanych</li> </ul>	<p>i brak sieciowania usług na obszarze LGD – brak organizatora turystyki</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• emigracja poza gminę i poza granice kraju ludzi młodych</li> <li>• wysoka stopa bezrobocia oraz zjawisko ukrytego bezrobocia, powodujące izolację społeczną i ograniczenie uczestnictwa w życiu kulturalnym i społecznym</li> <li>• niewystarczający dostęp do szybkiego internetu</li> <li>• rolnictwo podstawą gospodarki gminy przy bardzo małym udziale przemysłu i usług</li> <li>• brak zintegrowanego systemu informacji turystycznej</li> <li>• niewystarczające wykorzystanie potencjału krajobrazowego gminy dla rozwoju turystyki i rekreacji</li> <li>• brak zainteresowania tradycją i folklorem ze strony młodzieży,</li> <li>• niski poziom kompetencji medialnych, cyfrowych i językowych</li> <li>• zanikanie dawnej zabudowy wiejskiej</li> <li>• brak systemu informacji gminnej (tablic kierujących do obiektów)</li> <li>• kształtowanie nowej zabudowy wsi, bez uwzględniania tradycji budowlanej</li> <li>• brak środków finansowych na renowację i utrzymanie obiektów zabytkowych</li> <li>• obowiązek opieki nad zabytkami a zasady dofinansowania obiektów zabytkowych pozostających w ewidencji zabytków (nie wpisanych do rejestru) przerzucający koszty utrzymania obiektów na barki właścicieli</li> <li>• niedostatecznie rozbudowana infrastruktura techniczna</li> <li>• niska skuteczność ochrony obszarowej środowiska kulturowego (znacznie niższa w stosunku do ochrony środowiska przyrodniczego)</li> <li>• bliskość dużych ośrodków turystycznych – Nałęczów, Kazimierz Dolny, które przejmują główny ruch turystyczny</li> </ul>
--	---



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

<p>przez Gminę,</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• nastawienie na rozwój rolnictwa ekologicznego</li> <li>• dobrze rozwinięte szkolnictwo stopnia podstawowego</li> <li>• istniejąca dobrze rozwinięta infrastruktura w postaci Domu Kultury w Karczmiszkach, biblioteki w Karczmiszkach i placówek filialnych oraz udział placówek oświatowych i biblioteki w organizowaniu imprez kulturalnych</li> <li>• cykliczne imprezy o charakterze kulturalnym - istnienie harmonogramu imprez o charakterze kulturalno-oświatowo-sportowym</li> <li>• aktywna działalność Misji Archeologicznej w Chodliku prowadzącej badania archeologiczne nowoczesnymi metodami grodziska w Chodliku, kurhanów w Chodliku i Kotliny Chodelskiej, promującej realizowane działania na stronie internetowej <a href="http://chodlik.edu.pl/">http://chodlik.edu.pl/</a></li> <li>• aktywni i skuteczni w pozyskiwaniu środków zewnętrznych samorządowcy oraz przedsiębiorcy i aktywni mieszkańcy</li> <li>• przychylność władz samorządowych</li> <li>• dobrze rozwinięte rolnictwo wytwarzające wysokiej jakości produkty od lat specjalizujące się w uprawie owoców i warzyw</li> <li>• wzrost wykształcenia i zamożności obywateli</li> <li>• przedsiębiorczość i powszechna zaradność społeczeństwa</li> <li>• brak uciążliwego przemysłu</li> <li>• dobre połączenie z miastem powiatowym i wojewódzkim</li> <li>• wysoki poziom bezpieczeństwa (niski poziom przestępczości)</li> </ul>	
---	--

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> <li>• potencjał do wykorzystania Nadwiślańskiej Kolejki Wąskotorowej do integracji gminy z trójką turystycznym Puławy-Kazimierz-Nałęczów</li> <li>• integracja europejska i możliwość pozyskania funduszy unijnych w ramach perspektywy finansowej 2014-2020 na dalszy rozwój</li> <li>• znaczne środki przeznaczane na rozwój terenów wiejskich i Polski Wschodniej</li> <li>• liczne programy krajowe oraz unijne programy pomocowe służące zachowaniu i remontom obiektów stanowiącym dziedzictwo narodowe</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• ograniczone środki budżetu niepozwalające na realizację inwestycji prorozwojowych</li> <li>• przy istniejącym na terenie gminy potencjale rozwoju energetyki odnawialnej (OZE): wiatrowej i słonecznej, inwestycje w energetykę wiatrową (turbiny wiatrowe) i słoneczną (wielkopłaszczyznowe farmy fotowoltaiczne) przy złym planowaniu przestrzennym mogą one stanowić zagrożenie dla krajobrazu kulturowego i zmniejszyć atrakcyjność turystyczną gminy,</li> <li>• obawa samorządu przed utworzeniem Parku</li> </ul>



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

<ul style="list-style-type: none"> <li>• moda na turystykę „Blisko Natury” oraz turystykę weekendową oraz moda na zdrowy i ekologiczny styl życia</li> <li>• liczne szlaki rowerowe przebiegające przez gminę,</li> <li>• możliwość spływów kajakowych Chodelką w połączeniu z wytyczeniem ścieżek edukacyjnych do grodziska w Chodliku</li> <li>• atrakcyjna historia terenów gminy umożliwiającą wytyczenie ścieżek edukacyjnych</li> <li>• aktywne włączenie się gminy Karczmiska w działalność w Lokalnej Grupie Działania „Owocowy Szlak”</li> <li>• aktywne uczestnictwo mieszkanki gminy w Kołach Gospodyń Wiejskich w kultywowaniu tradycji i obrzędów ludowych</li> <li>• budowa tras rowerowych w ramach inwestycji umieszczonych w Wieloletniej Prognozie Finansowej Woj. Lubelskiego na lata 2014-2029</li> <li>• rosnąca świadomość roli kultury w życiu społeczno-gospodarczym</li> <li>• rozwój turystyki oraz rozwijająca się agroturystyka na bazie atrakcji przyrodniczo – kulturowych gminy</li> <li>• pełne wykorzystanie walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego do rozwoju agroturystyki</li> <li>• wzrost popytu na usługi turystyczne i wypoczynek na obszarach wiejskich i blisko natury (turystyka kwalifikowana, np. rowerowa, nordic-walking, a także wypoczynek sobotnio-niedzielnny dla mieszkańców miast)</li> <li>• postępująca cyfryzacja mediów i zasobów dziedzictwa kulturowego</li> <li>• dostęp do informacji i zasobów sieciowych</li> <li>• duża otwartość młodych mieszkańców na nowe techniki przekazu medialnego</li> <li>• kultywowanie tradycji, świadomość tożsamości lokalnej</li> <li>• wykształcona kadra urzędników samorządowych</li> <li>• rozwój rolnictwa ekologicznego</li> <li>• możliwość współpracy z sąsiednimi gminami w celu podejmowania wspólnych inicjatyw</li> <li>• promocja gminy poprzez uczestnictwo w różnych imprezach kulturalnych, sportowych itp.</li> <li>• istnienie strony internetowej</li> <li>• możliwość stworzenia kompleksowej spójnej i nowoczesnej polityki informacyjnej władz gminy na bazie Lokalnej Grupy Działania „Owocowy Szlak”</li> </ul>	<p>Kulturowego jako formy ograniczającej swobodę inwestowania</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• niewystarczające inwestycje z zakresu turystyki</li> <li>• bezrobocie oraz niski poziom wykształcenia i kwalifikacji bezrobotnych</li> <li>• wyludnianie się obszarów wiejskich wskutek ujemnego przyrostu naturalnego oraz emigracji ludzi młodych do większych miast lub za granicę</li> <li>• postępujące starzenie się społeczeństwa</li> <li>• pogłębiające się zjawiska wykluczenia społecznego (związane m.in. z brakiem zatrudnienia, ubóstwem, trudnościami w zapewnieniu właściwej opieki społecznej i medycznej dla osób starszych), zjawisko wykluczenia cyfrowego</li> <li>• rozluźnienie się więzi rodzinnych i brak przywiązania do miejsca zamieszkania</li> <li>• polityka finansowa państwa – zmniejszanie subwencji</li> <li>• niedorozwój usług i infrastruktury dla rozwoju turystyki</li> <li>• niedostosowanie oferty kulturalnej do zmieniających się wzorców spędzania czasu wolnego</li> <li>• negatywny wpływ skutków kryzysu gospodarczego</li> <li>• niedostateczna wiedza o wartościach chronionych obiektów</li> <li>• niedostateczne zabezpieczenie obiektów zabytkowych</li> <li>• niewiedza o obowiązkach wynikających z występowania obiektu w gminnej ewidencji zabytków</li> <li>• niewystarczające środki finansowe w budżecie na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego</li> <li>• skomplikowane procedury ubiegania się o środki zewnętrzne, zwłaszcza przez osoby prywatne</li> <li>• zerwanie ciągłości kulturowej pomiędzy pokoleniami skutkujące zmianą systemu wartości</li> <li>• bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych</li> <li>• brak infrastruktury turystycznej, bazy noclegowej</li> <li>• zbyt bliskie położenie miast trójkąta turystycznego: Puławy-Kazimierz-Naęczów odbierającego potencjalnych turystów,</li> <li>• udokumentowane zasoby piasków i żwirów oraz węgla kamiennego w przypadku ich eksploatacji stanowią zagrożenie dla stanowisk archeologicznych oraz krajobrazu przyrodniczego</li> </ul>
--	--



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

## 7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

### 7.1. Priorytety, kierunki działań i zadania programu opieki

Cele, kierunki działań i działania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Karczmiska wynikają z dokumentów programowych wytworzonych na szczeblu krajowym, wojewódzkim, a szczególnie są zbieżne z Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017, Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2015–2018 – niestety do chwili obecnej nie wykonano podstawowego dokumentu programowego na szczeblu powiatowym, to jest Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Opolskiego, a dokumenty na szczeblu krajowym oraz wojewódzkim nie zostały zaktualizowane

W wyniku analizy stanu dziedzictwa kulturowego w gminie Karczmiska został sformułowany priorytet Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Karczmiska na lata 2020-2023:

**„Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w gminie Karczmiska w celu zwiększenia potencjału kulturowego i turystycznego gminy”**

W osiągnięciu zamierzenia dopomóc mają cele szczegółowe, wśród których należy wymienić:

**Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi;**

**Cel 2: Kształtowanie tożsamości regionalnej;**

**Cel 3: Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;**

**Cel 4: Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych;**

**Cel 5: Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy;**

**Cel 6: Promocja dziedzictwa kulturowego gminy.**

### 7.2. Kierunki działań programu opieki oraz działania programu

<b>Cel 1: Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nimi</b>			
Kierunki działań:	Działania:	Odpowiedzialni za realizację, współdziałający	Źródło finansowania
1. Ochrona nieruchomego dziedzictwa materialnego	aktualizacja wykazu zabytków nieruchomych w planie zagospodarowania przestrzennego pod kątem spójności z gminną ewidencją zabytków	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	uzupełnienie i aktualizacja kart adresowych stanowisk archeologicznych gminnej ewidencji zabytków Gminy Karczmiska	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

	aktualizacja „Planu ochrony zabytków gminy Karczmiska na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych” obejmującego ochronę i zabezpieczenie przed niszczeniem – w tym przed kradzieżą, pożarem, zalaniem - obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	czytelne oznakowanie zabytków wpisanych od rejestru zabytków województwa lubelskiego – w tym grodziska w Chodliku – forma oznakowania oraz treść powinna być uprzednio uzgodniona z wojewódzkim konserwatorem zabytków w Lublinie,	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	prowadzenie regularnych prac pielęgnacyjnych na terenach kwater i grobów z I i II wojny światowej, oraz zabytkowej zieleni będących własnością gminy.	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	pozyskiwanie informacji na temat obiektów wpisanych do rejestru – w cyklach najrzadziej dwuletnich - o przeprowadzonych pracach remontowych, budowlanych, pojawiających się zagrożeniach stałych i doraźnych.	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
2. Ochrona zabytków ruchomych	ujęcie problematyki ochrony zabytków ruchomych w Planie ochrony zabytków gminy Karczmiska na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych ze szczególnym uwzględnieniem wyposażenia zespołu kościelnego w Karczmiskach Drugich, eksponatów w Regionalnej Izbie Pamięci i Tradycji w Karczmiskach, oraz uwzględnienie zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków,	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	
	skatalogowanie w formie spisu eksponatów w Regionalnej Izbie Pamięci i Tradycji w Karczmiskach, a w dalszej perspektywie założenie katalogu zbiorów (na przykład przez studentów biorących udział w badaniach wykopaliskowych w Chodliku; studiujących mieszkańców gminy, na przykład w ramach praktyk muzealnych);	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

3. Ochrona zabytków archeologicznych	ochrona i zachowanie stanowisk archeologicznych przed ingerencją nieuprawnionych osób, na przykład „poszukiwaczy skarbów” korzystających z wykrywaczy metali poprzez akcje informacyjne na stronach internetowych gminy, w których znalazłoby się pouczenie o niszczeniu stanowisk i grożących za to sankcjach karnych;	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	upublicznianie w lokalnych publikatorach, na stronach internetowych informacji o odkryciach archeologicznych w celu kreowania właściwych wzorów zachowań wobec materialnych pozostałości dziedzictwa kulturowego,	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	prowadzenie regularnych prac pielęgnacyjnych zieleni na grodzisku w Chodliku w celu uczynienia zabytku a przez to zapobieżenie dewastacji – zakres możliwych prac musi zostać uprzednio uzgodniony z Lubelskim Konserwatorem Zabytków	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
4. Dokumentacja i popularyzacja zasobów dziedzictwa kulturowego	uzupełnianie GEZ o inne obiekty zabytkowe, które zostaną uznane za wartościowe, czyli inwentaryzacja tzw. małej architektury: krzyży, kapliczek przydrożnych, w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków ujęcie ich w gminnej ewidencji,	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	stałe uwzględnianie w aktualizowanych dokumentach planistycznych gminy ochrony dziedzictwa kulturowego gminy poprzez zamieszczanie aktualnego wykazu obiektów w gminnej ewidencji zabytków, w tym stanowisk archeologicznych	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
	digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego gminy – na przykład zainicjowanie przez Urząd Gminy akcji skanowania zdjęć z archiwów rodzinnych, przedstawiających miejscowości gminy Karczmiska, ale także mieszkańców gminy przy ich zajęciach codziennych, obchodzonych uroczystościach, świętach itp., oraz organizowanie wystaw o charakterze tematycznym w szkołach i ośrodkach życia kulturalnego,	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	dokumentowanie występów zespołów folklorystycznych – nawiązanie kontaktu z Muzeum Wsi Lubelskiej w Lublinie w celu opracowania optymalnych działań mających na celu udokumentowanie ginących zwyczajów, obrzędów itp.,	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN



GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

5. Pielęgnacja tradycji i lokalnego folkloru	dokumentowanie w postaci zbierania relacji, wspieranie i upowszechnianie „ginących zawodów”,	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne, Klub Seniora, Koła Gospodyń Wiejskich	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	promocja i wspieranie twórczości ludowej, zarówno materialnej jak i niematerialnej - zwyczaje całoroczne na wsi, przyśpiewki, tańce, tradycyjne wyroby kulinarne – poprzez dalszą opiekę nad Kołami Gospodyń Wiejskich, Klubem Seniora	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich, Klub Seniora,	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	wykorzystanie lokalnego produktu, jakim są „pierogi z bobru” i „karczmiski barszcz biały” do promowania Gminy na imprezach gminnych, powiatowych, wojewódzkich	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne, Koła Gospodyń Wiejskich	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	wspieranie wydawania kwartalnika „Dziejopis Karczmiski”, inicjowanie wydawnictw o charakterze regionalnym propagujących walory turystyczne gminy ale także adresowanych do mieszkańców gminy ukazujących znane postaci, twórców, rodziny.	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
<b>Cel 2:</b>			
<b>Kształtowanie tożsamości regionalnej</b>			
1. Wspieranie działań edukacyjnych obejmujących historię i dziedzictwo kulturowe regionu na różnych poziomach nauczania	wspieranie przedsięwzięć Regionalnej Izby Pamięci i Tradycji z w Karczmiskach Pierwszych w celach popularyzacji spuścizny materialnej i niematerialnej regionu (np. organizowanie lekcji muzealnych z zapraszaniem starszych mieszkańców jako opowiadających o eksponatach, skanowanie zdjęć z przeszłości dokumentujących historię gminy, poszczególnych wsi itp),	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
	inicjowanie i pomoc w tworzeniu ekspozycji o charakterze regionalnym w placówkach szkolnych, bibliotekach – np. wystawy fotografii pochodzące ze zbiorów rodzinnych które zostały zeskanowane w ramach akcji skanowania starych zdjęć	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN
2. Kształtowanie tożsamości regionalnej w oparciu o wydarzenia historyczne, tradycje,	organizowanie konkursów i wystaw dotyczących dziedzictwa i tradycji związanych z historią terenów dzisiejszej gminy – na przykład zorganizowanie na stronach internetowych gminy konkursów z historii Karczmisk, miejsc uwiecznionych na starych zdjęciach, itp	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy



GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

3. Wykorzystanie pamięci historycznej do integracji społeczności lokalnej i popularyzacji dziedzictwa kulturowego	w przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizacji Festiwalu archeologicznych na grodzisku w Chodliku	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Karczmiska i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN,
	w przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej pomoc w organizowaniu inscenizacji ważnych wydarzeń historycznych (tradycje partyzanckie, tradycje żołnierzy „wyklętych”),	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Karczmiska i jej jednostek organizacyjnych	Budżet Gminy Dotacje LWKZ, MKiDN,
<b>Cel 3:</b>			
<b>Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy</b>			
1. Dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	opublikowanie na stronie internetowej Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami,	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
2. Edukacja mieszkańców w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami	upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach właścicieli obiektów zabytkowych na stronach internetowych gminy;	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
3. Zaangażowanie mieszkańców w działania na rzecz kultury	wspieranie i promowanie działalności artystycznej, w tym amatorskiej, m. in. poprzez konkursy i wystawy;	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
<b>Cel 4:</b>			
<b>Efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych</b>			
1. Wspieranie właścicieli posiadających obiekty zabytkowe	poinformowanie właścicieli obiektów zabytkowych w pozyskiwaniu nowych źródeł finansowania prac remontowych i konserwatorskich, np. programy ochrony zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, środków pomocowych Unii Europejskiej,	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	
2. Stymulowanie wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego dla rozwoju przemysłów	wspieranie rozwoju turystyki kulturowej, wiejskiej, sentymentalnej, tematycznej – np. archeologicznej – poprzez udostępnianie stron internetowych gminy organizatorom takich akcji;	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Karczmiska i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

kultury i czasu wolnego	współpraca z organizatorami turystyki oraz zagospodarowania czasu wolnego działających lub zamierzających działać na terenie gminy	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Karczmiska i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
3. Tworzenie pasm turystyczno-kulturowych	promocja na stronach internetowych gminy szlaków turystyki kulturowej w oparciu o atrakcje gminy Karczmiska na przykład grodziska w Chodliku, Nadwiślańskiej Kolejki Wąskotorowej przy współpracy z Powiatem Opolskim;	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	
	promocja na stronach internetowych gminy ciągów wydarzeń w miejscowościach położonych na obszarach poszczególnych pasm, na przykład spływy kajakowe Chodelką połączone ze zwiedzaniem Chodlika;	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	
	publikacja map i planów z umiejscowieniem obiektów czy wydarzeń historycznych włączonych do pasma turystyki kulturowej; np. zaczynając od publikacji na stronach internetowych gminy,	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
4. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach historycznych	w przypadku pojawienia się inicjatywy zewnętrznej, na przykład Katedry Archeologii UMCS, Misji Archeologicznej w Chodliku pomoc w organizowanie festynów archeologicznych na grodzisku w Chodliku, połączonych z imprezami edukacyjnymi, quizami (każdy uczestnik wygrywa)	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Karczmiska i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy
<b>Cel 5:</b>			
<b>Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy</b>			
1. Poszerzanie wiedzy o materialnym dziedzictwie kulturowym i idei jego ochrony przy użyciu nowoczesnych technologii,	współpraca z Misją Archeologiczną w Chodliku w zakresie promocji i popularyzowania na stronie Wirtualnego Muzeum Chodlika metod dokumentowania zabytków i prospekcji terenowej, np. pozyskiwania danych skaningu laserowego i ich roli dla prospekcji w lasach i innych trudno dostępnych miejscach i udostępnienie stron internetowych gminy dla ich prezentacji	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej	podjęcie działań wspólnie z Misją Archeologiczną w Chodliku i Katedrą Archeologii UMCS w Lublinie w sprawie zorganizowania np. w Szkole w Chodliku lub pomieszczeniach Gminnej Biblioteki i Domu Kultury w Karczmiskach stałej ekspozycji poświęconej badaniom archeologicznym na grodzisku w Chodliku (Kotlinie Chodelskiej),	Gmina Karczmiska – jako inicjator,	Dotacje LWKZ, MKiDN
2. Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości	szeroka prezentacja zespołów folklorystycznych, publikowanie treści pieśni itp. na stronach internetowych gminy	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	
3. Wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza zagrożonego	wspieranie inicjatyw badawczych Misji Archeologicznej w Chodliku oraz informowanie o prowadzonej współpracy na stronie Wirtualnego Muzeum Chodlika i stronie internetowej Urzędu Gminy	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	
	wsparcie młodzieży studiującej kierunku historyczne do włączenia się do programów badawczych i dokumentacyjnych, np. poprzez umożliwienie publikacji w „Dziejopisie Karczmiskim”, na stronach internetowych gminy – poinformowanie o takiej możliwości na stronie internetowej gminy	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
<b>Cel 6:</b>			
<b>Promocja dziedzictwa kulturowego gminy</b>			
1. Rozwijanie nowoczesnych form promocji gminy wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy	w przypadku pojawienia się inicjatywy z zewnątrz - np. Misji Archeologicznej w Chodliku, Muzeum Nadwiślańskiego, Instytutu Archeologii UMCS - pomoc w organizacji Festynów Archeologicznych i wpisanie ich w stały kalendarz imprez	Inicjatywy zewnętrzne, włączenie się Gminy Karczmiska i jej jednostek organizacyjnych	Finansowanie zewnętrzne, Budżet Gminy



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

2. Promocja istniejących szlaków kulturowych jako istotnych działań dla promocji gminy	w ramach portalu internetowego gminy opracowanie i prowadzenie zakładki tematycznej dotyczącej istniejących szlaków kulturowych z informacją, na temat bazy noclegowej, gastronomicznej, dostępności dla osób niepełnosprawnych	Gmina Karczmiska, Jednostki Gminne	Budżet Gminy
3. Współpraca z sąsiednimi gminami należącymi do „Krainy Lessowych Wąwozów” zakresie wspólnej promocji regionu	na bazie szlaku Grodzisk nad Chodelką nawiązanie współpracy z gminami Wilków i Kazimierz Dolny do realizacji wspólnych przedsięwzięć dla promocji szlaku	Gmina Karczmiska we współpracy z gminami sąsiadującymi,	Dotacje LWKZ, MKiDN
	na bazie trasy przebiegu Nadwiślańskiej Kolejki Wąskotorowej nawiązanie współpracy z Powiatem Opolskim, Gminami: Opole Lubelskie, Poniatowa, Wilków, Wąwolnica i Nałęczów w celu wypracowania wspólnych przedsięwzięć promujących region	Gmina Karczmiska we współpracy z gminami sąsiadującymi,	Dotacje LWKZ, MKiDN

## 8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawę instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Karczmiska stanowi obowiązujące prawo oraz zawarte w nim regulacje. Zakłada się, że określone w Programie kierunki i działania byłyby wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

### 1) instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych

- aktualizacja miejscowych dokumentów planistycznych,
- tworzenie parków kulturowych,
- wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy,
- wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;

### 2) instrumentów finansowych

- m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy,
- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;

### 3) instrumentów koordynacji

- m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp.,



GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- współpraca z Austriackim Czarnym Krzyżem, Rosyjskim Czerwonym Krzyżem w sprawowaniu opieki nad grobami wojennym w Karczmiskach Drugich i Bielsku;
- współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi;

**4) instrumentów społecznych**

- działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi,

**5) instrumentów kontrolnych**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

## 9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Monitorowanie Programu powinno być stałym i ciągłym procesem obserwacji zmian ilościowych i jakościowych wybranych wskaźników, dającym w efekcie informacje co do skuteczności i słuszności podjętych działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w gminie Karczmiska.

Monitoring obejmował będzie następujące działania:

- systematyczne zbieranie danych liczbowych oraz informacji dotyczących realizacji celów i kierunków działań;
- ocenę osiągniętych rezultatów, stopnia wykonania przyjętych celów oraz oszacowanie kluczowych efektów Programu;
- planowanie zmian, które zostaną zaproponowane w kolejnym Programie na lata 2023-2026.

Nazwa celu	Wskaźnik
Ochrona dziedzictwa materialnego i niematerialnego gminy oraz opieka nad nim	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Czy zaktualizowano wykazy zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego pod kątem spójności z gminną ewidencją zabytków?</li> <li>2. Czy dokonano aktualizacji kart adresowych dla stanowisk archeologicznych gminnej ewidencji zabytków Gminy Karczmiska?</li> <li>3. czy przystąpiono do sporządzenia planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych gminy Karczmiska i czy uwzględniono w nim ochronę zabytków nieruchomych?</li> <li>4. Czy są oznakowane zabytki wpisane do rejestru zabytków?</li> <li>5. Czy poinformowano właścicieli i użytkowników obiektów wpisanych do rejestru o wymogach prawa związanych z posiadaniem obiektów</li> </ol>



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

	<p>zabytkowych?</p> <p>6. Czy obiekty wpisane do rejestru zabytków posiadają tablice informacyjne i czy wykonano tablice(ile i gdzie) na obiektach?</p> <p>7. Czy wykonywano i jaka była częstotliwość zabiegów pielęgnacyjnych na grodzisku w Chodliku i na grobach i kwaterach wojennych z I i II wojny światowej?</p> <p>8. Czy pozyskano informacje dotyczące zagrożeń, prac remontowych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków?</p> <p>9. Czy spisano eksponaty w Regionalnej Izbie Pamięci i Tradycji w Karczmiskach?</p> <p>10. Czy na stronie internetowej gminy znalazła się informacja dotycząca zagrożenia niszczenia stanowisk archeologicznych przez tzw. detektorystów?</p> <p>11. Czy zwrócono się do właściciela strony Wirtualnego Muzeum Chodlika w sprawie umieszczenia odnośników do stron internetowych gminy i czy to zostało wykonane?</p> <p>12. Czy odbyły się wizytacje obiektów będących w gminnej ewidencji zabytków?</p> <p>13. Czy dokonano nowych wpisów obiektów do gminnej ewidencji zabytków i czy wykonano dla nich karty adresowe?</p> <p>14. Czy przystąpiono do akcji dygitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- skanowania zdjęć udostępnionych z archiwów rodzinnych;</li> <li>- publikowania zeskanowanych zdjęć</li> <li>- dokumentowano występy zespołów folklorystycznych?</li> </ul> <p>15. Czy prowadzony jest monitoring wizualny reklam na terenie gminy, pod kątem przestrzegania zapisów w planie zagospodarowania przestrzennego?</p> <p>16. Liczba inicjatyw zrealizowanych w zabytkowych obiektach</p>
Pomoc w kształtowaniu tożsamości regionalnej	<p>1. Liczba inicjatyw kulturalnych w sferze opieki nad zabytkami (lekcje muzealne, warsztaty, konkursy, wystawy, inscenizacje)</p> <p>2. Liczba osób uczestnicząca w kursach animatorów życia kulturalnego</p> <p>3. Liczba dotacji dla stowarzyszeń i grup nieformalnych na projekty dotyczące promocji tradycji lokalnych</p>
Budowanie społecznej akceptacji dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	<p>1. Czy opublikowano na stronie internetowej gminy Gminny Program Opieki nad Zabytkami?</p> <p>2. Liczba konkursów związanych z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego</p>



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

	3. Liczba stowarzyszeń i związków działających na rzecz lokalnego dziedzictwa kulturowego
Zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego dla funkcji edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Liczba zabytków zaadaptowanych na funkcje kulturalne, turystyczne, edukacyjne w gminie</li> <li>2. Liczba obiektów zabytkowych na terenie gminy, które pozostają niezagospodarowane</li> <li>3. Liczba wystaw stałych i czasowych poświęconych dziedzictwu kulturowemu gminy</li> <li>4. Liczba tras rowerowych, ścieżek przyrodniczych propagujących dziedzictwo kulturowe i zasoby przyrodnicze gminy</li> </ol>
Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Liczba artykułów, publikacji na stronach internetowych Urzędu Gminy dotyczących dziedzictwa kulturowego zainicjowanych przez władze samorządowe</li> <li>2. Liczba akcji edukacyjnych na rzecz dziedzictwa kulturowego;</li> <li>3. Liczba akcji edukacyjnych skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych dotyczących zasad konserwatorskich</li> </ol>
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Czy w ramach portalu internetowego Gminy prowadzone są zakładki sprofilowane dotyczące dziedzictwa kulturowego?</li> <li>2. Liczba akcji propagujących szlaki kulturowe i ich tworzenie</li> <li>3. Liczba akcji promujących turystykę kulturalną o zasięgu lokalnym i ponadlokalnym</li> <li>4. Liczba wspólnych akcji promocyjnych regionu z sąsiednimi gminami</li> <li>5. Liczba współorganizowanych przez Urząd Gminy wydarzeń kulturalnych.</li> </ol>

Obowiązek sprawozdawczy z wykonania programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity *Dz. U. 2018 r. poz. 2067 ze zm.*):

**Art. 87:**

5. *Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.*

## 10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

W rozdziale tym wskazane zostały źródła finansowania celów ochrony dziedzictwa kulturowego przez gminę Karczmiska. Istotnym jest, aby władze Gminy podjęły starania o zapewnienie w budżecie środków na realizację opieki nad zabytkami. Cały bowiem ciężar zapewnienia źródeł finansowania prac konserwatorskich spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych, choćby poprzez wymóg zapewnienia wkładu własnego w przypadku korzystania z programów pomocowych, subwencji czy dotacji. Dodatkowo cele opieki nad zabytkami mogą być finansowane lub dofinansowane z następujących źródeł:

- z dotacji na zabytki wpisane do rejestru zabytków z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu „Dziedzictwo kulturowe” priorytet „Ochrona zabytków”
- z dotacji na zabytki wpisane do rejestru zabytków z budżetu Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- z dotacji dotacji na zabytki wpisane do rejestru zabytków z budżetu Gminy Karczmiska;
- z dotacji unijnych w ramach „Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020”; „Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020”
- z dotacji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji ramach Funduszu Kościelnego na prace przy obiektach sakralnych i obiektach kościelnych;

1 stycznia 2018 r. powstał Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków, którego dysponentem będzie Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Ma to być fundusz celowy, a jego środki będą przeznaczone na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, a przy zabytku wpisanym do rejestru również na dofinansowanie robót budowlanych. Przychodem Funduszu mają być kary pieniężne, o których mowa w art. 107a-107e ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Na chwilę obecną trudno jest oszacować jak duże będą to przychody.

Inną pozytywną zmianą jest możliwość przyznawania dotacji ze środków publicznych na remonty obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Dotychczas na taką pomoc mogli liczyć tylko właściciele zabytków wpisanych do rejestru, a więc najbardziej wartościowych i objętych większą ochroną niż te z ewidencji.

### **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Zasady finansowania opieki nad zabytkami uregulowane są art. 71-83b ustawy z dnia 23 lipca 2003r., o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2018 roku, poz.2067), oraz rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku



wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609). Dotacja może być udzielona na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane planowane do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym (art. 76 ust. 1 pkt 1), bądź przed upływem 3 lat po ich wykonaniu (art. 76 ust. 1 pkt 2) na wniosek właściciela, posiadacza zabytku wpisanego do rejestru zabytków bądź osoby posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Dofinansowaniu podlegają jedynie nakłady konieczne, poniesione na przeprowadzenie wspomnianych prac. W przypadku refundacji wniosek może być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace i roboty, wymienione w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 76 ust. 2). Okres ich wykonania nie może przekroczyć 3 lat. Prace, na które udzielono dotacji mogą być ponownie dofinansowane (po ponownym przeprowadzeniu) po upływie 10 lat od roku udzielenia dotacji (§ 4 rozporządzenia). Wysokość udzielanych dotacji: do 50% nakładów (art. 78 ust. 1); do 100% nakładów (art. 78 ust. 2, 3). w przypadku. Dotacja udzielona łącznie przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków nie może przekroczyć 100% nakładów koniecznych poniesionych lub planowanych (art. 78 ust. 4). W przypadku niewykorzystania dotacji lub wykorzystania niezgodnie z przeznaczeniem, podmiot, który ją otrzymał, zostanie zobowiązany do jej zwrotu.

#### **Dotacje Ministra Administracji i Spraw Wewnętrznych (fundusz kościelny)**

Fundusz Kościelny umożliwia pozyskanie środków na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej. Dotacją z tego źródła mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczające obiekt, takie jak: osuszanie, odgrzybianie, izolacja, remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej.

Na stronie internetowej: <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny> dalsze informacje oraz wniosek o udzielenie dotacji z Funduszu Kościelnego.

#### **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 506) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest zadaniem własnym gminy. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytku określa



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy. Dotacje na prace przy obiektach włączonych do gminnej ewidencji zabytków mogą udzielać organy administracji samorządowej (wójt / burmistrz / prezydent / starosta / marszałek) na podstawie stosownej uchwały. Wojewódzki Konserwator Zabytków nie może udzielać dotacji na prace przy tych obiektach.

Rada Gminy Karczmiska uchwałą nr XXV/158/2009 z dnia 8 września 2009 r. ustaliła zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków. Dotacja z budżetu gminy Karczmiska może być udzielona na sfinansowanie prac restauratorskich, konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku, który znajduje się na stałe na obszarze gminy, jest dostępny publicznie, posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe dla mieszkańców gminy Karczmiska i jest wpisany do rejestru zabytków. Szczegółowe zasady dotyczące wniosku oraz sposobu przyznawania i rozliczania dotacji określone są w cytowanej Uchwale Rady Gminy.

<https://ugkarczmiska.bip.lubelskie.pl/index.php?id=67&p1=szczegoly&p2=38423>

**Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2019: Groby i cmentarze wojenne w kraju**

Strategicznym celem Programu MKiDN jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń. Ustawowe zadania Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w zakresie podtrzymywania i rozpowszechniania tradycji narodowej i państwowej w przypadku grobów i cmentarzy wojennych powinny przyjąć konkretną formę stworzenia możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającą w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, remontowych i robót budowlanych;
- 2) zabezpieczenia i utrzymania w jak najlepszym stanie;
- 3) prowadzenia badań archeologicznych;
- 4) poszukiwania oraz przenoszenia grobów wojennych;
- 5) dokumentowania i prowadzenia badań naukowych;
- 6) popularyzowania i upowszechniania wiedzy.

Głównym celem Programu MKiDN jest zaangażowanie w opiekę nad grobami i cmentarzami wojennymi jak największej liczby różnych podmiotów. Szeroka współpraca będzie służyć różnorodności form opieki, zapewniającej ich utrzymanie, pielęgnowanie oraz otaczanie należyтым szacunkiem i powagą. Będzie sprzyjała stosowaniu działań służących nadaniu lub przywróceniu odpowiedniej rangi obiektom na to zasługującym a także wykorzystywaniu nowoczesnych metod



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

badania, edukacji i promocji w celu ochrony dziedzictwa narodowego. Program promuje zadania obejmujące opieką nad grobami lub cmentarzami wojennymi, które mają wyjątkową wartość historyczną. Preferowane będą również zadania dotyczące obiektów, których stan zachowania wymaga podjęcia niezwłocznego działania. Zasadniczym efektem działań finansowanych w ramach Programu powinno być upowszechnienie wiedzy o historii naszego kraju, zwłaszcza jej najtrudniejszych i najbardziej skomplikowanych aspektach, służące wzmocnieniu świadomości obywatelskiej i budowaniu postaw patriotycznych. Zadania realizowane w ramach programu muszą być zgodne z obowiązującymi przepisami prawa

### **Programy Operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Programy Operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego finansowane są ze środków przyznawanych na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 27 września 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. z 2017 r. poz. 1808). Rozporządzenie weszło w życie 1 października 2017 r. i zmienia m.in. zasady dotyczące terminów naboru do Programów MKiDN oraz określa zgodność programów w zakresie przepisów o pomocy publicznej z regulacjami rozporządzenia Komisji (UE) nr 651/2014 z 17 czerwca 2014 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu (Dz. Urz. UE L 187 z 26.06.2014, z późn. zm.). Należy podkreślić, że Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza co roku programy operacyjne obowiązujące w roku następnym. Listę funkcjonujących programów można znaleźć pod adresem internetowym: <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-mkidn-2019.php>

### **Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020**

Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 zakłada dofinansowanie zadań realizowanych w ramach celów szczegółowych: *Zwiększona dostępność zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu i Wzmocnione mechanizmy ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej w regionie* w ramach osi priorytetowej 7 *Ochrona dziedzictwa kulturowego i naturalnego*. Przewidywane finansowanie ogółem w kwocie 118 200 000 zł.

Oś priorytetowa 7 będzie realizowana m.in. poprzez priorytet: 6.3 *Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*. Działanie ma na celu zwiększenie dostępności zasobów dziedzictwa kulturowego i naturalnego jednego z ciekawszych kulturowo regionów Polski. W ramach priorytetu wsparciem objęte będą projekty dotyczące m.in.:



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

- renowacji, restauracji, rewaloryzacji i zabezpieczenia obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem,
- konserwacji oraz zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem ruchomych obiektów dziedzictwa kulturowego,
- rozwoju oraz poprawy stanu infrastruktury kultury,
- adaptacji obiektów dla nowych funkcji kulturalnych,
- rozwoju atrakcyjnych turystycznie miejsc dziedzictwa naturalnego.

Odnosnik do strony, na której znajduje się trzecia wersja RPO przyjęta przez Zarząd Województwa [https://rpo.lubelskie.pl/strona-136-trzecia\\_wersja\\_regionalnego\\_programu.html](https://rpo.lubelskie.pl/strona-136-trzecia_wersja_regionalnego_programu.html)

### **Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko. Perspektywa finansowa 2014–2020**

Program Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 to krajowy program wspierający gospodarkę niskoemisyjną, ochronę środowiska, przeciwdziałanie i adaptację do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne. Środki unijne z programu przeznaczone zostaną również w ograniczonym stopniu na inwestycje w obszary ochrony zdrowia i dziedzictwa kulturowego. Wersja 1.0 Programu została zaakceptowana przez Komisję Europejską decyzją z 16 grudnia 2014 r., obowiązuje od 19 grudnia 2014 r. Wersja 6.0 została zaakceptowana przez KE decyzją z dnia 22 marca 2018 r.

Program ten w perspektywie finansowej na lata 2014 – 2020 zakłada dofinansowanie w ramach osi priorytetowej VIII: *Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury*, w ramach priorytetu inwestycyjnego 6 c) *Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*.

Odnosnik do strony z aktualnym programem Infrastruktura i Środowisko 2014-2020:

<https://www.pois.gov.pl/strony/o-programie/dokumenty/program-operacyjny-infrastruktura-i-srodowisko-2014-2020/>

### **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020**

W ramach Działania VII. Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich zaplanowano:

poddziałanie 2. Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej. Zakresem objęto *ochronę zabytków i budownictwa tradycyjnego*. Wsparcie w ramach tego typu operacji obejmuje:

## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023



- odnawianie lub poprawę stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego,
- zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

poddziałanie 3. Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszenie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury, i powiązanej infrastruktury. Zakresem objęto: *inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne oraz kształtowanie przestrzeni publicznej*.

Odnosnik do strony z Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020: <http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa/Program-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich-2014-2020>

### Środki europejskie

#### **Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) na lata 2014–2020**

Jest to program finansowy dotowany przez Unię Europejską, w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), z którego możliwe jest finansowanie przedsięwzięć związanych z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego. W jego ramach przewidziane jest działanie 7.8. „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich”, a w nim poddziałanie 7.8.2.1. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”. W ramach tego poddziałania mogą być wspierane następujące typy działań:

- odnawianie lub poprawa stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego;
- zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty zakupu, przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- koszty prac konserwatorskich lub restauratorskich;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

Odnosnik do strony (niestety, w j. angielskim – brak strony w j. polskim) z Funduszem Rolnym na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) na lata 2014-2020: [https://ec.europa.eu/agriculture/cap-funding\\_pl](https://ec.europa.eu/agriculture/cap-funding_pl)

#### **Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020**



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 w ramach Działania VII. Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich zaplanowano:

Poddziałanie 2. Wsparcie badań i inwestycji związanych z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno - gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej. Zakresem objęto ochronę zabytków i budownictwa tradycyjnego. Wsparcie w ramach tego typu operacji obejmuje:

- odnawianie lub poprawę stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego;
- zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Poddziałanie 3. Wsparcie inwestycji w tworzenie, ulepszanie i rozwijanie podstawowych usług lokalnych dla ludności wiejskiej, w tym rekreacji i kultury, i powiązanej infrastruktury. Zakresem objęto: inwestycje w obiekty pełniące funkcje kulturalne oraz kształtowanie przestrzeni publicznej.

Wsparcie do 500 tys. zł na miejscowość w okresie realizacji Programu, łącznie na inwestycje realizowane w ramach poddziałania 2 i 3. W ramach operacji wartość całkowitego kwalifikowalnego kosztu nie może przekroczyć 1 mln euro. W obu przypadkach beneficjentami są gmina lub instytucja kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego.

Odnosnik do strony z programem Rozwój Obszarów Wiejskich w latach 2014-2020: [https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020\\_pl](https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020_pl)

### **Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020**

Program Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich. Główne obszary na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego - alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

Odnosnik do strony z informacją o programie: <https://www.pois.gov.pl/strony/o-programie/dokumenty/szczegolowy-opis-osi-priorytetowych-programu-operacyjnego-infrastruktura-i-srodowisko-2014-2020/>



## 11. Bibliografia

1. **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r (Dz. U. Nr 78 poz. 483 z późniejszymi zmianami)**  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970780483>
2. **Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (tekst jednolity Dz. U. 2018 r. poz. 2067 ze zm.), wraz z aktami wykonawczymi do ustawy  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20031621568>
3. **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r., poz. 506)  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19900160095>
4. **Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1945 ze zm.)  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20030800717>
5. **Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1186)  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19940890414>
6. **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1396)  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010620627>
7. **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1614 ze zm.)  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20040920880>
8. **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 2204 ze zm.)  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19971150741>
9. **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 1983 ze zm.)  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19911140493>
10. **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r., poz. 917)  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970050024>
11. **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r., poz. 1479) <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970850539>
12. **Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych** (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 2337 ze zmianami)  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19330390311>
13. **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 688)  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030960873>



## GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY KARCZMISKA NA LATA 2020 – 2023

14. **Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych** (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1170)  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910090031>
15. **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014–2017**  
[http://bip.mkidn.gov.pl/media/download\\_gallery/20140818Krajowy\\_Program\\_Ochrony\\_Zabytkow\\_i\\_Opieki\\_nad\\_Zaby.pdf](http://bip.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20140818Krajowy_Program_Ochrony_Zabytkow_i_Opieki_nad_Zaby.pdf)
16. **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 oraz Uzupełnienie strategii na lata 2004-2020**  
[http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/Narodowa\\_Strategia\\_Rozwoju\\_Kultury.pdf](http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/Narodowa_Strategia_Rozwoju_Kultury.pdf)  
<http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf>
17. **Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030**  
[http://rpo2020.lubuskie.pl/wp-content/uploads/2013/01/Koncepcja\\_Przestrzennego\\_Zagospodarowania\\_Kraju\\_203013.pdf](http://rpo2020.lubuskie.pl/wp-content/uploads/2013/01/Koncepcja_Przestrzennego_Zagospodarowania_Kraju_203013.pdf)
18. **Założenia do Narodowego Planu Rewitalizacji 2022**  
[https://rpo.slaskie.pl/dokument/narodowy\\_plan\\_rewitalizacji\\_2022\\_zalozenia](https://rpo.slaskie.pl/dokument/narodowy_plan_rewitalizacji_2022_zalozenia)
19. **Ochrona Dziedzictwa Niematerialnego**  
[https://www.nid.pl/pl/Dla\\_wlascieli\\_i\\_zaradcow/opieka-nad-zabytkami/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe-unesco/](https://www.nid.pl/pl/Dla_wlascieli_i_zaradcow/opieka-nad-zabytkami/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe-unesco/)
20. **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020**  
[http://ks.mkidn.gov.pl/media/download\\_gallery/20130520SRKS\\_na\\_stronie\\_internetowej.pdf](http://ks.mkidn.gov.pl/media/download_gallery/20130520SRKS_na_stronie_internetowej.pdf)
21. **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020**  
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20110360423/O/M20110423.pdf>
22. **Strategia Sprawne Państwo 2020**  
<http://administracja.mswia.gov.pl/adm/departament-administra/strategia-sprawne-panst/8085,Strategia-Sprawne-Panstwo-2020.html>
23. **Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 (z perspektywą do 2030)**  
[http://www.strategia.lubelskie.pl/Strategia\\_Rozwoju\\_Wojewodztwa\\_Lubelskiego\\_na\\_lata\\_2014-2020\\_z\\_perspektywa\\_do\\_2030\\_roku.pdf](http://www.strategia.lubelskie.pl/Strategia_Rozwoju_Wojewodztwa_Lubelskiego_na_lata_2014-2020_z_perspektywa_do_2030_roku.pdf)
24. **Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020**  
<http://www.npf.rpo.lubelskie.pl/front/page/get/791/>
25. **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego**  
<https://umwl.bip.lubelskie.pl/index.php?id=935&p1=szczegoly&p2=1045580>
26. **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2015–2018**  
<http://strategia2020.lublin.eu/wp-content/uploads/2014/04/Wojew%C3%B3dzki-Program-Opieki-nad-Zabytkami-w-wojew%C3%B3dztwie-lubelskim-na-lata-2015-2018.pdf>



- 27. Przestrzenne aspekty lokalizacji energetyki wiatrowej w województwie lubelskim – opracowanie studialne**
- 28. Kontrakt Terytorialny dla Województwa Lubelskiego**  
[https://rpo.lubelskie.pl/dokument-91-kontrakt\\_terytorialny\\_dla\\_wojewodztwa.html](https://rpo.lubelskie.pl/dokument-91-kontrakt_terytorialny_dla_wojewodztwa.html)
- 29. Strategia rozwoju powiatu opolskiego na lata 2016-2023**  
<http://www.opole.lublin.pl/pliki/2015/sr/Strategia2015.pdf>
- 30. Aktualizacja Programu Ochrony Środowiska dla powiatu opolskiego na lata 2013 – 2016 z perspektywą do 2020**  
[https://spopolelubelskie.bip.lubelskie.pl/upload/pliki/Program\\_Ochrony\\_Srodowiska\\_dla\\_powiatu\\_opolskiego.pdf](https://spopolelubelskie.bip.lubelskie.pl/upload/pliki/Program_Ochrony_Srodowiska_dla_powiatu_opolskiego.pdf)
- 31. Strategia funkcjonalno-przestrzenna rozwoju turystyki Krainy Lessowych Wąwozów na Obszarze Funkcjonalnym Powiśle**  
[https://www.kraina.org.pl/konsultacje\\_id\\_2724.html](https://www.kraina.org.pl/konsultacje_id_2724.html)
- 32. Lokalna Grupa Działania „Owocowy Szlak”**  
<http://www.lgdowocowyszlak.pl/>
- 33. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego w gminie Karczmiska**  
<http://karczmiska.pl/dokumenty-strategiczne/>
- 34. Program Rozwoju Gminy Karczmiska na lata 2015-2022**  
<http://karczmiska.pl/dokumenty-strategiczne/>
- 35. Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Karczmiska na lata 2017-2020 z perspektywą do 2024 roku**  
<http://karczmiska.pl/dokumenty-strategiczne/>

# STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW GMINY KARCZMISKA



Załącznik  
do Załącznika  
do uchwały Nr XVI/89/2019  
Rady Gminy Karczmiska  
z dnia 30 grudnia 2019 r.



## LEGENDA

 STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

NUMERACJA STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WEDŁUG ZASADY:  
"NUMER OBSZARU AZP" / "NUMER STANOWISKA NA OBSZARZE"



NA PODKŁADZIE MAPY TOPOGRAFICZNEJ W SKALI 1:25000

